

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

КЛІЩ ЛЮБОМИР ІВАНОВИЧ

УДК 070.48+821.161.2(477.83/.86)

**КОЛОМИЙСЬКИЙ ЖУРНАЛ
“ЖІНОЧА ДОЛЯ”(1925 - 1939)
В ЛІТЕРАТУРНОМУ ПРОЦЕСІ ГАЛИЧИНИ
ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ**

Спеціальність 10.01.01 – українська література

Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Науковий керівник:
доктор філологічних наук,
професор
ГНІДАН Олена Дмитрівна

Херсон – 2006

Зміст

Вступ	3
Розділ I. Журнал “Жіноча Доля” за редакторства Олени Кисілевської. Феміністичний дискурс	12
1.1. Від “Першого вінка” (1887) Наталі Кобринської до “Жіночої Долі” (1925-1939) Олени Кисілевської. Тяглість традицій	12
1.2. Феміністичний напрям націотворчої концепції “Жіночої Долі”	26
1.2.1. Заснування “Жіночої Долі”, її ідеологія й завдання.	26
1.2.2. Хронологія ідейно-тематичної еволюції часопису в системі загальнонаціональних завдань	34
1.3. Журнал “Жіноча Доля” і світовий феміністичний простір	52
1.3.1. Редакція. Авторський склад журналу в контексті феміністичного руху доби	52
Розділ II. “Жіноча Доля” в контексті літературного процесу доби	71
2.1. Нація і жінка в рецепції публіцистів “Жіночої Долі”	71
2.2. “Жіноча Доля”: формування нового літературно-естетичного простору	103
2.2.1. Поетична спадщина “Жіночої Долі” і літературний розвиток доби	103
2.2.2. Миколая Божук і часопис “Жіноча Доля”: творчі взаємини	109
2.3. Літературно-естетичні виступи на сторінках “Жіночої Долі”	124
2.3.1. Т. Шевченко на сторінках “Жіночої Долі”	124
2.3.2. Прозова спадщина “Жіночої Долі”	138
2.3.3. Ольга Кобилянська в дискурсі „Жіночої Долі”	144
Висновки	159
Бібліографія	166

ВСТУП

Актуальність дисертаційного дослідження. “Жіноча Доля” – одне з найпопулярніших видань у культурному житті 20-30-х рр. ХХ ст., що сприяло формуванню національної самосвідомості українського жіноцтва – від традиційно-ієрархічного до модерно-демократичного, від імперсько-регіонального до національного, від “малоросійського” до власне українського, відбитого в етноісторії, історіософії та літературі.

Стимульовані національно-визвольними змаганнями української суспільності, підштовхнені їх поразкою, освічені жінки об’єдналися навколо “Жіночої Долі” і в час “трагічного поділу національного організму кількома кордонами”, “серед жахливого організаційного й ідеологічного розбиття громадянства всередині”, активно залучилися до національно-визвольного руху.

Підпорядкувавши всі розбіжності “думок та інтересів вимогам Найвищого Національного Ідеалу”, вони дали доказ живої єдності Нації, ставши “мірилом національної свідомості, громадянської зрілості й організованості українського жіноцтва”¹ на теренах Галичини, Буковини, Наддніпрянщини, Підкарпаття, а також Австрії, Польщі, Чехії, Словачії, Румунії, Угорщини, Бельгії, Німеччини, Канади, Америки тощо.

Об’єднуючи в собі універсальні модуси етнокультурного буття, фундаментальні параметри національно-культурної ідентичності, “Жіноча Доля” впродовж 15 років була вагомим складником загальної концепції діяльності українок у сфері державотворчих та націотворчих діянь.

Публікація українською мовою праць французької дослідниці Сімони де Бовуар² та американської Кейт Мілет³ вивела сучасне українське жіноцтво з тривалої коми, привернувши увагу українських учених-літературознавців, насамперед жінок-інтелектуалок, до феміністичної проблематики. Праці

¹ Українська Жінко! // Жіноча Доля. – 1934. – Ч.7. – С.2.

² Бовуар Сімона де. Друга стаття: У 2 т. / 3 фр. – К.: Основи, 1994. – Т.1. – 352 с. ; Т. 2. – 392 с.

³ Мілет Кейт. Сексуальна політика. / Пер. з анг. І. Петятиник, П. Таращук – К.: Основи, 1998. – 619 с.

Соломії Павличко⁴, Оксани Забужко⁵, Тамари Гундорової⁶, Ніли Зборовської, Марії Ільницької⁷, Віри Агеєвої⁸ являють собою новий, “феміністичний” напрям в українському літературознавстві. Плідні результати наукових зусиль згаданих учених виявилися не тільки в європейському резонансі їхніх праць, а й у поштованому інтересі до проблеми спадкоємності, активне звернення до національних витоків феміністичних ідей та спробах їхнього відродження, оновлення та збагачення в нових політичних умовах, у новій літературно-естетичній атмосфері. Вихід книги Мілени Рудницької⁹, де “представлено основні положення феміністичної теорії початку століття, а також специфічне побутування феміністичних ідей в українському культурному просторі”,¹⁰ – яскравий доказ цього.

Сьогодні мало хто знає, що основні теоретичні положення національного фемінізму Мілена Рудницька (1892-1976) виробила на основі свого практичного досвіду як активна учасниця українського жіночого руху, організаторка, а з 1925 р. – незмінний лідер Союзу українок (20-30-і рр. ХХ ст.). Письменниця, публіцистка, М. Рудницька співпрацювала в “Жіночій Долі” (1925-1939) і разом з редакцією торувала “перші стежки для національної свідомості й

⁴ Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі: Монографія, 2-е вид. перероблене і доповнене. – К.: Либідь, 1999. – 447 с.; Павличко С. Націоналізм, сексуальність, орієнталізм. Складний світ Агатангела Кримського. – К.: Основи, 2000. – 328 с.; Павличко С. Фемінізм / Передмова В. Агеєвої. – К.: Основи, 2002. – 322 с.

⁵ Забужко О. Хроніки від Фортінбраса: Вибрана есеїстика 90-х. – К.: Факт, 1999. – 340 с.

⁶ Гундорова Т. *Femine melancholica*: Стаття і культура в гендерній утопії Ольги Кобилянської. – К.: Критика, 2002. – 272 с.

⁷ Зборовська Н., Ільницька М. Феміністичні роздуми. На карнавалі мертвих поцілунків. – Львів: Літопис, 1999. – 336 с.; Зборовська Н. Психологія і літературознавство. – К.: Академвидав, 2003. – 392 с.

⁸ Агеєва В. Жіночий простір. Феміністичний дискурс українського модернізму. – К.: Факт, 2003. – 320 с.

⁹ Рудницька М. Статті. Листи. Документи. /Відп. ред. М. Богачевська-Хомяк. Упор. М. Дадюк. – Львів, 1998. – 844 с.

¹⁰ СіЧ. – 1999. – № 9. – С. 71.

громадянської дисциплінованості нашого жіноцтва”, зміцнювала ґрунт “під таку сильну організацію, якою є “Союз Українок”¹¹.

Важко уявити дослідника українського феміністичного руху, “екзильної” літератури й культури першої половини ХХ ст., який не стикався б із “Жіночою Долею”, але ще важче знайти відомості про неї навіть у довідковій літературі, не кажучи вже про академічні історії української літератури, журналістики чи спеціальні статті. Заборонена одразу ж після возз’єднання українських земель і вилучена з наукового вжитку, “Жіноча Доля” й донині належить до “речей пожаданих, а несповнених” (І. Франко).

А попри те, журнал “Жіноча Доля” залишив помітний слід в історії української культури, літератури, журналістики і цілком заслужено устами Марії Омельченкової був названий енциклопедією жінки. “Якби наше жіноцтво все те, що там написано, добре засвоїло, та хоч частину використало, – вважала вона, – то вже були б ми самостійною державою. Мали б своє господарство, як у великих державних народів; не були б гноєм, на якому виростають розкішні квіти... чужі!”¹²

Сьогодні особливо зримо виявляється глибока сучасність “Жіночої Долі”, органічний внутрішній зв’язок її з минулим, теперішнім і майбутнім України, яка, на жаль, і на початку третього тисячоліття не позбулася проблем минулого. Різниця між минулими і теперішніми важкими часами в тому, що, діючи в полі заборон і репресій царської і більшовицької національної політики, зацікавлення до рідного друкованого слова зростало так, що закордонні українські видавництва Австрії, Швейцарії не могли вгамувати інформаційного голоду свідомих патріотів у краю. Друковане слово, книжка, часопис були надійними зв’язковими між мільйонами українців по цей і той бік Збруча. “Друковане слово було тоді тим джерелом, з якого можна було ще черпати силу для свого українства, єдиний засіб, щоб не забути про себе,

¹¹ Справа поважна // Жіноча Доля. – 1938. – Ч. 12. – С.4.

¹² Уривок з листа п. проф. Марії Омельченкової // Жіноча Доля. – 1934. – Ч. 24. – С.4.

єдиний спосіб, що при його допомозі можна було організовуватись в одну громаду. Громаду читачів українського друкованого слова”¹³.

Тепер же, коли українське друковане слово катастрофічно упосліджується, коли наші права безкарно ущемлюються, можливості втримати незалежність скорочуються, а зневіра й розчарування розкидає українців по всьому світу, прирікаючи на безпам’ятство й духовне сирітство, – мусимо вийти з апатії і сну.

У таких ситуаціях, цитуючи редакцію “Жіночої Долі”, “пробудити інтерес до громадських справ, активізм духу, почуття єдності свого “я” з мільйонами українців по широкому світі, врешті відсвіжливє почуття, що ми діємо й співдумаємо разом з мільйонами наших братів і сестер”, – може тільки українська, щиро національна преса. Тільки рідний часопис, рідні справи, однакові загальнонаціональні почування “повинні бути тим цементом, що лучить (з’єднує. – Л.К.) нас в одну тверду скалу!”¹⁴

“Жіноча Доля” робила все, аби рідним, щирим, розумним і правдивим словом дійти до серця українського жіноцтва, у найвіддаленіші куточки світу. Усвідомлювала: “Доки ще жінка інтересується пресою, доки вона поміж завалою родинних обов’язків знаходить ще час і цікавість дізнатись про те, що серед нас діється, доки в неї є органічний зв’язок з тисячами її незнайомих сестер, читачок тої, що й вона, газети, – доти можна говорити про активізм українського інтелігентного жіноцтва”¹⁵.

Українська наука має поважні здобутки в дослідженні видатних постатей літературно-мистецького життя за тоталітарного режиму, зігнорованих офіційним літературознавством, заборонених і забутих, окремих літературних напрямів і шкіл, літературно-мистецьких об’єднань вітчизняної й екзильної літератури 20 – 30-х років ХХ ст. Проте не менш важливим й **актуальним завданням** у розвитку духовного потенціалу нації є повернення штучно

¹³ Потопаючий бритви хапається, а ми відкидаємо помічну руку // Жіноча Доля. –1938. – Ч. 13–14. – С. 4.

¹⁴ Там само.

¹⁵ Там само.

вилучених з наукового обігу періодичних видань, без вивчення яких розірваність, фрагментарність, неповність літературного процесу унеможливило цілісне його бачення. Це стосується насамперед “Жіночої Долі”, що була центральною трибуною багатьох програмних творів найчільніших поетів, прозаїків, публіцистів, “як у Краю, так і за межами”, контактним осередком міжвоєнної еміграції, особливо представників Празької школи, літературна творчість яких вписалася в доктрину державницької ідеології журналу.

У час економічного й політичного перелому “Жіноча Доля” з найбільшою силою проявила себе як активний, дійовий фактор національно-суспільного життя. На її сторінках опубліковано велику кількість художніх творів, літературно-критичних, історико-літературних матеріалів, статей, рецензій, заміток, публіцистичних виступів, практичних порад і рекомендацій із різних галузей народознавчих знань, що стикаються “із теорією етносу, етнічною історією, культурологією, фольклористикою, етнічною демографією, етностатистикою, етносоціологією, етнолінгвістикою, етномистецтвознавством, етнічним релігієзнавством, етнографічним музеєзнавством та іншим”¹⁶.

Відсутність спеціального комплексного аналітично-синтетичного дослідження “Жіночої Долі” звужує уявлення про літературний процес 20 – 30-х рр. ХХ ст. як органічну ланку історії українського письменства. Кожне число журналу містить цінні літературно-художні матеріали, хоча значення його не обмежується тільки ними. “Жіноча Доля” відбила особливості національно-суспільної атмосфери часу, розмаїття настроїв і чину учасників жіночого руху; засобом художньо-публіцистичного слова вона формувала національну свідомість народу, національний характер, сильну, національно свідому особистість. Звернення до джерел власної історії, засвоєння культурно-історичного досвіду її представників, незаслужено зневажених і досі не повернених із забуття, – є і завжди буде **актуальним**.

¹⁶ Шаповал Ю. Літературно-науковий вісник (1898-1932): Творення державницької ідеології українства. – Львів, 2000. – С.5.

Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає в тому, що представлена праця є першим монографічним дослідженням різних аспектів діяльності “Жіночої Долі”, її суспільно-політичної позиції, літературно-мистецьких процесів; концептуалістики літературно-критичних та публіцистичних виступів, комунікативних функцій.

У дисертації вперше здійснено аналіз художньо-публіцистичних виступів Наталії Кобринської, Ольги Кобилянської, Ольги Дучимінської, Уляни Кравченко, Олени Теліги, Олени Кисілевської, Христі Алчевської, Миколаї Божук, Софії Русової і того “жіночого” літературного бомонду доби, що представляв українське красне письменство в Чехії, Польщі, Німеччині, Англії, Канаді, Америці, Австралії; з’ясовано й узагальнено найістотніші риси національно-суспільних і літературно-художніх явищ саме у зв’язку з діяльністю “Жіночої Долі”, в чому вбачаємо наукову новизну дисертаційного дослідження.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна тема пов’язана з науковими планами кафедри українознавства факультету лінгвістики Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету, де виконувалася наукова робота.

Об’єктом дослідження є журнал “Жіноча Доля” його місце і роль у суспільно-національному, літературно-естетичному процесі 20 – 30-х рр. ХХ ст.

Предметом дослідження є художня та публіцистична спадщина “Жіночої Долі” (Олени Кисілевської, Мілени Рудницької, Наталії Кобринської, Ольги Дучимінської, Ольги Кобилянської, Уляни Кравченко, Ірини Вільде Наталени Королевої, Марії Омельченкової, Дарії Віконської, Ганни Чикаленко-Келлер, Наталії Лівницької-Холодної, Софії Русової та ін.).

Інтелектуальний період предмету дисертаційного дослідження *обмежений хронологічними рамками*: 80-і рр. ХІХ ст. – час заснування Товариства руських жінок (1884) і видання “Першого вінка” (1887) до 20 – 30-і рр. ХХ ст. – час заснування і функціонування “Жіночої Долі”, що служила

“і за буквар, і за політичного інформатора, і за провідника, і дорадника, і практичного помічника”¹⁷ за редакторства О. Кисілевської.

У вивченні семантичного коду “Жіночої Долі” використано значну частину матеріалів, що зберігаються в архівах Інституту літератури НАН України ім. Т. Шевченка, Інституту історії України НАН України, Архіві головному актів давніх (м. Варшава, Польща), а також в рукописних відділах Національної наукової бібліотеки ім. В. Вернадського, Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника, рукописних відділах Івано-Франківської, Коломийської бібліотек тощо.

Мета і завдання роботи – дати феміністичний дискурс “Жіночої Долі” як фактора консолідації українського жіноцтва навколо державницьких ідеалів, у прилученні його до скарбів європейської та світової культури; висвітлити аспекти й напрями художньо-публіцистичної діяльності “Жіночої Долі” та її роль у формуванні національної самосвідомості народу

Реалізація цієї мети передбачає виконання таких завдань:

- дослідити політико-культурні та літературно-естетичні передумови заснування “Жіночої Долі”, особливості й тенденції її програми; тематичний напрям, художньо-публіцистичну модель національної свободи;
- проаналізувати комунікативні функції “Жіночої Долі” в контексті національно-визвольного руху;
- висвітлити концептуалітику статей О. Кисілевської на тлі всеукраїнського жіночого руху;
- здійснити гендерний аналіз художніх та публіцистичних творів “Жіночої Долі” в контексті літературного розвитку доби;
- визначити місце і значення “Жіночої Долі” в розвитку української національної культури, літератури, мови; у формуванні національної самосвідомості жіноцтва; в консолідації всіх українських сил і груп, включаючи й діаспору, для вирішення національно-державницьких проблем; у

¹⁷ Потопающий бритви хапается, а ми відкидаємо помічну руку // Жіноча Доля. – 1938. – Ч.13-14. – С.4.

політичній структуралізації українського суспільства, в утвердженні права на самостійний розвиток української культури, літератури, науки в усіх сферах і проявах .

Джерельну базу становлять:

- усі числа “Жіночої Долі” за 14 років (1925-1939);
- мемуарно-публіцистичні та епістолярні матеріали, художні твори, дописи, наукові студії, різні публікації й замітки, які й до сьогодні відіграють роль першоджерел у дослідженні історії літератури 20 – 30-х рр. XX ст.;
- архівні матеріали, що їх віднайшли й опублікували останнім часом дослідники різних профілів;
- статті та матеріали про життя і творчість редакторів та співробітників “Жіночої Долі”, сучасних дослідників феміністичного руху та чільних його представниць тощо.

Теоретико-методологічною основою дисертації є праці вітчизняних та закордонних учених-літературознавців, істориків, філософів, журналістів: В.Агєєвої, М.Бернштейна, І.Бочковського, М.Возняка, М.Грушевського, Я.Дашкевича, Д.Донцова, С.Єфремова, О.Забужко, М.Ільницького, І.Лисяка-Рудницького, Ю.Луцького, Є.Маланюка, Д.Наливайка, С.Павличко, Т.Салиги, П.Федченка, І.Франка, Ю.Шаповала, В.Шевчука та ін.

Широкий обсяг матеріалу спонукав нас поєднати історичний та біографічний підходи у викладі матеріалу, застосувати генетичний, порівняльно-історичний, системно-естетичний і типологічний методи дослідження.

Практичне значення роботи полягає в тому, що її результати й висновки можуть бути використані в теоретичних, історико-літературних та компаративістичних студіях, у лекційних курсах з історії української літератури та журналістики; вони поповнюють джерельну базу українських письменників XIX-XX ст. материкової і т. зв. екзильної літератури в підготовці творів до наукового видання (Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки,

О.Кобилянської, Н. Кобринської та ін.), для написання навчальних посібників з історії української журналістики, літератури для вищих та середніх навчальних закладів, а також у підготовці спецкурсів, семінарів, дисертаційних та випускних робіт про український літературний процес періоду розстріляного відродження.

Теоретичне значення дисертації. Проблеми і висновки дослідження відкривають нові можливості у вивченні теорії та історії літератури, зокрема проблеми творчого методу, історизму, міжлітературних та літературно-фольклорних зв'язків; у розробленні цілісної концепції художньо-публіцистичних жанрів, у формуванні нових підходів до розуміння феміністського дискурсу українського літературного процесу перших десятиліть минулого століття.

Апробація роботи. Основні положення та висновки роботи проходили апробацію на: наукових конференціях Чернівецького державного університету ім. Юрія Федьковича “Ольга Кобилянська: погляд на життя і творчість з кінця ХХ ст. До 135-річчя від дня народження письменниці” (Чернівці, 1998); Прикарпатського університету ім. Василя Стефаника “Розвиток літературного процесу в Галичині першої половини ХХ століття”, (Івано-Франківськ, 2000); на міжнародних наукових конференціях Київського національного університету ім. Тараса Шевченка “Ольга Кобилянська. До 140-річчя з дня народження” (Київ, 2003), Національного авіаційного університету (Київ, 2003, 2004). Результати дослідження викладені у 4 публікаціях фахових видань і 4 публікаціях додаткових видань.

Окремі розділи та вся дисертація обговорювались на засіданні кафедри українознавства факультету лінгвістики Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету.

Обсяг і структура роботи. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків та бібліографії (321 позиція). Загальний обсяг дисертації 183 сторінки, з них 165 сторінок основного тексту і 18 бібліографії.

Розділ І. Журнал “Жіноча Доля” за редакторства Олени Кисілевської. Феміністичний дискурс

1.1. Від “Першого вінка” (1887) Наталі Кобринської до “Жіночої Долі” (1925 -1939) Олени Кисілевської. Тяглість традицій

Заснування часопису “Жіноча Доля” відбулося після поразки національно-визвольних змагань 1917-1920 рр. в Галичині, в умовах культурної ізоляції галицьких українців, що опинилися в складі польської держави на правах другорядної національної меншини, позбавленої навіть тих національно-культурних та політичних прав, які їм забезпечувала колишня Австро-Угорська імперія. З іншого боку, галичани не сприймали політики Радянської України з її проектом “українізації”, передусім через тоталітаризм, атеїзм та відверту практику русифікації.

У час народного лихоліття нація потребувала найвищого напруження сил, щоб після втрати державності творити державність духовну як передумову держави політичної. Українство виступило на оборону своїх національно-культурних та політичних прав, вагому частину якого становили “освічені, національно свідомі, організовані, дисципліновані жінки, свідомі національних обов’язків, підготовлені до розуміння національних традицій”¹.

Консолідуючись навколо державницьких інтересів, галичанки знаходили підтвердження тяглості народних поривань до свободи й незалежності у фактах вітчизняної історії, їх професійному осмисленні й ретроспективній оцінці; через відповідну спрямованість творчості письменників, зокрема Наталії Кобринської.

Організаторка українського феміністичного руху Н. Кобринська посідала одне з перших місць у тодішній белетристиці. Її повісті й оповідання про жіночу долю, безправне становище в суспільстві (“*Задля кусника хліба*”, “*Дух часу*”); про безталання жінки з народних верств (“*Катруся*”, “*З життя служниць*”, “*Гануня*”) витискали з очей “гарячі сльози співчуття”, – згадувала

¹ Чикаленко Г. Фемінізм і криза демократії //Жіноча Доля.–1934.–Ч.12-13.–С.15.

наступниця Н. Кобринської О. Кисілевська. – Бо ж такі Галі (*“Задля кусника хліба”*. – Л. К.) були майже в кожній хаті. Мало не кожна з нас, молодих, могла опинитися в такій же ситуації, а проти цього бунтувалася вся наша гідність людська й дівоча...”².

За підтримки найбільших авторитетів радикального руху І. Франка та М. Павлика Н. Кобринська започаткувала “нечувану тоді... новість: організацію жіноцтва”. Скликала жіночі установчі збори, на яких було засноване Товариство руських жінок (1884), що “стало взором для всіх дальших організацій”³. Саме тільки повідомлення про створення такого товариства “викликало хаос, крик і лайку, – писала Н. Кобринська. – Декотрих ініціаторів тої думки хотіли дискредитувати помовленням о те, чого они собі найбільше желали, т. є. о розбудження у нас жіночого питання. Були такі, що висилали їх до Америки, інші знову ігнорували цілу справу”⁴.

Маємо цікаві спогади однієї із запрошених на ці збори, п’ятнадцятилітньої О. Кисілевської, про те, як тогочасних політиків обурювала громадянська діяльність жінки, чиї інтереси, на їхню думку, не сміли виходити за межі кухні й господарства; як навіть сусідки, керуючись добрими намірами, просили маму не відпускати молоду дівчину на такі “неморальні з’їзди”, бо хто ж “таку здеморалізовану панну пізніше візьме”⁵; як перед зборами в Станіславі, “в помешканні п. Струтинської, велися дискусії: чи потрібна жінкам така організація” тощо.

Програмний виступ Н. Кобринської “Первісна ціль Товариства руських жінок в Станіславові” розвіяв сумніви: “Ми поклали собі метою впливати на розвій жіночого духа через літературу, бо література була все вірним образом

² Сіменович-Кисілевська О. Як то бувало // Жіноча Доля. – 1934. – Ч.12-13. – С.11.

³ Пам’яті заслуженої громадянки-письменниці // Жіноча Доля. – 1927. – Ч.2. – С.3.

⁴ Кобринська Н. Відповідь на критику жіночого альманаху в “Зорі” з р. 1887 // Кобринська Н. Вибрані твори. К., 1980. – С.295.

⁵ Сіменович-Кисілевська О. Як то бувало // Жін. Доля. – 1934. – Ч.12-13. – С.11.

ясних і темних сторін суспільного ладу, его потреб і недостатків”⁶, – викладала план дальшої роботи лідерка жіночого руху. “Слова її, як ритми бойової музики, вливаються в душу, – передавала свої рефлексії про цей виступ О. Кисілевська. – Я почувалася, немов молодий доброволець, що стає в ряди вояків, хоч ніким не кликаний. Щастя моє досягло верху, коли після зборів, хтось, мабуть др. Окуневський, вказав Кобринській на мене, як на наймолодшого члена нового товариства”⁷.

Першочерговим завданням членів Товариства було залучення обдарованих інтелігенток-літераторок до жіночого руху з метою консолідації жіноцтва в боротьбі за свої права. Прагнучи розворушити галицьке жіноцтво, Н. Кобринська “працює не тільки на полі белетристики, але робиться також публіцисткою і піонеркою жіночого руху у нас, – писав І. Франко, – організує жіноче товариство, агітує за подавання петицій в цілі розширення жіночої освіти і жіночих прав, нав’язує зносини з жінками інших національностей, з німками та чешками, одним словом, силкується втягти наше жіноцтво в сферу ідей і інтересів передового європейського жіноцтва”⁸.

Товариство дбало про освіту, почавши з надання права своїм членам користуватися газетами і бібліотекою “Бесіди”, а згодом – про створення жіночих культурних гуртків, організацію фахових курсів, відкриття різних притулків для дітей і жінок, намагаючись “в якнайскорший спосіб” передати масам найновіші ідеї, які будили б “ясну, свідому думку у загалу”. Усного слова було явно замало. Найефективнішим способом пропаганди нових ідей та об’єднавчим фактором для суспільства могла бути тільки преса. У час

⁶ Кобринська Н. Про первісну ціль товариства руських жінок в Станіславові, зав’язаного 1884 р. // Кобринська Н. Вибрані твори. – К., 1980. – С. 298.

⁷ Сіменович-Кисілевська О. Як то бувало // Жіноча Доля. – 1934. – Ч. 12-13. – С. 11-12.

⁸ Франко І. З остатніх десятиліть XIX віку // Зібр. Тв.: У 50 т. – К., 1984. – Т. 41. – С. 501-502.

відсутності преси, коли “всюди наказано було мовчанє, і все мовчало”, лише “література була вільним прибіжищем думки і слова”⁹.

Виключене із загальних і публічних прав, затиснене у вузьку сферу домашнього побуту, галицьке жіноцтво могло “триматися літератури і відшукувати в ній вираз своїх життєвих потреб і вимогів”¹⁰. Сама Н. Кобринська дійшла “до зрозуміння положення жінки в суспільстві” через літературу, тому “хотіла і других повести на ту дорогу”¹¹. Н.Кобринська планує видавати часопис, щоб “кожда з яких-будь причин зароджена ідея уже в перших своїх фазах розвою загортала якнайширші круги і переходила в маси”¹².

У заходах по організації часопису взяв активну участь І. Франко, який мав намір зробити “Зорю” журналом, оборонцем і рупором жіночих інтересів. Цей намір здійснити не вдалося. Невдача не зупинила І. Франка. Для відстоювання феміністичних ідей він планує заснувати газету “Братство” і запрошує до співпраці галицьких жінок, насамперед Н. Кобринську: “Най нас буде мало, – відповідала вона на його запрошення – а все-таки буде значити, що галицьке жіноцтво вмирає (*підтримує*. – Л. К.) найновіший літературний напрямок і належить до найрадикальнішої партії в краю”¹³.

Проте й ця спроба зазнала невдачі. Видання альманаху ускладнювалося. Несистематичність і недостатньо усвідомлена діяльність Товариства руських жінок, зокрема і самої Н. Кобринської, відсутність “відповідно підготовленого ґрунту”, інтриги та плітки навколо “соціалізму” та “атеїзму” лідерки жіночого руху – внесли сум’яття в моноліт його учасників, що призвело до внутрішнього конфлікту, а потім і до розколу. Н. Кобринська покинула Товариство, та не

⁹ Кобринська Н. Про первісну ціль Товариства руських жінок в Станіславові, зав’язаного 1884 р. // Кобринська Н. Вибрані твори. – К., 1980. – С.299.

¹⁰ Там само – С.300.

¹¹ Кобринська Н. Автобіографія // Там само. – С.322.

¹² Кобринська Н. Про первісну ціль товариства руських жінок в Станіславові зав’язаного 1884 р. // Там само. – С.300.

¹³ РВ Інституту літератури ім. Т. Шевченка НА України. – Ф.216. – Лист 557.

припинила феміністичної діяльності, спрямувавши свої зусилля на видання жіночого альманаху.

“Журналістські зразки” феміністичної преси вже існували в Галичині, але “така-то вже була нещаслива доля Галицької Русі, – писала Н.Кобринська, – що всякі здорові, ясні, поступові ідеї доходили до неї найпізніше і слабо, а всякі темні та ретроградні найшвидше і найсильніше. Так було і з нашим жіноцтвом: перший прилюдний голос, котрий признав її існуванє і звернувся до него з своєю проповідю, то був голос чоловіка “ретроградного, а властиво більше темного і майже безграмотного ... – Северина Шеховича”¹⁴.

Перша жіноча газета “Лада, письмо поучительное русским девицам и молодежи в забаву и поучение”, датується 1853 роком. З листа до Івана Федоровича дізнаємося, що метою С. Шеховича було “з ліпшим успіхом впливати на інтелігенцію руську, на молодіж, просяклу засадами демократичними”¹⁵. Проте, як слушно зазначала Н. Кобринська, ні про яке розширення демократичних засад тут не йшлося.

Повчання і поради С. Шеховича не виходили за межі патріархальних уявлень про жінку: залишатися люблячими, покірними дружинами, матерями, “ощаджаючими домостроительницами”; не забивати собі голови науками й не дозволяти цього своїм дочкам, бо “который ли мужчина, чувствующий достоинство мужа, выдержал бы близъ женщины, мудрствующей о строжайших знаниях, о которых она повторяет только слова, не разумеючи реч истинно, котру она знати не должна”¹⁶.

Єдине, про що слід дбати читачкам, – це “старатися прилежно о украшении своей наружности”. “Такая принада есть особенно потребна для

¹⁴ Кобринська Н. Руське жіноцтво в Галичині в наших часах // Кобринська Н. Вибрані твори. – К., 1980. – С.309.

¹⁵ Шехович С. Лист до І. Федорова // Зоря. – 1886. – С.104.

¹⁶ Шехович С. Призначение женского пола // Лада – 1853. – Ч.2. – С.50.

Вас, красавицы, ибо ваше то есть призвание делати на умах милые впечатления”¹⁷.

Написана язичієм, “Лада” видалася “такою божеською, що жіночки негідними вважають себе читати й передплачувати її, а може не всі розуміють того страшного “язичія”, що ним друкована “Лада”¹⁸. Не протримавшись і року, “Лада” скоропостижно упокоїлась.

Через 15 років (1868) цей же редактор – “трохи письменник, трохи журналіст, а трохи прихильних жіночого роду”¹⁹ – видав другий жіночий журнал “Русалка” – “для красавиць”. Крім віршів і прози, журнал планував друкувати правила “о учтивстві к людям”, “поученія о “роботах дамских”, домоводство”, поради “красавицам” тощо. “Не нужно ничего учить и ничего переказывать!” – ось властивий девіз тої самодурської публікації, – обурювалася Н. Кобринська, – котра, на нещастє, була відгомонам утертих в нашій молодій суспільності поглядів і з свого боку допомагала до їх скріплення”²⁰.

Менторські сентенції редактора журналу, просякнуті духом “обскурантизму, вічного притворства і прюдерії, серед котрого виростили і виростають цілі покоління наших “інтелігентних” жінок”,²¹ – не хвилювали читачок. Призначена виключно для “красавиць”, а їх не так уже й багато, до того ж не кожна жінка зі скромности почувала себе “красавицею”²², “Русалка” повторила долю попередниці.

¹⁷ Шехович С. Правила благопристойности й тонкого благонравия // Лада. – 1853. – Ч.2. – С.75.

¹⁸ Сіменович-Кисілевська О. Від самого початку // Жіноча Доля.–1934.–Ч.12-13.– С.13.

¹⁹ Там само.

²⁰ Кобринська Н. Руське жіноцтво в Галичині в наших часах // Кобринська Н. Вибрані твори. – К.,1958. – С.329.

²¹ Там само. – С.331.

²² Сіменович-Кисілевська О. Від самого початку // Жіноча Доля. – 1934. – Ч.12-13. – С.13.

І все ж, попри язичіє і москвофільський напрям, розраховані на широкий загаль жіноцтва, “Лада” та “Русалка” “привернули увагу громадськості до проблем повсякденного життя жінки та задоволення її духовних потреб”²³.

“Перший вінок”, що його видали Н. Кобринська та Олена Пчілка 1887 р., став, фактично, першим українським жіночим альманахом – за змістом, формою і духом. Хоч його створили жінки (Н. Кобринська, Уляна Кравченко, Олена Пчілка, Леся Українка, Дніпрова Чайка, Л. Старицька-Черняхівська та ін.), альманах був цікавий усім верствам української суспільності.

Крім художніх творів, в альманасі вміщено програмові для українського фемінізму статті Н. Кобринської: “Про рух жіночий в новіших часах”, “Руське жіноцтво в Галичині в наших часах”, “Замужня жінка середньої верстви”, “Про первісну ціль Товариства руських жінок в Станіславові”, – в яких “поставлено в оборону інтереси української жінки, вказувано шляхи, якими вона повинна йти до свого визволення; а іменно: ціллю її життя повинно бути не лише виховання дітей і господарство, але також і участь в громадським життю”²⁴.

На жаль, не всі читачі зустріли альманах адекватно. “Мужчинам “Жіночий альманах” дав притоку до насміхів і глузувань над жіночим питанням”²⁵. Політики від “зеленого картярського столика” обурилися: “Де ж, мовляв, жінкам, не питавши нікого, без нашого дозволу й апробати братися за таке нечуване діло!”²⁶

Подібні “теоретизування про інтелектуальну неспроможність жінки, спричинену її фізіологією, об’ємом мозку” тощо, Н. Кобринська вважала сміховинними і ставила питання про зміну соціальної ролі “другої статі”. “Деякі з цих пасажів ніби вибрані із сьогоднішніх інтерв’ю чи газетних

²³ Передирій В. Від укладача // Українські періодичні видання для жінок в Галичині (1853-1939). Анотований каталог. – Львів, 1996. – С.4.

²⁴ Величко І. Наталія Кобринська // Жіноча Доля. – 1928. – Ч.1-2. – С.56.

²⁵ Сіменович-Кисілевська О. Від самого початку // Жіноча Доля. – 1934. – Ч. 12-13. – С.13.

²⁶ Сіменович-Кисілевська О. Як то бувало // Жіноча Доля. – 1934. – Ч.12-13. – С.11.

дискусій”²⁷. Франко вважав альманах найкращим серед видань 80-х рр. XIX ст. У ньому, “мов у дзеркалі, малюється і сумний, безтямний стан нашого інтелігентного жіноцтва в давнішій часі... і почуття та ідеали жіночої молодіжі, надиханої новими змаганнями”, тому, попри окремі недогляди, “для історика нашої культури і нашого національного відродження ця книжка завжди буде дорогоцінною пам’яткою”²⁸.

“Перший вінок” – вагоме за обсягом і широким охопленням сучасного літературного процесу видання, яким, на думку Олени Теліги, “у високому мурі, що ділив тісне подвір’я жіночого життя від широкого світу, доступного тоді лише мужчинам, кілька сміливих жінок пробили вікна, крізь які можна було дивитися на цей світ і кидати тим, що у ньому, свої бажання і домагання”²⁹.

Через шість років Н. Кобринська підготувала три випуски альманаху “Наша Доля” (1893 – 1896). Але вони не піднесли до рівня “Першого вінка” “і формою і змістом” (М. Павлик). “Замало ще в жінок, видно, було вироблене почуття колективної відповідальності, – вважала О. Кисілевська, – що ж могла їх обходити “наша” доля? Коби ще “моя”, але “наша”³⁰.

І це було закономірним, якщо зважити, що українські жінки виростили без рідної традиції – омосковлені – над Дніпром, ополячені – в Галичині. Виховані в російській (*наддніпрянки*) і в польській (*галичанки*) школах та університетах, на естетичних засадах російської і польської літератур, вони (*навіть маючи українські переконання*) залюбки користувалися російською і польською мовами вдома і – як другою літературною мовою – у літературі. “Українофіли” любили ходити в українському одязі, носили вуса, – пише Валерій Шевчук, – але дітей виховували по-російському і офіційно були

²⁷ Агеєва В. Жіночий простір. Феміністичний дискурс українського модернізму. – К., 2003. – С.35.

²⁸ Франко І. З остатніх десятиліть XIX віку // Збір. Тв.: У 50 т. – К., 1984. – Т.41. – С.502.

²⁹ Теліга О. Слепа вулиця // Теліга О. Збірник. Детройт-Нью-Йорк-Париж, 1977. – С.79.

³⁰ Рудницька М. Новий етап жіночого руху // СіЧ. – 1999. – № 9. – С. 71-72.

лояльними громадянами Росії, дослужуючись часом немалих чинів, визначаючись політичною двоякістю (*взяти б хоча братів Рудченків*)”³¹.

Цього пагубного духу виховання зазнало кілька поколінь українців. Тому мав рацію І. Франко, оцінивши появу у “Першому вінку” молодих літераторок “під стягом української мови і нових демократичних і народолюбних ідей” як доказ, “що національне почуття будиться вже в самому ядрі українського народу, доходить до тих кругів, де воно звичайно доходить найпізніше і найтяжче.

Відтепер можна було надіятися кращого, швидшого росту нашого розвою – і ся надія, незважаючи на всі переміни констеляцій, не завела”³².

Побажання Н. Кобринської про заснування жіночої преси здійснилося ще за її життя. 1908 -го р. гурт молодих поступових жінок на чолі з Дарією Старосольською, за прикладом Н. Кобринської, видав журнал “Мета”. Аналізуючи шлях розвитку української преси в Галичині, О. Маковей відзначив якісну її еволюцію, що відбилась в самих назвах часописів: “Кількадесят літ ми називали свої видавництва Русалками, Ладами, Вечорницями, Нивами, Рідними хатами, Стріхами і Левадами, Веснами, Степами, Дзвонами, Снопамі і Зорями – і лиш декому за той час прийшло на думку інакше їх назвати, от як Мета, Основа, Правда або Молот..., вже покидаємо числити зорі та зітхати за русалками і козаками, а беремося помалу до систематичної роботи...”³³.

Перше десятиліття ХХ століття багате на події, що мали значний вплив на дальший розвиток національного життя, зокрема й жіноцтва, яке досягло певних успіхів в економічній, освітній, правничій сферах. Систематичної роботи на нових ідеологічних засадах потребувала й жіноча преса. За короткий період української державності 1917-1920 років завдання, висунуті жіноцтвом першої хвилі, здебільшого осягнено; зовнішні цілі жіночого руху здійснено.

³¹ Шевчук В. Поезія не живе на смітнику. Михайло Коцюбинський та його проза // Українська мова й література в середніх школах. – 2002. – № 2. – С.7-24.

³² Франко І. З остатніх десятиліть ХІХ віку //Зібр. тв.: У 50 т. – К., 1984. – Т.41. – С.503.

³³ Маковей О. З життя і письменства: Хрестини “Літературно-Наукового Вістника” // ЛНВ. – 1898. – Т.1. – С.37.

Перед жіноцтвом відчинено двері університетів і парламентів; значно збільшився вплив жінки в родинному та громадському житті. Боротьбу жінки за поширення кола життєвої діяльності відсунено на другий план, а її місце зайняла творча, органічна праця від основ – у жіночих і професійних організаціях, у політичних партіях, у парламентах, у Лізі Націй.

Оглянувшись на пройдений двадцятип'ятилітній етап своїх попередниць, феміністки ХХ ст. дійшли невтішного висновку: “жіночий рух попередньої доби затратився в попередніх гаслах, упорядкованих по параграфах і статутах, перебрав деякі конвенціональні форми, збаналізувався, задеревів, перейшов у схему”³⁴.

Заангажована філософією “моя хата скраю”, переважна більшість жінок не була готова підтримати і цей часопис. “І знову одинадцять літ відпочинку і... духовної дрімоти”, – робить екскурс в минуле української жіночої преси О. Кисілевська. Аж у 1919 році з'являється при соціалістичному часописі “Вперед” “Наша Мета” (1919 – 1920) – єдиний український часопис у заблокованому Львові “двотижневик для робітного жіноцтва”³⁵, в якому призначення жінки трактовано на новій філософській основі. Та “небагато було “робітних”..., а ще менше поступових жінок, бо “по кількох місяцях “Наша Мета” перестав виходити”³⁶.

Початок 20-х рр. знаменується заснуванням постійних жіночих часописів, альманахів, збірників тощо. Здавалось би, що всі задуми Кобринської здійснилися, а мету, висловлену в статті “Про рух жіночий у новітніх часах” в післявоєнний період досягнуто, завдяки своїй наполегливості жінки дістали доступ до всіх посад, включаючи й військові, досягли певних успіхів в економічній, освітній, правничій сферах. Неодмінним атрибутом феміністки нового типу стало гармонійне поєднання загальнолюдських завдань із суто жіночими; змінилися й пріоритети завдань і цілей: “Коли вчорашня

³⁴ Рудницька М. Новий етап жіночого руху // СіЧ.– 1999. – № 9. – С.72.

³⁵ Сіменович-Кисілевська О. Від самого початку // Жіноча Доля.– 1934.– Ч. 12-13. – С.13.

³⁶ Там само.

емансипантка хотіла бути рівна чоловікові, то сьогоднішня феміністка знає, що є інша від чоловіків і хоче бути інша. Ідеалом для неї не є дорівняти чоловікові, лише бути собою. Вона є глибоко переконана, і це є головний момент жіночого руху сучасної доби, що жінка завдяки своїй відмінній психічній структурі може творити нові цінності у царині матеріальної і духової культури, що вона є покликана збагатити її новими цінностями, яких не є в силі сотворити чоловік. Віра в духову силу жіночої природи, у питомі жіночі прикмети є характеристична для модерного фемінізму, який вважає, що завданням жінки є внести в суспільне життя нову ноту, надати йому новий напрям, збагатити дотеперішню виключно чоловіську культуру”³⁷.

Жіноцтво не тільки не намагається стерти відмінності між чоловічою і жіночою психікою, між чоловічим і жіночим інтелектом та характером, що було притаманне для XIX ст., а навпаки, підкреслює неповторність, самодостатність свого світогляду, “окремішність поняття моралі й почуття справедливості”³⁸.

І все ж “стан жіночого руху зовсім не покращав від часів Кобринської, тільки може ускладнився. Слово “фемінізм” у такій самій погорді, кличі його непопулярні.

Правда, ніхто з них тепер не кепкує. Аргументи противників мають забарвлення розумове, (*популярна політика*) або промовляють до жіночого чуття (*домашнє вогнище*), а це знак, що за п’ятдесят літ ми таки пішли вперед”³⁹, – дійшла висновку редакція “Нової хати”, проаналізувавши шлях феміністичних ідей Н. Кобринської за 50 літ (1887 – 1937), яка залишила після себе “найбільший здобуток – друкований пам’ятник” – альманах “Перший вінок”.

Стан жіночого руху не міг покращитися в підневільній державі. Згадаймо, що перший з’їзд Союзу українок, що мав тривати два дні, закрили відразу ж

³⁷ Рудницька М. Новий етап жіночого руху // СіЧ. – 1999. – № 9. – С.71.

³⁸ Там само.

³⁹ [Редакційна кореспонденція] // Нова хата – 1937. – Ч.4. – С.2.

“на інавгураційному засіданні під кінець першого реферату”⁴⁰, а запланований вечір на честь засновниці феміністичного руху Наталії Кобринської влада заборонила. Проте якісних змін зазнали ідеологія жіночого руху, зміст, завдання та способи його реалізації в нових, післявоєнних, умовах. **“Попередня стадія (жіночого руху. – Л. К.) визначалася, може, більшою енергією, інтенсивністю, теперішня пішла вглиб, є більше скупчена (зосереджена. – Л.К.) в собі, основніша. Попередня фаза кидала боєві кличі, теперішня опрацьовує їх і поступово переводить в життя. Динамічна енергія боротьби перейшла в статичну. Вчорашня генерація жінок добувала, сьогоднішня бере в посідання, перетворює ідеї в закони і звичай”**⁴¹. (*підкреслення наше. – Л. К.*).

Жінка ХХ ст. не хоче бути духовим сателітом чоловіка, вона прямує до повного розвитку своєї індивідуальності, має відвагу бути собою. Вона завоювала це право участю в українській революції (1917-1920), часто ціною власного життя. “Коли шукаємо джерел того літературного ренесансу, національного відродження, яке розвинулося у 20-і роки і було обірване сталінськими репресіями, стало відстріляним відродженням, – зазначає М. Ільницький, – приходимо до переконання, що основні течії у розвитку української поезії ... починаються з короткочасного періоду української державності”⁴².

Благодатний вплив нових віянь часу помітила О. Кисілевська, відвідавши (*з нагоди ювілею Н. Кобринської*) с. Гаї біля Львова: “Давні “добрі” часи. Забуті часи. Чи справді кращі за наші? Куди там! Тоді – ще спини від панщини не випростувалися. Ще горілка забирала розум і маєтки. Ще про читальні й інші організації ледве чулки були. А про організацію, окрему організацію жіноцтва, ні слуху ще. Щойно тепер починаємо жити, хоч як те життя не легке. Ось хоч

⁴⁰ Рудницька М. Софії Русовій. В день її 80-ліття // Жінка. – 1936. – Ч.5. – С.1.

⁴¹ Рудницька М. Новий етап жіночого руху // СіЧ. – 1999. – № 9. – С.72.

⁴² Ільницький М. Поетичні школи в західноукраїнському літературному процесі 20- 30-х років ХХ ст. // Записки наукового товариства імені Т. Шевченка. Праці філологічної секції. – Львів, 1990. – Т. ССХХІ. – С.156-170.

би і Гаї: і читальня “Просвіти” в них, і кооператива, і “Сільський Господар”, і “Луг”, і кружок “Рідної Школи”, і врешті кружок “Союзу Українок”, що не стоїть ані трохи позаду від інших організацій”,⁴³ – все це демонструє життєву стійкість ідей Н. Кобринської.

Н. Кобринська перша поставила в оборону інтереси української жінки – матері, дружини, громадянки. У “Першому вінку” їй вдалося акумулювати “поруки українського жіноцтва в давніші часи та зародження і умови нового тогочасного руху”. Всупереч політичним бар’єрам і кордонам, вона відкрила шлях духовного злиття жіноцтва Галичини та Придніпров’я “в один єдиний дружній і могутній голос з девізом: “Віддай усе, усе, за рідний люд””⁴⁴. “Нелегка була праця це освідомлювання будження нашого жіноцтва, – писала О. Кисілевська. – Не мало перепон, кпин та насміхів приходилося першим культурним робітницям переносити, – та Кобринська вчила нас ще одного: коли віриш у слушність твоєї справи, не зважай на ніякі перепони, – сміло прямуй до своєї мети...”⁴⁵

Поради й повчання Н. Кобринської не пропали марно. Жіноцтво Галичини, за могутньої підтримки емігрантів, консолідується проти окупаційної влади. Колишні письменники, поети, вчені, бійці УНР та ЗУНР, які з політичних причин полишили батьківщину, знайшли притулок у державах, багатих на національні культурні надбання та політичний досвід, і намагалися втілити його в Україні, особливо в галузі преси, яка в 20-30-і роки переживає пік розквіту. У Чехії, наприклад, за підрахунком М. Омельченко, було 85 часописів: політичні, літературні, феміністичні, фахові, домашньої господарки, ручних праць, часописи різних організацій, жінок різних віросповідань

⁴³ Кисілевська О. З моїх мандрівок по рідному краю: Свято в честь Н. Кобринської в Гаях коло Львова // Жіноча Доля. – 1934. – Ч.20. – С.10.

⁴⁴ Величко І. Наталія Кобринська // Жіноча Доля. – 1928. – Ч.1-2. – С.5.

⁴⁵ Пам’яті заслуженої громадянки-письменниці // Жіноча Доля. – 1927. – Ч.2. – С.3.

(*католичок, євангелисток і т.д.*), часописи для робітниць, селянок та часописи популярно-літературні, з відділом домашнього господарства, виховання і т. д.⁴⁶

Із середини 20-х рр. XX ст. видання жіночих часописів, альманахів тощо активізувалося і в Україні. Назвемо найголовніші жіночі часописи: “Жіноча Доля” (1925-1939 рр., *центральный орган Союзу українок, м. Коломия, редактор Олена Кисілевська*); “Українська господиня” (1929 року, *додаток до “Сільського господаря”*; м. Львів, *редакційний комітет*); “Жіночий голос” (1931–1935 рр., *додаток до “Громадського голосу”, орган “Жіночої громади”, м. Львів, редакційний комітет: Ф. Стасова, І. Муринова, Н. Микитчук*); “Жінка” (1935 – 1939 роки, м. Львів, *редактор М. Рудницька*); “Українка” (1938– 1939 рр., м. Львів, *редактор М. Струтинська*); “Громадянка” (1939 р., м. Львів, *редактор М. Рудницька, вийшло кілька номерів*) та ін.

Усі вони, на думку О. Кисілевської, проголошували ті самі гасла, що й Н. Кобринська. Різниця полягала тільки в тому, що “вона голосила їх одна – чуло її ледво кілька десятків охочих, – нас голосить вже сотки тисячам молодших посестр, – а ці тисячі, що з нами йдуть, пірвуть (*поведуть.* – Л. К.) за собою мільйони”⁴⁷. Завдання української жіночої преси в нових умовах мали також загальнонаціональний характер.

Крім обстоювання феміністичних ідей, новітня жіноча преса гуртувала й виховувала “наше жіноцтво національно”⁴⁸. Вона не лише продовжувала, а й реалізовувала заповіти Н. Кобринської, підносячи себе й свою індивідуальність до висоти європейської культури і людства; не підпорядковуючи національний дух чужині, а, навпаки, своїми інтелектуальними, духовними й моральними силами ідентифікувала самодостатність і самобутність української нації.

⁴⁶ Омельченко М. Жіноча преса в Чехословаччині // Жіноча Доля. – 1928. – Ч.24. – С.2.

⁴⁷ Пам’яті заслуженої громадянки-письменниці // Жіноча Доля. – 1927. – Ч.2. – С.3.

⁴⁸ Чикаленко Г. Фемінізм і криза демократії // Жіноча Доля. – 1934. – Ч.12-13. – С.15.

Реалізація цих завдань додавала “завзяття й витривалості” редакторів та працівникам “Жіночої Долі” “по тернях і квітах прямувати до спільної народної мети”⁴⁹ – відродження України.

1.2. Феміністичний напрям націотворчої концепції “Жіночої Долі”

1.2.1. Заснування “Жіночої Долі”, її ідеологія й завдання

У час політичного й ідеологічного розбрату, зумовленого повоєнним розчленуванням України, стало зрозуміло, що будь-яка громадська чи політична робота у просвітницькій, господарській, економічній, політичній сферах “не буде успішна без зорганізованої праці нашого жіноцтва”⁵⁰, яке становить половину нашого народу.

На відміну від попередниць, феміністки досліджуваного періоду свою участь у громадсько-політичному житті трактували як невіддільну частину загальнонаціонального визвольного руху. Не відмежовуючись від чоловіків, не вступаючи в безпредметну боротьбу обох статей, що “ширять зневіру в народніх масах, женуть воду на чужий млин”, вони закликали всіх “втихомирювати партійні свари і невзгоди”⁵¹, запропонували “у всіх наших політичних партіях згідну спільну працю для народнього добра”, службу українському національному відродженню, сприяння духовній концентрації сил української культури та зближення східних і західних земель розмежованої штучними кордонами вітчизни.

З таких позицій вони видавали жіночу пресу, не розділяючи поняття “преса для жінок” і “жіноча преса”, як це роблять сучасні дослідники, пояснюючи тим, що останню видають, вирішуючи феміністичні проблеми, самі

⁴⁹ Федів-Соколовська Т. Лист до редакції від 1.VIII 1926 р. // Жіноча Доля. – 1926. – Ч.9. – С.4.

⁵⁰ Баранова Б. Сучасні завдання українського жіноцтва // Жіноча Доля. – 1926. – Ч.8. – С.3.

⁵¹ Блажкевичева І. Жінка та політика // Жіноча Доля. – 1927. – Ч.2. – С.3.

жінки або принаймні це відбувається за їхньої участі, тимчасом як “преса для жінок” буде “нав’язувати чоловічі думки”⁵².

Не вдаючись у дискусію про правомірність критеріїв розрізнення двох понять, скажемо, що жоден із згаданих не вкладається – та й не може вкластися – у визначені рамки.

Минув час, коли жінки дбали виключно про “домашнє вогнище”, а політика пересічного громадянина впиралася в “ложку страви”. Саме життя наказувало жінці стати опліч з чоловіками в ряди – не так для того, “щоб разом ударяти”, а щоб “припилювати, чи кождий робить своє діло, щоб підбадьорити слабодухів, щоби збудити запал до праці, якого в нас так дуже бракує”⁵³.

Жінка новітньої доби своє родинне й суспільне життя підпорядковує інтересам і добробуту нації. У час трагічного змагання за національну самостійність ніхто не належить сам собі, “а є в чинній службі своєї батьківщини... Кожний з нас зобов’язаний виплекати в себе ті прикмети, які необхідні для добра нації, та поборювати в собі шкідливі”,⁵⁴ – такі принципові положення журналу “Жіноча Доля”.

Добро Батьківщини для українки-феміністки є найвищим моральним законом. Відгукнувшись на заклики своїх попередниць: “Жінко учись, організуйся, з пересудів неволі визволяйся. Перестань бути рабою, невільницею чи бездушною лялькою. Людиною стань”⁵⁵, – подвижниці-феміністки ХХ століття взялися засновувати культурно-освітні, громадсько-політичні осередки в селах і провінційних містечках – упевнені, “що шляхом жіночих організацій, як найбільш пристосованих до задоволення вимог і потреб української жінки,

⁵² Савчук Б. Жіноцтво в суспільному житті Західної України (остання третина ХІХ ст.–1939 р.) – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 1998. – С.173.

⁵³ Блажкевичева І. Роля жінки в суспільстві // Жіноча Доля.– 1927.– Ч. 8-9.– С.4.

⁵⁴ Віконська Дарія. Степ // Жіноча Доля. – 1939. – Ч.4. – С.5.

⁵⁵ Пам’яті заслуженої громадянки-письменниці // Жіноча Доля.–1927.–Ч.2.– С.3.

наше жіноцтво буде найкраще підготовлене до масової, організованої національної праці”⁵⁶.

Саме вони – організації і товариства – мали служити об’єднавчим фактором для всього українського жіноцтва та нечисленної інтелігенції, розмежованої кордонами і власними чварами. Розбудова власної держави мала стати прапочатком кожного учасника жіночого визвольного руху, кожного кроку громадського, особистого чи родинного характеру. Бо “своя держава” – це сила нації, що її треба власними руками будувати, кров’ю ліпити, бо тільки тоді буде запорука й певність, що кров нефалшована й будівля не розвалиться”⁵⁷. З усвідомленням цієї істини пропаганда “за ідею, за віру, за своє переконання, за збереження етноментальної ідентичності” буде “не лише морально оправданою, але й в найвищій мірі конечною”⁵⁸.

Завдяки ініціативності, незвичайній працездатності та подвижницьким організаторським зусиллям феміністок було засновано сотні культурно-освітніх, громадсько-політичних осередків, “покликаних до гуртування жіноцтва, підносячи рівень їх освіти, освітлюючи національні наші проблеми, завдання та обов’язки”⁵⁹.

Об’єднання українців стало для них найактуальнішою загально-національною проблемою. Перший крок у цьому напрямі, як вважає Марта Богачевська-Хомяк, зробили галичанки у травні 1917 року, “коли об’єдналися в клуби, благодійні товариства та клуби молодих соціалісток”⁶⁰.

22 – 23 грудня 1921 року у Львові, з ініціативи жіночого гуртка Українського педагогічного товариства імені Ганни Барвінок, скликано

⁵⁶ Чикаленко Г. Фемінізм і криза демократії//Жіноча Доля.–1934.–Ч.12-13.–С.16.

⁵⁷ Полотнюк Д. Особиста й родинна мораль жінки, як підстава громадської моралі (*Реферат, прочитаний на У.Ж.К.*) // Жіноча Доля.– 1934.– Ч.15-16 – С.4.

⁵⁸ Українська Жінко! // Жіноча Доля. – 1934. – Ч.7. – С.2.

⁵⁹ Чикаленко Г.Фемінізм і криза демократії //Жіноча Доля.–1934.–Ч.12-13.–С.16.

⁶⁰ Богачевська-Хомяк М. Білим по білому. Жінки в громадському житті України. 1884-1939. – К.: Либідь, 1995.– С.197.

Перший Всеукраїнський жіночий з'їзд, на який приїхало 387 делегаток з Галичини, Буковини, Волині, Наддніпрянщини та з різних осередків еміграції. “Отже своїм територіальним складом це був справді перший у повоєнній добі всеукраїнський з'їзд, на якому об'єднались представники різних частин української землі”⁶¹.

З'їзд Союзу українок виробив нову програму жіночого руху з новою провідною метою. “Збагачені, з одного боку, ідеалами визвольної боротьби і досвідом короткого періоду власної державности, та, з другого – повоєнними досягненнями жіноцтва всіх майже культурних країн світу, – згадувала лідер Союзу українок Мілена Рудницька, – ми хотіли достосувати свою жіночу організацію до нових національних потреб і до нової, поширеної ролі жінки-громадянки”⁶². Через короткий час були створені філії Союзу українок по всій Галичині. Об'єднуючи головним чином жіноцтво селянське, вони стають прекрасною школою для політичного й національного виховання жіночих мас. Запорукою життєздатності цього руху була його здорова міцна підстава – селянська жінка.

Повсюдний процес формування й становлення жіночих організаційних та ідеологічних структур, участь жінок у просвітницькій, господарській, економічній, політичній і, зрозуміло, феміністичній сферах висунули важливі нові завдання, а саме – створення національної жіночої преси. У 1922 р. діяльність Союзу українок висвітлювалася на сторінках “Жіночого вістника” (додаток до “Громадського вістника”) та “Жіночого діла” (додаток до газ. “Діло”). “Видання проіснувало недовго, а жіноче товариство потім ще понад десять років не мало власного органу преси і пропагувало свою діяльність на сторінках незалежних видань “Жіноча Доля” і “Нова Хата”⁶³, – зауважує укладач анотованого каталогу галицької жіночої преси В. Передирій,

⁶¹ Рудницька М. Софії Русовій. В день її 80-ліття //Жінка.– 1936.– Ч.5.– С.1.

⁶² Там само.

⁶³ Передирій В. Від укладача //Українські періодичні видання для жінок в Галичині (1853-1939 pp.): Анотований каталог.– Львів, 1996.– С.5.

допускаючи деяку неточність (*обидва названі видання з'явилися через три роки, хоч задумані були ще раніше*).

1923 рік – рік другого з'їзду Союзу українок, на якому прийнято рішення про поглиблення ідеології та консолідацію українських жіночих сил засобом друкованого слова. Цей рік можна вважати початком підготовчого етапу до заснування “Жіночої Долі”.

1924 р. у Коломиї відбулася нарада членів місцевого осередку Союзу українок (*Марії Мельникової, Олени Витвицької, Дарії Кічурової, Наталії Чайковської, дружини письменника, Наталії Шипайлової та інших, з участю професора Д. Николишина, організатора “Рідної школи” на теренах Покуття і засновника “Української загальної енциклопедії” Василя Микитчука, письменника А. Чайковського та членів “Жіночого кружка”*), на якій прийнято остаточне рішення про заснування жіночого часопису.

У 1925 р. вийшли два жіночі журнали: “Нова Хата”, журнал для плекання мистецтва й домашньої культури (*м. Львів, М. Громницька, Л.Бурачинська-Рудик*) і “Жіноча Доля”, у завдання яких входило виховання національно свідомої громадянки, свідомої учасниці процесу розбудови громадянського суспільства, незалежної держави, нації.

Відсутність відомостей про “Жіночу Долю” в довідковій літературі, надто довге перебування журналу на архівних полицях спричинило неточності у визначенні дати заснування, засновників, періодичності видання “Жіночої Долі” навіть у таких поважних дослідників феміністичного руху, як Марта Богачевська-Хомяк (*вона називає 1924 рік датою першого виходу журналу; родину Кисілевських – засновниками двотижневика*)⁶⁴. Від задуму і рішень заснувати жіночий часопис до їх реалізації знадобилося 2 роки.

У вересні 1925 р., – згадувала О. Кисілевська цей вагомий у житті провінції факт, – “не в центрі усього нашого культурного життя, а в тихій столиці Покуття невеличкий гурток жіноцтва, із лона одного з найстарших

⁶⁴ Богачевська-Хомяк М. Білим по білому Жінки в громадському житті України. 1884-1935. – К.: Либідь, 1995. – С.205.

жіночих товариств, може надто сміливо приступив до здійснення давніх мрій передового українського жіноцтва – до видання свого жіночого часопису.

Без грошових засобів, без гучної реклами, без ширшої допомоги, а лише з теплою любов'ю до справи, зі свідомістю конечности тієї роботи, з вірою, що загал нашої свідомої суспільности, не тільки нашого жіноцтва, піддержить нас у цій важкій роботі – приступили ми до діла”⁶⁵ – видання журналу. Повна назва жіночого журналу: “Жіноча Доля”: Щомісячний часопис для українського жіноцтва. **Видає і редагує Колегія. Начальна редакторка О. Кисілевська. Рік I., Ч.I, Коломия, 1 вересня, 1925”** (*підкреслення наше. – Л.К.*).

“Жіноча Доля” почала своє існування як місячник. Проте впродовж 14 – тьох літ вона міняла періодичність видання таким чином:

1 вересня 1925 – 1 січня 1927 рр. – місячник;

1 січня 1927 – 1 січня 1930 – двотижневик;

1 січня 1930 – 1 квітня 1932 – тижневик;

1 квітня 1932 – 15 серпня 1939 – двотижневик (*пізніших номерів видання під час дослідження ми не знаходили. – Л.К.*).

Очевидно, з тих самих причин дослідники доволіно користуються й назвами та датами випусків додатків “Жіночої Долі”. Так, професор В. Качкан вважає, що “протягом 1932 – 1939 рр. виходили додатки “Жіноча Воля”, “Світ Молоді”, випущено альманахи”⁶⁶, а професор Б. Савчук датує видання чотирьох альманахів з такою ж назвою – 1927 – 1930 рр.”⁶⁷. Фактично ж “Календар-альманах “Жіночої Долі” (12 аркушів) вийшов у жовтні 1926 р. У ньому вміщено “Календаріум, з порадами для жінок, що на кожний місяць мають вони робити в громаді, в хаті і в господарстві”⁶⁸ і альманах “На новий шлях”, зміст, мету і завдання якого анонсовано в 11 числі за 1926 р. У ньому, повідомляла

⁶⁵ Перша річниця // Жіноча Доля.–1926. – Ч.9. – С.2.

⁶⁶ Качкан В.А. Українське народознавство в іменах: У 2 ч.– Ч.2. Навч. Посібник. – К.:Либідь, 1995. – С.154.

⁶⁷ Савчук Б. Жіноцтво в суспільному житті Західної України (*остання третина XIX ст.–1939 р.*) – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 1998. – С.178.

⁶⁸ Жіноча Доля. – 1926. – Ч.10. – С.16.

редакція, “вміщено те, що під теперішню пору є для укр. жіноцтва потрібне, а саме: ... звістки про наші визначні жінки, почавши від славних героїнь минувшини до визначних одиниць сучасної доби (*“Наші визначні жінки”*). На цих прикладах кожна свідомо українка мусить учитися, як треба любити Рідний Край та як виконувати свої обов’язки, щоб бути гідною донькою свого народу... коротку історію розвою жіночого руху, нашої жін[очої] преси та найважливіших жін[очих] товариств (*статті М. Малицької, М. Донцової, М. Омельченко*)”⁶⁹ тощо.

Подаємо уточнену хронологію виходу додатків до “Жіночої Долі”:

1. Ілюстрований календар-альманах “Жіночої Долі” на звичайний рік. 1927: На Новий Шлях.— Коломия, 1926.
2. Наш Світ: Альманах “Жіночої Долі” з додатком календаря на рік 1928. — Коломия, 1927.
3. Наша Книга: Альманах “Жіночої долі” з додатком календаря на рік 1929.— Коломия, 1928.
4. Для неї — все. Альманах “Жіночої Долі” з додатком календаря на рік 1930. — Коломия, 1929.
5. Жіноча Доля, 1931: Практичний календар-порадник для українського жіноцтва. — Коломия, 1930.
6. Ілюстрований календар-альманах “Жіночої Долі”, рік 1937. Коломия, 1936. Із альманахів, що виходили після п’ятирічної перерви, нам вдалося розшукати тільки “Ілюстрований календар-альманах “Жіночої Долі”, рік 1937”. — Коломия, 1936.

Феміністичний політико-літературний журнал “Жіноча Доля” та пізніші його додатки: “Жіноча воля” (1932–1939 рр., Коломия, редактор О. Кисілевська), “Світ молоді” для дівчат (1932 – 1939 рр., м. Коломия, редактор І. Вільде) — повністю кореспондувались із загальною концепцією діяльності Союзу українок у сфері державотворчих та націотворчих діянь. Їх

⁶⁹ Редакція “Ж.Д.” Календар-альманах “Жіночої Долі” // Жіноча Доля. — 1926. — Ч.11. — С.3.

зміст і напрям – переконливий доказ того, що “питання незалежності й економічного забезпечення жінки в усій своїй наготі – це не одна з амбіцій еманципації жінки, але **проблема здоров'я душі й тіла всієї суспільності**”⁷⁰ (*підкреслення наше. - Л.К.*).

Заснування “Жіночої Долі” – знаменна подія для всієї України, свідченням чого є численні вітання, зокрема голови Союзу українок Олени Шепарович, з нагоди виходу часопису як “виразника думки українського організованого жіноцтва західноукраїнських земель”⁷¹.

Професійну оцінку і свою підтримку висловила газета “Діло”, відзначивши величезне значення “Жіночої Долі” для національного усвідомлення “затурканої жінки-селянки, для її культурного піднесення і для її вироблення у справжню жінку громадянку”. У час, коли школа і церква опинилися в чужих руках, а отже, не могли і не завжди вміли впливати у відповідному напрямі на молоде покоління, такий журнал, як виховний чинник, набував особливого значення. “Свідома жінка може ту творити чуда, – продовжувала газета, – але до тої творчості треба її як слід підготувати й виховати. Отже, завдання “Жіночої Долі”, веденої вправною рукою нашої письменниці і громадянки п. О. Кисілевської, допомогти в тому змаганні всьому нашому тямучому загалу”⁷².

Феміністичний і підпорядковані йому культурно-освітній, мовно-літературний, економічний, політичний, господарський напрями, закладені у площину націотворчої концепції “Жіночої Долі”, сприяли піднесенню патріотичного духу українки, поширенню, зміцненню й активізації усвідомлення жінкою своєї вартості, своїх сил, своїх досягнень, своєї єдності. Цим пояснюється прозорість напрямку і завдання часопису, відповідно до надій, які покладала на жіноцтво українська суспільність.

⁷⁰ Полотнюк Д. Особиста й родинна мораль жінки, як підстава громадської моралі (*Реферат, прочитаний на У.Ж.К.*) // Жіноча Доля. – 1934. – Ч.15-16. – С.6.

⁷¹ Шепарович О. Лист до Редактора // Жіноча Доля. – 1925. – Ч.3. – С.2.

⁷² Діло. – 1926. – Ч.148. – 7 липня.

1.2.2. Хронологія ідейно-тематичної еволюції часопису в системі загальнонаціональних завдань

У редакційній статті “Перша річниця” (1926, ч. 9, с.2) йшлося про зростання популярності часопису і прихильність до нього читацьких жіночих кіл на Батьківщині і за кордоном. Відзначимо як заслугу редколегії уміння зацікавити журналом українських громадянок в Америці та Канаді, залучити їх до співпраці. Матеріальна допомога видавництву, участь в культурно-освітній та громадській праці українок-емігранток сприяла згуртуванню й самоусвідомленню українського жіноцтва в усьому світі.

Якісна зміна суспільно-політичної ситуації, що узаконила право жінки брати участь у громадсько-суспільному житті, включаючи участь у виборах, матеріальна підтримка емігранток дозволили перейти на двотижнєве видання і відповідно збільшити тираж часопису. “Жіночий рух перейшов у нову розвою стадію. Датується вона щойно від кількох літ, від часу досягнення жіноцтвом цілої низки конкретних успіхів у царині економічній, освітній, правній, а передусім від менту, коли жіноцтво здобуло політичні права”⁷³, – писала співпрацівниця журналу Мілена Рудницька. “Жіноча Доля” – одинокий жіночий часопис, що знайомив жінок з тим правом і заохочував скористатися ним, – виходив тільки раз на місяць. Як же змінити ситуацію на краще?

“Мільйони українських жінок України і діаспори, тисячі жіночих товариств і організацій – хіба це мало?” – запитує редакція часопису”⁷⁴, запрошуючи читачок-емігранток підтримати свій журнал передплатою. “Товаришки! ... Покладіть Ваш часопис на повні, дужі основи! Поширюйте його з хати до хати... Бо це ж одинокий часопис, що лучить (єднає. – Л.К.) Вас з рідним краєм, що з найбільшою увагою і любов’ю слідкує за всім, що торкається вашого життя”...⁷⁵

⁷³ Рудницька М. Новий етап жіночого руху // СіЧ. – 1999. – № 9. – С.71.

⁷⁴ Від редакції. // Жіноча Доля. – 1926. – Ч.6. – С.4.

⁷⁵ Редакція. // Жіноча Доля. – 1926. – Ч.10. – С.14.

Спільними зусиллями редакції і читачок, насамперед українських громадянок Америки та Канади, “Жіноча Доля” з 1 січня 1927 року перейшла на двотижнєве видання, доповнене більшою кількістю ілюстрацій, вищою якістю паперу, збільшеним форматом (*12-16 сторінок замість 8-ми*). У цьому ж році видано два жіночі альманахи (*Ілюстрований календар-альманах “Жіночої Долі” на звичайний рік. 1927; Наш Світ: Альманах “Жіночої Долі” з додатком календаря на рік 1928*) та кілька книжок на господарську та медичну тематику.

1927 рік можна вважати роком завершення процесу становлення “Жіночої Долі” і роком старту його якісної ідейно-тематичної еволюції. Спілкування з читачами про найголовніше; здійснення досить широкої національної і освітньо-культурної програми, базованої на положеннях феміністичної теорії початку століття, а також специфічного побутування феміністичних ідей в українському культурному просторі та за кордоном, – стали пріоритетними напрямками редакції.

Укінці 1928 р. внаслідок економічної кризи різко зменшилося число передплатниць; вперше за чотири роки з’явилися боржники навіть серед закордонних читачок. Подорожчали папір, поштові послуги, збільшилися кошти на ілюстрації, на платню адміністрації і гонорари авторам. Справа ускладнювалася й тим, що власник (*філія Союзу українок у Коломії*) “Жіночої Долі” цілковито відійшла від співпраці та фінансових зобов’язань. Незважаючи на це, редакційно-видавнича група намагалася і надалі працювати з ентузіазмом. В останньому числі журналу за цей рік О. Кисілевська звертається до читачів, обіцяючи не зійти з обраної “програми й дороги, й надалі служити своєму народові і батьківщині; намагатись “відчути й відкликнутись на всі нашого народу потреби і бажання...”⁷⁶.

На адресу редакції та пресового фонду надійшли сотні листів з пожертвами з різних куточків світу: від Д. Гой з Канади⁷⁷, Й. Голубця з

⁷⁶ До наших милих читачок і читачів // Жіноча Доля. – 1928. – Ч.24. – С.4.

⁷⁷ Листи до редакції “ЖД” // Жіноча Доля. – 1927. – Ч. 3. – С. 8.

Аляски⁷⁸, К. Кочмарової зі США; від канадійки під криптонімом А. М. (*гадаємо, що це Анастасія Мельниченко*. – Л. К.), яка, крім пожертви, вислала статтю-агітку “Жіноча Доля” та українське жіноцтво”⁷⁹. Виховати свою дитину в любові до власного народу і землі, – вважала дописувачка, – здатна тільки рідна мати. Для реалізації цього покликання їй потрібна освіченість, знання своєї минувшини, орієнтація в сьогоденні, що їй дає читачкам часопис, намагаючись навчити жінку самостійно сприймати програмові засади культурно-освітніх і громадських заходів і заохочувати до цього інших. Тому кожна українська жінка мусить підтримати свій журнал. Передплативши “Жіночу Долю”, жіноцтво допоможе редакції “виконати свою важливу місію: випровадження нашого жіноцтва з неволі і темноти, направлення його на шлях правдивий, український”⁸⁰.

Внесок у цю справу вже зроблено “Жіночою Долею” і колосальною організаційною працею її редакції, яка підтримувала епістолярні контакти з людьми, установами та організаціями не тільки Галичини, Східної України, а й закордону; брала участь у різноманітних заходах: відчитих (*читаннях лекцій, рефератів*. – Л. К.), зборах, вічах, анкетах, ювілейних урочистостях, презентаціях, виступала з доповідями на міжнародних симпозіумах тощо. Разом з коломийським осередком Союзу українок редакція журналу оплачувала навчання стажистки на інструкторських курсах у Львові для подальшої праці в жіночих гуртках на Покутті.

Максимально посилюючи інтенсивність праці в усіх напрямках, журнал вводить нову рубрику – “Вісті з Союзу Українок”, у якій висвітлює історію українського жіночого руху; налагоджує стосунки з жіноцтвом Радянської України, Волині та Буковини; інформує про стан жіночої справи в сучасності, накреслює програму жіночого руху в майбутньому; роз’яснює, “за що боролася і як боролася українська жінка, як збільшувалися організовані жіночі ряди та як

⁷⁸ Лист до редакції з Аляски // Жіноча Доля. – 1927. – Ч. 4. – С. 8.

⁷⁹ А. М-ва. „Жіноча Доля” та укр. жіноцтво.// Жіноча Доля. – 1927. – Ч.10. – С.3-4.

⁸⁰ Кочмарова К. З листів // Жіноча Доля. – 1927. – Ч.7. – С.9.

із несвідомої обивательки вона перетворювалася в новий тип жінки-громадянки”⁸¹, організованої, свідомої, творчої учасниці процесу розбудови громадянського суспільства, незалежної держави, нації.

Продуманий підбір матеріалів підводив читачок до усвідомлення місця жіноцтва в усіх галузях громадського життя і його особистої ролі в галузях, де жінка може і мусить реалізувати свої сили, знання й талант “для розвитку й поширення національної культури, освіти, розвитку життя економічного, для народнього здоровля, суспільної опіки й т. п.”⁸².

Для глибшого зв’язку і взаєморозуміння з читачами введено нову, ефективну форму спілкування – анкетування.

Що зацікавило жінок у часописі?; які проблеми варто порушувати?; які матеріали друкувати?; наскільки часопис відповідає запитам і потребам сучасної жінки, учасниці жіночого руху?; як оцінюють журнал жінки, серед яких вони працюють? – питання першої анкети, на які редакція чекала відповіді, запрошуючи читачок, зокрема молодь, з довір’ям звертатися до неї за порадами й “дописувати ... про життя жіноцтва та його організацій, писати ... цікаві листи, а також зав’язувати, за нашим посередництвом, навіть особисте листування й зв’язки”⁸³.

Це була чи не перша заявка на співпрацю редакції та її шанувальників, співпрацю, що приводила до тісніших стосунків і невимушено переходила на двосторонній зв’язок. Для вдосконалення подальшої просвітньої та організаційної праці, напередодні свого триріччя, “Жіноча Доля” повторює анкетування читачів, заохочуючи їх 20 - ма нагородами, серед яких: повість О. Кобилянської “В неділю рано зілля копала”, “Кобзар” Т. Шевченка, оповідання для молоді “До комор Довбуша”, “В горах” О. Кисілевської та інші. На цей раз читацькому заголові запропоновано такі запитання:

⁸¹ Мірна З. Вражіння з Українського Жіночого Конгресу в Станіславові // Жіноча Доля. – 1934. – Ч.15-16. – С.3.

⁸² Там само. – С.4.

⁸³ Два роки // Жіноча Доля. – 1927. – Ч.17. – С.2.

Наскільки видавництво впоралося із зобов'язанням щодо національного виховання й організації українського жіноцтва.

Які розділи часопису є найбільш корисні й необхідні.

Якої інформації варто подавати більше, а якої менше.

Яких змін чи покращень бажають читачки(чі).

Чи подавати інформацію про існування найближчих жіночих організацій, їхню працю та прізвища провідниць.

Якщо організації не існують, чи можливо їх створити.

Чи свідоме жіноцтво, чи цікавиться організаційними справами, якщо ні, то що слід зробити для поживлення жіночого руху.

До кого в певній місцевості звертатися в організаційних справах.

Відповіді читачів надруковано під спеціальною рубрикою “Голоси наших читачок про діяльність видавництва “Жіноча Доля”⁸⁴.

Т. Корицька з Волині завдячує “Жіночій Долі” тим, що стала “свідомою громадянкою” і зрозуміла, яке становище мають займати жінки в національному, організаційному й господарському житті⁸⁵; тільки жіночий часопис може допомогти жінці стати національно свідомою, – вважає П. Левицька, бо чоловічі часописи жіночими справами не займаються⁸⁶.

Е. Ситник з Вінніпега (Канада) зацікавилася гаслами та відозвами журналу під рубрикою “Організуйтеся та освідомляйтесь”, інформацією про організацію й свідоме життя жінок різних народів; корисними порадами, як організовуватись і як працювати; звітами про жіночі організації, що, на думку читачки, спонукають до покращення праці, пробуджують зі сну. “Жіноча Доля”, – вважає авторка листа, – “дала можливість пізнати жіночим організаціям чужих народів про працю організацій та зростаючу свідомість в

⁸⁴ Голоси наших читачок про діяльність видавництва “Жіноча Доля” // Жіноча Доля. – 1928. – Ч.22. – С.4; Ч.23. – С.12; Ч.24. – С.9-10.

⁸⁵ Там само. – Ч.22. – С.4.

⁸⁶ Там само.

українського жіноцтва. Своїми відозвами пробуджувала українське жіноцтво до жертвенности на різні цілі як на: Повінь, Інвалідів, “Р. Ш” і інше”⁸⁷.

Неназваний автор із Польщі бачить журнал як чинник, що поєднує жіночі організації в одну цілісну; з’єднує наших людей, розкиданих по всіх усядилах; проводить освітянську працю, намагається покращити добробут; порушує актуальні питання; вказує жіноцтву на шлях боротьби не тільки за свої права, а й усієї нації; “Жіноча Доля” враз із “Новою хатою”, – вважає читач, – витісняє з нашого краю чужинецькі журнали на зразок “Bluszcz” та інші; завдяки своїй організованості і легкодоступному й цікавому змістові своїм власним прикладом вона запалює жіноцтво до суспільно-громадської праці і єдності⁸⁸.

Осипа Заклинська радить “Жіночій Долі” організувати “агенток” для агітації селянок до передплати часопису; особливу увагу приділити жінкам з околиць Львова і Північної Галичини, де громадська свідомість й організаційний рух слабший, ніж у Південній і Східній Галичині⁸⁹.

П. Кривоносок з Варшави вірить в успіх “Жіночої Долі” – одинокого видавництва, “котре привчило українську селянку й робітницю відчувати свою приналежність до людського роду, з таким же правом на життя, як чоловіки”⁹⁰. Якщо редакція й надалі так плідно подаватиме актуальну тематику на суд читачів, то психологія українського народу якісно зміниться, бо його душу і долю “кує більше жінка”⁹¹.

К. Мазуренко із захопленням наголошує, що ніяка редакція ні в довоєнний, ні в післявоєнний період не зробила стільки на освітньо-організаційній ділянці праці, як “Жіноча Доля”. “Кожне слово із “ЖД”, – пише читач, – дише о гігантських розмірах любов’ю і окрилює нею усіх жінок без

⁸⁷ Голоси наших читачок про діяльність видавництва “Жіноча Доля” // Жіноча Доля. – 1928. – Ч.22. – С.4.

⁸⁸ Там само. Ч. 23. – С.12.

⁸⁹ Там само.

⁹⁰ Там само. – Ч.24. – С.9.

⁹¹ Там само.

ріжниці на стан, вік, партію ..., виконуючи заповіт Шевченка “Обніміте, брати мої, найменшого брата”⁹².

Найбільше читачок дякували О. Кисілевській за велику користь інформації про жіночу працю нашого та інших народів світу, які вони почерпнули з її подорожніх нарисів “З моїх мандрівок”. Повчальними і корисними визнано “поради господарські, гігієнічні, про виховання підростаючого покоління”⁹³, – розмірковувала Е. Ситник з Вінніпега (*Канада*).

У багатьох листах читачки давали свої поради, пропозиції, зауваги тощо. П. Кривоносюк пропонує вилучити господарський відділ, а натомість подарувати постійним читачкам журналу видання “Доброї хазяйки”. Вивільнені таким чином сторінки можна було б використати для статей про гігієну, на історичну тематику, про різні дива природи, для нарисів про політичне життя України та країн світу.

Незважаючи на задекларовану “Жіночою Долею” нейтральність щодо політичної боротьби, читачка все ж застерігає про недопустимість “ігнорувати політику й заступати її борщем та галушками, тому, що ця політика зачіпає кожного”. Щодо “українізаційних декретів виданих на Рад. Україні, не конче треба робити так, як інші газети, раз злобно брехати про злу волю, другий раз ховати хвіст під себе й запобігати перед чужинцями міною поблажливості”⁹⁴.

Більше уваги надавати висвітленню політичного життя народу в неволі під різними владами, виносити на читацький суд його болі та біди, частіше звертатися до жіноцтва еміграції з відозвами на кшталт: “Організуйтеся, освідомляйтесь, єднайтесь!”⁹⁵.

Серед запропонованих змін і доповнень (*скорочувати на сторінках видання листи та повідомлення; друкувати статті в повному обсязі, посилити увагу до проблем алкоголізму, зокрема серед жінок*) є цікава пропозиція

⁹² Голоси наших читачок про діяльність видавництва “Жіноча Доля” // Жіноча Доля. – 1928. — Ч. 23. – С. 10.

⁹³ Там само. – Ч.22. – С.4.

⁹⁴ Там само. – Ч.24. – С.9.

⁹⁵ Там само. – С.10.

відкрити освітній відділ “бонтону”, тобто доброї поведінки. З аналогічною пропозицією, щодо створення на сторінках часопису нових відділів звертається і З. Мірна з Праги (*Чехословаччина*)⁹⁶.

Вважаючи похвальні відгуки цілком заслуженими і справедливими, вона все ж застерігає: “Ви ставили своїм читачкам запитання не для того, щоб вчути з їх уст тільки визнання Вашої праці”. Справжні прихильники мають подавати і зауваження для покращення загальної справи⁹⁷. Корисною для нашого жіноцтва, на думку дописувачки, була б фіксація жіночого життя і його досягнень у різних сферах людської зайнятості – з огляду на тенденцію до все більшого розмаху жіночого руху в Європі і світі.

Якщо зважити, що наші жінки читають тільки “Жіночу Долю”, то в ній, вважають читачки, має бути і загальний огляд нашого життя, огляд визначних світових подій. Наявність таких оглядів привчає жінку концентрувати свою увагу не тільки на родинному, господарському й навколишньому житті. Цього замало для повного усвідомлення жіночого життя. Адже українська жінка протягом століть була усунена від суспільно-громадського життя, а тому “редакція має посилити інтерес до таких важливих проблематичних питань, як огляд загальнолюдського життя, розширення світогляду жінки та заохочення її цікавості до подій, що відбуваються в світі”⁹⁸.

Марія Омельченко з Праги мріє бачити “Жіночу Долю” тижневиком, а кількість її передплатників має зрости до 10 тисяч⁹⁹. Були й критичні зауваження за відсутність дописів “про життя українського жіноцтва на Радянській Україні”¹⁰⁰, хоча вини самої редакції в тому було мало. Усі спроби налагодити листування з Радянською Україною, як це вдалося зробити з іншими країнами світу, не мали успіху. “Газети та журнали, мимо того, що

⁹⁶ Голоси наших читачок про діяльність видавництва “Жіноча Доля” // Жіноча Доля. – 1928. — Ч. 24. – С. 10.

⁹⁷ Там само.

⁹⁸ Там само.

⁹⁹ Там само. – Ч.22. – С.4.

¹⁰⁰ Там само. – Ч.24. – С.9.

свою надсилаємо на кільканадцять адрес, майже зовсім не дістали, крім “Зорі”, “Вісника Черв. Хреста” та “Літопису Укр. Друку”. Відписувати з галицьких газет нема в нас звичаю – от в чому причини скупеньких вісток про В. Україну”¹⁰¹.

Серед найбільш вдалих та обґрунтованих відповідей на запропоновану анкету, вартих обіцяної нагороди, редакція відзначила С. Лукачеву (*Станіслав*), О. Заклинську (*Золочів*), П. Кривоносюк (*Варшава*), М.Омельченко (*Прага*) та інших¹⁰².

Численні відповіді читачок, різних за своїм соціальним, освітнім статусом, засвідчили популярність журналу і його високий професійний рівень. Зваживши на достатній творчий потенціал журналу для плідної праці, О. Кисілевська планує якщо не перейти на тижневе видання, то хоча б додати кольорову обкладинку, на якій друкувати оголошення, а на чотирьох вивільнених сторінках вміщувати господарські матеріали, політичні події, світові новини.

Щоб залучити жіноцтво до співпраці, Олена Кисілевська відвідує Чехію (1928), Канаду та США (1929), де її з великими почестями приймають офіційні урядовці та численні представництва українських закордонних жіночих організацій. Ефективність цих поїздок була значна: “Багато-багато завдячуємо нашій щирій і улюбленій редакторці Олені Кисілевській, – писали члени “Союзу Українок Америки”, – що піднесла на дусі наше жіноцтво, коли гостила в нас восени 1929 р. Наше Т-во було тоді ще не практичне, бо на третьому місяці існування. І часопис “Жіноча Доля” стає нам у великій пригоді, за що ми дуже вдячні. Товариство наше тримається своїх перших засад і гуртує всіх жінок, без огляду на їхні переконання. Наша мета – згуртувати все українське жіноцтво в ряди народної організації і виховати своїх дітей на українців”¹⁰³.

Такі поїздки, крім збирання добродійних внесків на користь видання, передбачали й популяризацію журналу за межами України й залучення до праці

¹⁰¹ Листування з читачами // Жіноча Доля. – 1928. – Ч.15. – С.14.

¹⁰² Виказ осіб // Жіноча Доля. – 1928. – Ч.21. – С.11.

¹⁰³ 10-літній Ювілей Товариства Горожанок, від. 41 “Союзу Українок Америки” в Філадельфії // Жіноча Доля. – 1939. – Ч.15-16. – С.11-12.

якогома більше українок, незалежно від місця їхнього проживання, партійної належності чи віри. Інтенсивна співпраця з діаспорою, фактично в усьому світі, піднесли авторитет журналу до європейського рівня.

Вважаючи справу організації жіноцтва справою народною, редакція зважилася на тижневий випуск. “Нині кожна людина, навіть мала дитина, відчуває вже потребу мати свій часопис, який подавав би їй усе, що для неї найцікавіше, найпотрібніше і найближче її обходить”¹⁰⁴, – пояснювала редакція своїм прихильникам перехід журналу в іншу іпостась . З 1 січня 1930 до 1 квітня 1932 рр. “Жіноча Доля” виходила щотижня.

1930 рік знаменується ще й випуском poradника для жіночих гуртків, куховарських порад, рекомендацій щодо плекання і виховання маленьких дітей; публікаціями сторінок минулого нашого народу; відкриттям веселого кутика, відділу порад, сторінки для дітей і молоді тощо.

Проте, об’єктивні суспільні умови початку 30-х років були вкрай несприятливі. Політичні репресії і голодомор на Східній Україні досягли свого апогею. Журнал задихався від обмежених до мінімуму матеріальних можливостей, від посиленних цензурних утисків і заборон, які, крім морально-політичної шкоди, завдавали відчутних фінансових збитків.

До того ж, починаючи від 1927 року, польська влада активно втручалася у видавничу діяльність “Жіночої Долі”. Час від часу на сторінках журналу, як правило, на перших, знаходимо витяги з протоколів про конфіскацію і подальшу заборону розповсюдження тих чи інших матеріалів. Серед праць, які безпосередньо чи відносно порушували питання боротьби за свободу і права українського народу, назвемо:

О. Кисілевська “Слово до жіноцтва” (1927. – Ч.11. – С.3-4);

“Радні” (1927. – Ч.20. – С.5);

“Криваві роковини ” (1928. – Ч.23. – С.3-4);

“Процес УВО” (1930. – Ч.27. – С.1);

“Важкі хвилі” (1930. – Ч.40. – С.3-4);

¹⁰⁴ До наших Вп. Прихильниць і Читачок. // Жіноча Доля. – 1930. – Ч.1-2. – С.3.

“Про положення в краю” (1930. – Ч.43. – С.9);

“На Маківці” (1930. – Ч.44. – С.1);

“За часів татарського лихоліття” (1931. – Ч.8. – С.4);

Уляна Кравченко “В роковини Івана Франка” (1931. – Ч.21 – С.1);

Неназваний вірш Уляни Кравченко (1931. – Ч.36. – С.1);

“Чужий жіночий світ про нас” (1931. – Ч.21. – С.15);

“Чи так повинен виглядати перепис населення” (1931–Ч.49-50.– С.10);

Леся Українка “Скрізь плач” (1932 – Ч.10. – С.1);

“Найбільший український політичний процес” (1935. – Ч.23).

Редакційна стаття “Чому цього року ми спізналися зі своїм календарем – альманахом” дає пояснення, ілюструючи його витягом із цензурного протоколу про те, що причиною конфіскації журналу були стаття Іванни Блажкевичевої “Дещо про виховання в національних почуваннях”, оповідання Ірини Шмігельської-Климкевичевої “Дід Опанас” і вірш Ольги Басараб “Лютий смерч”¹⁰⁵.

Конфісковували й цілі числа часопису, зокрема: 1927 р., ч .20; 1930 р., ч. 40, 44; 1931 р., ч.8; 1935 р.,ч.23; 1939 р., ч. 5. Щодо останнього конфіскованого числа “Жіночої Долі”, то в коротенькій замітці читаємо про конфіскацію частини 5. Решту матеріалів редакція обіцяє помістити в частині 6 і просить не рекламувати заборонений часопис¹⁰⁶.

Через цензурні конфіскації й економічну кризу зменшувалася платоспроможність передплатниць, а відтак формат і тираж “Жіночої Долі”: “Одинокий, популярний, феміністичний, культурно-освітній і господарський жіночий часопис “Жіноча Доля”, який є виразником думок “Союзу Українок” і є наче б офіційним органом всього організованого й неорганізованого українського жіноцтва, виходить у такому числі, що один примірник припадає

¹⁰⁵ Чому цього року ми спізналися зі своїм календарем-альманахом // Жіноча Доля. – 1930.– Ч.44.– С.8.

¹⁰⁶ Жіноча Доля. – 1939. – Ч.6. – С.15.

на 760 родин”¹⁰⁷, – з болем констатувала про це О.Кисілевська, повідомляючи читачок про вимушений перехід на двотижнєве видання журналу.

Вчувався розпач, поєднаний з тривогою, болем і соромом: “Українки! І вірити не хочеться, щоб ви допустили “ЖД” до упадку. Якби це сталося, то що б подумали тоді чужинки. Адже культура кожного народу пізнається по тім, яка завелика в нього література, яка кількість в нього видавництв і скільки він читає”¹⁰⁸.

Матеріальна допомога заокеанської діаспори не один раз рятувала журнал від закриття. Проте зниження життєвого рівня українського народу, 87 відсотків якого становило жіноче селянство, та цензурні репресії примусили редакцію перейти знову на двотижнєве видання. З 1 квітня 1932 до 15 серпня 1939 “Жіноча Доля” – двотижневик.

Повторний перехід часопису до двотижневого видання викликав тривожний відгук не тільки вітчизняного, а й зарубіжного жіноцтва. Листи до редакції перейняті розпачем, тривогою, болем і соромом. Занепокоєні члени Товариства Українсько-Канадського жіноцтва у Вінніпезі надіслали відозву до українок з проханням не допустити занепаду журналу – сіяча “світла правди”, знання, науки, організатора, порадника, вихователя, вболівальника за долю сестер-селянок, навчителя, агітатора, “одинокого безпартійного лучника, що дає нам знати про всякий рух, працю та життя українського жіноцтва тут і там”¹⁰⁹.

Та і в цей винятково несприятливий час редакція запевняє читачок, що буде й надалі пропагувати серед жіноцтва ідеї національної свідомості, радо ділитися досвідом і порадами з усіх сфер суспільно-громадського життя.

І, як завжди, свою обіцянку підтверджує чином: поширює тематику журналу, вводить нові рубрики: “Читайте і радьте”, “Поради” (*садівничо-*

¹⁰⁷ Місяць жовтень скінчився // Жіноча Доля. – 1932. – Ч.27. – С.4.

¹⁰⁸ Відозва до українського жіноцтва від Товариства Українсько-Канадського жіноцтва з Вінніпегу // Жіноча Доля. – 1932. – Ч.13. – С.8.

¹⁰⁹ Там само.

городні та надвірно-господарські; хатні, господарські, кулінарні); урізноманітнює структуру рубрик тощо.

Зважаючи на голодомор, від якого найбільше потерпів український селянин – “одиноким суспільно вироблений, гармонійний тип українця ... що мав свій власний стиль і своє власне, виключно йому притаманне духове та фізичне обличчя”¹¹⁰, “Жіноча Доля” вважала своїм обов’язком нести знання і досвід до таких сільських жінок.

З 1 квітня 1932 року часопис виходить у двох варіантах: “Жіноча Доля” (*змінений варіант*) і меншого формату “Жіноча Воля” – як додаток до “Жіночої Долі”, призначений для дівчат-селянок, за доступною ціною. 1 листопада 1932 року редакція видає місячник “Світ молоді” на 8 сторінок, як частину “Жіночої Долі” для дівчат. У ньому друкували статті, белетристику, новини моди, різні поради. Із січня 1939 року журнал стане загальногромадським періодичним виданням з питань мистецтва, культури, життя. Редагуватиме його Ірина Вільде.

Йдучи назустріч духовним та практично-життєвим потребам селянок, “Жіноча Доля” видала цілу низку книжок, що могли задовольнити читачок різного віку й уподобань:

Альманахи: “На новий шлях”, “Наш світ”, “Наша книга”, “Для неї все”, “Жіноча Доля”.

О. Кисілевська. “Як вести працю в жіночих гуртках”.

О. Кисілевська. “Самовиховання”.

Др. В. Ганьківський. “Мати й немовлятко”.

Др. В. Ганьківський. “Недуги дитинки з лікарськими порадами”.

А. Гнатовський. “Домашня перерібка овочів”.

П. Кривоносюк. “Як вести курси неграмотних”.

С. Русова. “Наші визначні жінки” та ін.

¹¹⁰ Віконська Дарія. Психіка ресинтменту (З книги “За силу й перемогу”) // Жіноча Доля. – 1939. – Ч.6. – С.4.

Вітаючи журнал з десятилітнім ювілеєм, читачки відзначили величезну заслугу редакції, зокрема О. Кисілевської, у залученні в орбіту громадської роботи сільських жінок. Навіть в екстремально важкі часи журнал іде в селянські маси; організує й просвічує народ, розвиває в ньому національну свідомість, підвищує моральний і культурний рівень життя. “Об’єднуючи своєю працею інтелігентські кола українського жіноцтва із жіноцтвом селянським, – вважали Л. Садовська і З. Мірна, – “Жіноча Доля” таким чином робить велику державну працю, яка веде до консолідації українського народу, до загартовання його в боротьбі за свою державність”¹¹¹.

Своє 10-ліття “Жіноча Доля” зустріла в іпостасі міжнародно визнаного авторитетного часопису.

“В редакційній теці маємо цікаві оповідання О. Кобилянської, Н. Королевої, Ірини Вільде, чекають своєї черги описи мандрівок по рідному й чужих краях О. Кисілевської. Є цікаві вістки про положення жіноцтва на радянській Україні і в інших краях, і багато всяких інших цікавих речей.

Як і досі, вестимемо рубрику “Шлях до щастя в домі”. Подаватимемо поради щодо охорони здоров’я, вихови дітей. Буде й далі куток, де читачки ділитимуться між собою своїм досвідом-порадами і т. п. Зокрема радо міститимемо звіти з праці в жіночих організаціях, насамперед “Союзу Українок”, а далі й усіх інших, що працюють для добра нашого народу.

Маємо дописи з Англії, Канади, Америки, Бразилії, Аргентини, Китаю, Манджурії і т. д.”¹¹².

Правдивість сказаного підтверджують і сотні листів з усіх кінців світу, що їх упродовж півтора року публікувала “Жіноча Доля”: від загального з’їзду Союзу українок за підписом Ольги Бачинської (*Стрий*), Олени Сірецької (*Чернівці*), О. Кобилянської (*Димка*), Голови Української Національної Жіночої Ради в Чехословаччині проф. Софії Русової (*Прага*), Мар’яни Мельник

¹¹¹ Лист від Українського Жіночого Союзу в Ч.С.Р. До головної редакторки пані Олени Кисілевської, до Редакції та Адміністрації журналу “Жіноча Доля” в Коломиї // Жіноча Доля. – 1934. – Ч.20. – С.5.

¹¹² “Жіноча Доля” // Жіноча Доля. – 1934. – Ч.22. – С.5.

(*Шанхай*), Леоніда Бачинського (*Перемишль*), від Союзу українок Канади ім. Ольги Бесарабової (Віндзор), організаторки Союзу українок Америки Анастасії Рибаків, Української Громади в Туреччині за підписом Катерини Забелло (*Царгород*), подружжя Омельченків (*Прага*) та багатьох інших.

У статті “Ювілей “Жіночої Долі” З. Мірна поінформувала читачів про вітання, які надходили “впродовж півтора року, наче з якогось невичерпаного джерела”¹¹³, на адресу редакції та її редактора – “людини з широким умом і жіночою тонкістю”¹¹⁴ О. Кисілевської.

Журнал продовжував висвітлювати організаційно-жіночі, політико-економічні, культурно-освітні, господарські питання. На його сторінках побачили світ аналітичні статті про тодішній стан вітчизняного жіночого руху, поради із різних сфер людського життя.

На першій сторінці журналу вміщували портрети, фотографії і статті із життя жінок, переважно союзниць, лідерів або груп регіональних громадсько-просвітніх об’єднань, товариств та організацій; за ними – літературний, соціологічний, педагогічний відділи; хроніка фемінізму; медичний і господарський відділи.

В окремих числах журналу вміщено взірці мод, ручних виробів і народно-прикладного мистецтва; медичні, педагогічні, господарські, кулінарні поради тощо. Ось перелік рубрик “Жіночої Долі” за 1925-1926 рік:

Із жіночих організацій.

Жіночий рух.

Відділ американсько-канадський.

Часть господарська.

Зі світа.

Веселий кутик.

Що радимо читати.

¹¹³ Мірна З. Ювілей “Жіночої Долі” // Жіноча Доля. – 1936. – Ч.6. – С.4.

¹¹⁴ Чужі про “Жіночу Долю” (*Домбчевська Ір.*) // Жіноча Доля. – 1938. – Ч.9. – С.15.

Що пишуть про нас.

Переписка редакції.

Від редакції.

Реклама.

Цікаві вістки.

Які журнали у нас виходять.

Хроніка.

Різне.

З листів до редакції.

Зауважимо, що не всі рубрики виникли одночасно. У процесі становлення “Жіночої Долі” виникали нові, інші зникали. Дата 1 квітня 1932 року завершує собою всі зміни, які стосувалися періодичності видавання “Жіночої Долі” за час її існування.

Тематика національних, громадських, освітніх і політичних орієнтирів “Жіночої Долі” настільки широка й різноманітна, що вимагає окремого наукового дослідження.

23-27 червня 1934 року в Станіславі відбувся I Український Жіночий Конгрес, у завдання якого входило: проаналізувати історію змагань українського руху жінок за свою рівноправність; з’ясувати стан жіночої справи в сучасності й виробити програму жіночого руху на майбутнє; об’єднати всі течії жіночого руху.

Промовці акцентували на показі жіночої боротьби за емансипацію на різних теренах України, мотивації і методах та ідейному зростанні її активних учасниць від споглядачки до жінки-громадянки.

“Жіноча Доля” широко і всебічно висвітлювала матеріали Конгресу та давала глибокий аналіз політичної ситуації в Україні, потреб і завдань жіночого руху взагалі і жіночої преси зокрема. Українська жінка початку 30-х рр. вже вийшла “із стадії лише матеріального (*тілесного*) існування”, потреби душі стають на перший план. Без своєї преси, без свого друкованого слова духовні потреби жінки задоволити не можна. Ця проблема стала така очевидна, що 26

жовтня 1934 р. у Львові відбулися збори видавничої кооперативи Союзу українок, мета яких – створити жіночий журнал, який “охоплював би всі ділянки праці й зацікавлень української жінки, як громадянки, матері й господині дому та який відповідно до актуальних питань нашого національного життя, оформлював би світогляд нашого жіноцтва”¹¹⁵.

На початку 1935 року планували почати видання “ідеологічного жіночого часопису “Жінка”, “що освітлював би всі громадські й світові події з жіночого становища”¹¹⁶. Розбудова своєї національної, української преси неодмінно впливала на становище нашого жіноцтва, на підвищення його активності в різних сферах громадського життя.

“Жіноча Доля” відкриває новий розділ – “Із жіночого слов’янського світу”¹¹⁷, в якому вміщувано інформацію про життя і працю слов’янського жіноцтва. Вела його професор Марія Омельченко (*Прага*). 1937 року тематика розділу розширюється: окрім життя слов’янських жінок, журнал інформує про діяльність жінок народів світу у нововведеній рубриці “З чужого жіночого світу”.

1938 року започатковано ще одну рубрику – “З літературного світу”, в якій вміщувано рецензії на нові твори; інформацію про лауреатів літературних премій та конкурсів. Починаючи з ч. 21-го цього ж року, введено нову рубрику “Література і мистецтво”, яка знайомила читачів із прозовими та поетичними доробками письменників і поетів різних регіонів України. Зазначимо, що тираж журналу був, як на той час, досить солідний – від 1,5 до 2-3 тис. примірників.

13-й рік функціонування “Жіночої Долі” ніби підтвердив зловісний символ числа. 6 травня 1938 року у Львові припинено діяльність Союзу українок за начебто порушення статутних прав. Проведено ревізію в товаристві і редакціях часописів “Жінка” й “Українка” та в голови Союзу українок М. Рудницької, її заступниці О. Шепарович і деяких членів відділу.

¹¹⁵ Жіноча видавнича кооператива // Жіноча Доля. – 1934. – Ч.22. – С.3.

¹¹⁶ Там само.

¹¹⁷ Новинки // Жіноча Доля. – 1935. – Ч.7. – С.16.

Офіс Союзу українок і редакції часописів опломбовано. Закриття всіх 72 –х філій та 1200 “кружків” товариства, які передплачували “Жіночу Долю”, нанесло смертельний удар журналу. Часописи поверталися назад не прочитані, знищені, перекреслені, завдаючи колосальних збитків, які, крім утрати третини передплатниць, збільшилися внаслідок конфіскації куховарської книжки (*тираж 3 000 примірників, вартість 6 тис. злотих*). Економічне й політичне становище журналу, як ніколи, – скрутне.

На тлі закриття Союзу українок та припинення видань його органів – “Жінки” та “Українки”, ще чіткіше вимальовується завдання “Жіночої Долі”, що полягало в зацікавленні жіноцтва суспільно-громадськими справами, залученні до активної творчої праці, вихованні почуття власної гідності та духовного єднання зі співвітчизниками. “Удари, що падають як “манна” один по одному, – зверталася до жінок О. Кисілевська, – повинні врешті збудити нас з дрімливості й апатії так, як відсвіжує сплячого холодна вода. Заінтересування громадянськими справами, активізм духу, почуття єдності свого “я” з мільйонами українців по широкому світі, врешті, відсвіжливе почуття, що ми діємо й співдумаємо з мільйонами наших братів і сестер, може нам дати тільки українська, щиро національна преса”¹¹⁸.

Редакція звернулася по підтримку до читачів, нагадуючи, що закриття часопису – це насамперед морально-духовна втрата, особливо в час закриття товариств і організацій, коли спостерігається наплив великої кількості “чужих” часописів.

“Жіноча Доля” закликає читачів не боятися таких акцій, не впадати в паніку, не втрачати надії, не миритися зі свавіллям влади. “Наша історія вже знала подібні випадки”, – нагадувала вона. – Після царського указу, який забороняв друкувати українське слово, зацікавлення до нього значно зросло, бо

¹¹⁸ Потопаючий бритви хапається, а ми відкидаємо помічну руку // Жіноча Доля. – 1938. – Ч.13-14. – С.4.

“видавництва за кордоном не могли наситити голоду свідомих патріотів у краю, доставою перепакування українських книжок, часописів”¹¹⁹.

Наша інтелігенція не може забувати про рідну пресу, інакше втратить свою громадсько-соціальну активність. У цей складний час українська жіноча преса “гортає раз-у-раз ... сумління, будить ... національну совість і кличе за кожним разом – Увага!”¹²⁰. Українська газета в цей складний час є “букварем”, політичним інформатором, провідником, дорадником і практичним помічником.

1.3. “Жіноча Доля” і світовий феміністичний простір

1.3.1. Редакція. Авторський склад журналу в контексті феміністичного руху доби

Європейський рівень журналу та його популярність далеко за межами України забезпечили редколегія та автура “Жіночої Долі”.

До редакційно-видавничого комітету журналу (*на титульній сторінці вони зазначені як Колегія. – Л. К.*) увійшли: Олена Кисілевська – головний редактор; др. Володимир Сіменович – редактор американсько-канадського відділу; Марія Ставнича – відповідальний редактор (*донька письменника А. Чайковського*); письменник Іван Зубенко – співредактор, коректор; організатор “Рідної школи” на теренах Покуття, засновник “Української загальної енциклопедії” Василь Микитчук – адміністратор; Міля Дороцька – секретарка.

¹¹⁹ Потопаючий бритви хапається, а ми відкидаємо помічну руку // Жіноча Доля. – 1938. – Ч.13-14. – С.4.

¹²⁰ Там само. – С.4.

З часом редакційний видавничий комітет поповнили: Леся Іванчук – адміністратор; Володимира Яцишівна – помічник адміністратора; Ірина Вільде – письменниця, співредактор, згодом редактор “Світу молоді”; Марія Омельченко – письменниця, редактор відділу “Зо слов’янського жіночого світу”; Женя Лисогірська – письменниця-новелістка .

Власником часопису майже чотири роки (1925 – 1928), про що йшлося вище, була філія Союзу українок у Коломиї (*Марія Мельникова, Олена Витвицька, Дарія Кічурова, Наталія Чайковська (дружина письменника Андрія Чайковського), Наталія Шипайлова та інші*). Однак управа філії активно залучилася до організації журналу тільки на першому етапі його створення (1925 – 1926). Згодом вона перестала цікавитися станом речей, не робила ніяких зусиль для придбання необхідних технічних засобів, а тому фінансування і вся важка праця повністю лягла на плечі Колегії – нечисленного редакційно-видавничого колективу.

1929 року журнал опинився під загрозою закриття. Рішення загальних зборів редколегії було одностайне: передати журнал у власність головного редактора О. Кисілевської (*псевдоніми і криптоніми: Галичанка Олена; Галичанка Оля; Галичанка О.; Калина; Не знана; Ольга К.; Оля Г.; Ол. Га.; К.; О. Г.; О. К. Народилася 23.03.1869 р. у с.Фільварки на Тернопільщині*) – феміністки, яка у п’ятнадцять років з таким захопленням вбирала феміністичні ідеї Н. Кобринської на перших установчих зборах жінок у місті Станіславі.

О. Кисілевська сумнівалася, вагалася й побоювалася, що не впорається з фінансовою проблемою. Усвідомлювала – без фінансової допомоги журнал ледве чи втримається кілька місяців. Єдиним, хто міг допомогти в цій справі, був найближчий радник і приятель, рідний брат й однодумець Володимир Львович Сіменович . Народившись 4.01.1858 р. у с. Фільварки в хаті, крізь яку “бурхливою хвилею переливалися всякі кличі щодо жіночої рівноправності, права до праці й науки”, він дуже рано перейнявся новими гаслами “своєї й чужих літератур”, симпатіями до феміністичного руху, учасницями якого були його сестра і мати. “Берися до роботи, – порадив він сестрі. – Буду помагати в

редагуванні, беру відповідальність за матеріальну сторону. Старатимусь поширити газету за морем і збирати тут на пресовий фонд. Як не будеш в силі взяти на себе зобов'язань – поможу”¹²¹. І дотримав слова.

Архівні матеріали, численні листи, висловлювання колег, виступи вченого на шпальтах часопису свідчать про його вагомий внесок у видання журналу. “Коли б не др. В. Сіменович, то – хто знає – чи взагалі “Жіноча Доля” була б вдержалася й розвинулася”¹²², – небезпідставно заявляли колеги, підкреслюючи рятівну роль В. Сіменовича в “житті” часопису в час загрози його передчасної смерті.

Життєві дороги В. Сіменовича складні й охабисті. У 17 років, не закінчивши третього класу гімназії, вступає на військову службу. Після повернення за два роки складає іспити за 3-6 класи гімназії, а у Львові в академічній гімназії закінчує 7-8 класи.

1887 р., після смерті батька, він емігрує до Америки. Матеріальна незабезпеченість і невтримна тяга до навчання спонукають молодого хлопця займатися різною працею: візника, дяка, видавця газети – одночасно з університетськими студіями медицини. Проживаючи в Америці, він віддавав усі сили і талант на українську справу: впродовж 1919 року видавав українську жіночу газету “Рання зоря”; виступав в українських часописах Сполучених Штатів, зокрема “Свободі”, як дорадник розв’язання важливих справ, що стосувалися українського загалу; його прізвище наявне серед засновників Українського Народного Союзу в Чикаго. Останні роки життя редагував газету “Україна”, якій віддавав свою працю, час, власні матеріальні заощадження.

Із часу заснування “Жіночої Долі” В. Сіменович – редактор американо-канадського відділу, в якому публікував аналітичні статті про причини морального і духовного занепаду українського народу. Він, як і його колеги,

¹²¹ Кисілевська О. Десять літ // Жіноча Доля. – 1935. – Ч.17. – С.2.

¹²² На свіжу могилу// Жіноча Доля.–1932.–Ч.19. – С.6.

ставив у залежність рівень життя і культури від освіченості народу. “Так, – ми мало читаємо, мало вчимося і через те ми бідні, занедбані”¹²³.

Авторитет ученого, письменника й публіциста, громадського діяча-патріота сприяв налагодженню й підтримці творчого, ділового зв'язку з українською діаспорою Америки, Канади, Бельгії та інших країн в перші місяці функціонування журналу. Своїми статтями з історії Ірландії, художніми творами з життя української еміграції в США (*повість “Добрі люди”, нарис “Край-Анка”*), які виходили на сторінках “Жіночої Доля” протягом 1930 року під псевдонімом “Іван-Гук”, В. Сіменович відкрив читачам часопису заокеанський світ, в якому багато повчального для себе знаходили українки.

Кожний його діалог з читачем – це постійне заохочення до пізнання себе, це настійна порада самовдосконалюватися, черпати знання з надійного й доступного джерела – книги: “Кожна добра книжка чи часопис, – писав він, – є немов невичерпним джерелом, з якого всі п'ють, а проте ніякого знаку на йому нема. Тому всі повинні користати з доброго друкованого слова, яке всім однаково дає знання, пораду та охоту до поборювання життєвих труднощів”¹²⁴.

Роздуми в рубриці “Чому ми бідні”, в основу яких покладено філософсько-економічну наукову теорію, підкріплену американським досвідом, змушували читачів замислитися над своєю долею і долею України. “Якби ми були мали нагоду читати ці неоціненні науки-поради, яких 50 літ тому, то мабуть інакшою була б душа нашого народу і наша національна вдача”¹²⁵, – відгукувалися з вдячністю читачки.

Ще за життя др-а В. Сіменовича редакція часопису називає його “не-струдженим (*невтомним.* – Л.К.) народнім робітником”, “нашим цінним і любленим редактором американсько-канадійського відділу”¹²⁶, який “багато-

¹²³ Омельченко М. Жіноча преса в Чехословаччині // Жіноча Доля. – 1928. – Ч.24. – С.2.

¹²⁴ Сіменович В. Слон, що тягне вперед // Жіноча Доля. – 1930. – Ч.50. – С.6.

¹²⁵ На свіжу могилу // Жіноча Доля. – 1932. – Ч.19. – С.6.

¹²⁶ Неструдженому народньому Робітникові // Жіноча Доля. – 1930. – Ч.47. – С.6.

багато ... зробив в своїм життю на всіх ділянках життя для українського народу”¹²⁷. Помер 13 червня 1932 року в Чикаго.

Уявлення про співпрацівників журналу, форми, обсяг та умови їхньої праці дають спогади секретаря редколегії М. Дороцької, яка на запрошення О. Кисілевської приїхала до Коломиї взимку 1926 року після закінчення Городенківської гімназії: “А праці було не мало! До мене належало все листування, редакційне і адміністративне. Деякі листи важливого або особистого характеру накреслювала редакторка, але більшість я полагоджувала сама. Далі в мої обов’язки входили – не дуже скомпліковане книговодство, поміч при фальцюванні (*згинання аркушів під час оправи журналів. - Л. К.*) і висилці газети, репортаж чи стаття в міру потреби, словом – “куди начальник пішле”¹²⁸.

Крім цього, М. Дороцька підтримувала зв’язок з місцевими й закордонними читачками і майже щотижня їздила по селах Коломийщини з рефератами, які читала у філіях Союзу українок або товариствах “Просвіти”. За час праці в часописі надрукувала кілька новел. З приходом радянської влади заарештовно її чоловіка, який пропав безвісти в сибірських концтаборах. М. Дороцька разом з матір’ю емігрувала до США, де написала спогади про цікавих людей минулого і своїх колег, співпрацівників “Жіночої Долі”. Її спомини і статті поміщені в збірнику “Городенщина”, книга вийшла в Нью-Йорку-Торонто-Вінніпезі у 1978 р., та “Коломия і Коломийщина”, що вийшла у Філадельфії 1998 р. Подальша доля М.Дороцької невідома.

В останній книзі знаходимо цінні відомості про ще одного члена редколегії – письменника і перекладача Івана Зубенка, колишнього педагога, ротного наддніпрянської армії, а з 1925 р. співредактора “Жіночої Долі”, коректора, співпрацівника видавництва “ОКА”, редактора третьої серії періодичної бібліотеки “Ряст”, розрахованої на масового читача.

¹²⁷ Белегай М. Др. Володимир Сіменович // Жіноча Доля. – 1932. – Ч.22. – С.10.

¹²⁸ Дороцька-Кулик Е. На дорозі у світ // Коломия і Коломийщина: Збірник споминів і статей про недавнє минуле. – Філадельфія, – 1998. – С. 336.

За неуточненими відомостями, Іван Зубенко народився 25.09. або 7.10.1889 року в с. Валуйки на Херсонщині (*тепер Луганська область*). Праця в “Жіночій Долі” припала на час, коли в Польщі діяв австрійський закон, згідно з яким цензуру здійснювали після виходу примірників часопису з типографії. “Дуже часто, щоб уникнути конфіскації газети й випередити польську поліцію, що чіплялася за найменшу річ та дошукувалася “протидержавности”, ми з Зубенком працювали цілу ніч, щоб рано розіслати газету поштою, ще поки прийде рішення цензури”¹²⁹. Творчість Івана Зубенка вирізнялася історичною тематикою (*оповідання “Бизюківна” (пр. Олександрі Приймаківні) // Жіноча Доля. – 1926. – Ч.5. – С.8-9; уривок “Арсенал здобутий” із недрукованої повісті про часи визвольно-національних змагань, повість “Тільки меч” // Жіноча Доля. – 1938. – Ч. 3. – С. 3-4; воєнні пригоди: новела “Випадок” // Жіноча Доля. – 1938. – Ч.1-2. – С.4-5 та ін.*) й здобула позитивну оцінку літературної критики та читачів.

Журі конкурсу (1937) в складі Н. Лівицької-Холодної, М. Славинського, В. Сальського, А. Крижанівського відзначило грошовою винагородою в сумі 250 злотих повість І. Зубенка “Тільки меч”; його п’єса “Орленя” відзначено на конкурсі ТОПЖ-у. З приходом радянської влади І. Зубенко, спровокований працівниками НКВС, 21 серпня 1940 року в м. Коломиї покінчив життя самогубством.

Рішення редакторського колективу про передачу “Жіночої Долі” у власність О. Кисілевської не було випадковим. Олена Львівна Кисілевська (*Сіменович*) прийшла в редакцію, уже маючи колосальний досвід громадсько-політичної і журналістської роботи.

У передвоєнний період вона була діячкою американської просвітницької комісії, що існувала при львівській “Просвіті”. Як активний член “Жіночого комітету помочі українським жовнірам” у Відні (*за ратний внесок у допомогу українським воїнам, полоненим австрійський уряд нагородив її срібним*

¹²⁹ Дороцька-Кулик Е. На дорозі у світ // Коломия і Коломийщина: Збірник споминів і статей про недавнє минуле. – Філадельфія, – 1998. – С.337.

хрестом) і завдяки своєму братові д-ру Володимирові Сіменовичу О. Кисілевська відвідала Європу та Америку, де налагодила стосунки з українською еміграцією, а відтак залучила її до співпраці у журналі.

У післявоєнний час – засновниця жіночих товариств у Станіславі, Коломиї, Львові; референт-консультант Союзу українок (1923 – 1929); сенатор (1929 – 1935) від Українського народно-демократичного округу (УНДО); голова секції господинь при товаристві “Сільський господар” (1935) тощо.

Ще задовго до праці на посаді редактора “Жіночої Долі” О. Кисілевська надрукувала в “Літературно-науковому віснику”(1903) кілька новел під псевдонімом Калина (“*Каліка*”, “*Огонь*”, “*Лікарка*”, “*В поштовім бюро*”); оповідань та етюдів “Море” (1906), “Нові чобітки” (1908), “Іваниха розповідає” (1911), “В горах” (1913), “Покутське село” (1924), “Осінньою порою” (1924), “Гей, там у зелених верхах” (1924) і подорожніх нарисів під псевдонімом Олена Галичанка в газеті “Діло” та його додатку – “Жіноче Діло” на сторінках популярних видань “Світ”, “Ілюстрована Україна”, “Молода Україна”, “Український голос”, “Нова хата” та ін.

Художньо-публіцистичний таланти знадобився О. Кисілевській на посаді редактора “Жіночої Долі”, особливо в період становлення (1925 – 1928) журналу. Її пристрасні статті на актуальні теми, подорожні нариси, звернення, літературні листи, спогади, некрологи, літературні рецензії, поради, агітки, хроніки, реклами тощо – навіяні “сестриною турботою про національну свідомість, фізичне й моральне здоров’я, господарський добробут і громадянське вироблення” української жінки і бажанням сформулювати “світогляд жінки в дусі всеукраїнського ідеалу”¹³⁰.

В іпостасі незмінного редактора (1925 – 1929) і видавця (1929 – 1939) О. Кисілевська змінила, пожвавила, оновила чимало рубрик і загалом обличчя журналу. З приходом у Галичину радянської влади (1939) вона емігрувала до Канади, де 1948 року очолила світову федерацію українських жіночих організацій (СФУЖО). Померла 29.03.1956 року в м. Оттаві, Канада.

¹³⁰ Чи справді баламуцтво? // Жіноча Доля. – 1939. – Ч.1-2. – С.3-5.

Пліч-о-пліч з О. Кисілевською працювали її однодумці: письменники Андрій Чайковський¹³¹, Дмитро Николишин, Володимира Жуковецька-Вільшанецька, Стефанія Чубатівна, Іван Зубенко, Ірина Вільде, Ольга Дучимінська, Уляна Кравченко та інші. Особливо теплі й щирі стосунки єднали редактора часопису з дружиною письменника А. Чайковського – Наталією (з родини Гладилівичів) – прихильницею, одною із засновниць “Жіночої Долі”, довголітнім досвідченим радником у видавничих справах.

Працю в коломийському журналі вона розпочала загартована досвідом громадської (голова Жіночого кружка, засновниця і почесний член т-ва “Будучність”) і видавничої роботи (співпрацювала у видавництві “Батьківщина”, газ. “Діло”, була редактором Бібліотеки найзнаменитіших повістей). Зразкова мати і дружина (виховала 4 доньки і 3 синів), пані Наталя була добрим дорадником, щирим, але й строгим критиком своєму чоловікові-письменнику. Майже 30 років прожили вони на Бережанщині, і “не було чесної національної роботи, до котрої б вони, обоє Чайковських, не приложили своїх трудящих рук”. “Всі культурно-освітні організації Бережанщини з тих літ брали свій почин з дому панства Чайковських. Там же сходилася еліта українського громадянства, як старшого, так і молоді. Між іншим, враз із покійною Ф. Глібовицькою, дала п. Чайковська почин заснування “Жіночої Громади” й посвятила їй багато-багато щирої праці”¹³². “Не одну важку годину поділили з редакцією обоє панство Чайковські. За це ніколи не перестанемо згадувати їх вдячним, добрим словом...”¹³³ – віддала останню шану своїй співпрацівниці О. Кисілевська.

Уже в перші роки свого існування журнал був визначальним фактором консолідації нації навколо державницьких ідеалів у прилученні її до скарбів національної та світової культур. Створений у покутському містечку, він набув статусу єдиного всеукраїнського жіночого часопису, залучивши до праці

¹³¹ Світлої пам’яті Наталії Чайковської // Жіноча Доля. – 1938. – Ч.23. – С.7.

¹³² Там само.

¹³³ Світлої пам’яті Наталії Чайковської // Жіноча Доля. – 1938. – Ч.23. – С.7.

культурних діячів, представників різних галузей науки, культури, літератури, етнографії, фольклору із Наддніпрянської України, Буковини, Польщі, Чехії, Росії, Канади й Америки, Бразилії, Німеччини, Японії й Китаю.

На новому етапі журнал глобалізував дискурсивний зміст жіночого руху як невіддільну складову частину загального (*а не суто жіночого*) визвольного руху, знаменуючи собою, з одного боку, тяглість вітчизняної (*альманахи Н. Кобринської “Перший вінок” (1887), три випуски “Наша Доля” (1893-1896)* та європейської (*польський “Kobeta w Swiecie i Domu”, німецький “Frauenwarte”, французький “La femme”, швейцарський “Die Hausfrau”*) традицій, а з іншого – пропаганду “за ідею, за віру, за своє переконання, за збереження етноментальної ідентичності” він підпорядковує інтересам нації, розбудові державності¹³⁴.

“Жіноча Доля” утверджує нову українську жінку – організовану, свідому патріотку, творчу особистість, жінку, яка не без успіху намагається “вийти з ролі матері-страдниці за гріхи свого чоловіка. Хоче покінчити з типом матері, що для “добра дітей”, чи зі страху перед карою за розривність подружжя, власною честю покриває чоловікові гріхи, з прислоненими очима дивиться на речі, яких не вільно не добачувати”¹³⁵; жінку, яка активно залучається до суспільно-громадського процесу побудови своєї незалежної держави в ім’я українського народу. Тому, зрозуміло, ні про яке “змилювання” над нещасною жінкою, про яке говорить читачка зі Станіслава С. Л. (*допускаємо, що це Софія Лукачева. — Л. К.*), для якої назва часопису асоціюється з тяжкою підневільною долею української жінки – без надії та історичної перспективи, яка благає “змилюватись”, нема й мови.

Через дев’ять років, виступаючи у Варшаві перед Українською Студентською Громадою з оглядом жіночої преси, О. Теліга також висловила подібний закид щодо назви часопису. Для неї слово “доля” перегукувалося з

¹³⁴ Полотнюк Д. Особиста й родинна мораль жінки, як підстава громадської моралі (*Реферат, прочитаний на У.Ж.К.*) // Жіноча доля. – 1934. – Ч.19. – С.5.

¹³⁵ Там само.

нешасною родиною та сумною долею жінки. А ще ця доля – сумна доля, – робить кінцевий підсумок О. Теліга, попередньо порівнявши українську назву з однойменними назвами німецького, швейцарського, французького часописів та дивуючись з їхньої змістової подібності.

Жіночий рух перейшов у нову стадію розвитку, що відзначався конкретними успіхами жіноцтва в царині економічних, освітніх, правових, а особливо політичних прав. “Минулий етап жіночого руху, який тривав від великої французької революції з кінцем XVIII віку аж до наших днів”, Мілена Рудницька назвала “боювою” стадією фемінізму. Цей войовничий фемінізм висунув чимало конкретних домагань та гасел, які в перші десятиліття XX-го віку здебільшого здійснені. “І тому сучасне жіноцтво цікавиться в далеко більшій мірі складними теоретичними проблемами жіночого руху, ніж перемогами в царині свого законного становища. Перед ним виринає з новою силою старе питання, що лежить, сказати б, у філософічних підставах жіночого руху: питання про призначення жінки та про гармонійну сполуку її загальнолюдських завдань із своєрідно жіночими”¹³⁶.

Виходячи з цієї позиції, редакція розглядала український жіночий рух як “один з проявів загальнонаціонального руху”¹³⁷, вказуючи українській жінці її роль у змаганнях нації та її велику відповідальність перед народом – як громадянки і матері нових українських поколінь. Журнал послідовно пригадував “цілому громадянству, що до виконання своїх великих завдань українська жінка мусить користуватися серед власного суспільства повною рівноправністю на всіх ділянках життя та впливом на його формування”¹³⁸. Її зусилля, вчинки і дії мають здійснюватися не під “бойовим “імперіалістичним прапором”¹³⁹, а під прапором нинішньої любові, що “дає багато більше щастя і далеко більше віри в вартість любові, як це давно бувало. **Дорога до щастя на**

¹³⁶ Рудницька М. Новий етап жіночого руху // СіЧ.– 1999.– № 9.– С.71.

¹³⁷ Нова жіноча політична організація // Жіноча Доля.–1938.–Ч.15-16.– С.3.

¹³⁸ Резолюції Українського Жіночого Конгресу, ухвалені в Станіславові дня 27 червня ц. р. // Жіноча Доля. – 1934.– Ч.15-16. – С.16.

¹³⁹ Голоси наших читачок: Лукачева Софія // Жіноча Доля. – 1929.– Ч.3.– С.11.

цьому полі не веде через нарікання, ляменти та зітхання за давніми часами, а в смілому приймленні новочасного погляду й рішучої волі викинути давні погляди із усіх схованок, у яких вони ще заховалися”¹⁴⁰ (*підкреслення наше. – Л. К.*). Ці погляди ґрунтуються на любові, яку слід леліяти, цінити, бо “вона побільшує нашу вражливість на всілякі інші приємності, як слухання музики, подивлювання краси природи, чарів місячної ночі і т. д... Любов пробиває тверду шкаралупку, що оточує суть людини. Любов – це головне і розповсюджене почування, що нахиляє нас до співпраці для спільного добра”¹⁴¹.

Відповідаючи на іронію О.Теліги щодо назви журналу, редактор “Жіночої Долі” нагадала, що вона “має вже за собою історію, якої... ми не маємо причини соромитись...”, і радить уважніше читати весь журнал, а не лише останні його сторінки. Тоді, під час читання, виникнуть асоціації з “іншою” жінкою, “що вміє розрізнити мале від великого, що розуміє свої обов’язки супроти суспільства, як щось samozрозуміле”... “Ми вже не ті, що колись”..., бо тепер “Хочемо подивляти, захоплюватись, а не плакати і співчувати” (*і де тут місце для жінки з Вашої уяви, що дає чоловікові-п’яниці штовхати дитину чоботом?*)”¹⁴².

Справді, всі порушені проблеми в рефераті О. Теліги стосовно “Жіночої Долі”, – існували й існують, – визнає О. Кисілевська, – але “не на фронті газети, а ззаду. Коли б Ви були прочитували газету спереду, то Ви не могли б не заперімітити, що майже кожна передова стаття – на суто громадянські теми (*без нотки тенденції розподілу праці суспільної між “жінок” і “мужчин”*); Ви б не могли не заперімітити, що мужчини дають нам не тільки легкі новельки, але з-

¹⁴⁰ Полотнюк Д. Особиста й родинна мораль жінки, як підстава громадської моралі (*Реферат, прочитаний на У.Ж.К.*) // Жіноча Доля. – 1934. – Ч.15-16. – С.6.

¹⁴¹ З думок Б. Расселя про здобуття щастя. Терпіння байронічні // Жіноча Доля. – 1934. – Ч.15-16. – С.8.

¹⁴² Одна відповідь (*Вп. п. О. Телізі*) // Жіноча Доля. – 1938. – Ч.8. – С.9.

під їх пера виходять такі статті, як “Комплекс меншевартності”; Ви б не могли не запримітити статті за др. Кастнером “Про виховання відважних”¹⁴³.

Редакція бачила своє покликання в утвердженні українського жіноцтва як активного учасника суспільно-громадського процесу побудови незалежної держави. Вона не визнавала ані жіночого руху, ані жіночої преси, ані жіночих інтересів, коли вони перетворювалися в самоціль і йшли на шкоду загальнонаціональним інтересам. Опонуючи редакторів “Громадянки”, а заодно й лідерів Союзу українок з питань суті українського фемінізму, “Жіноча Доля” відверто заявила: “Врешті, не розуміємо фемінізму, який до такої міри хоче відсепаруватись від мужеського світу, що навіть своїм співробітникам по своїх журналах каже прибирати жіночі псевдоніми”¹⁴⁴.

Навпаки, у час важливих останніх політичних подій жінки повинні і мусять звести наш жіночий рух до форми виховання української суспільно-громадянської жінки, готової “до активної участі в усім (*а не тільки в жіночих організаціях*) житті народу”, у всіх його суспільно-національних і економічних функціях так, щоб жінка в потрібний історичний момент, “могла на кождім пості стати поруч, а то й цілком заступити свого друга мужчину”. У цьому контексті мета “Жіночої Долі” – формувати світогляд жінки в дусі всеукраїнського ідеалу – обстоювана послідовно і в комплексі.

Визнаючи велике значення, заслуги й потребу Союзу українок, редакція стверджувала, однак, що для неї “не існує спеціально “жіноче” питання, а тільки “українське питання”, і вона йому служила “всіма силами і здібностями”¹⁴⁵.

У цьому сенсі особливий інтерес викликає “Примітка Складача” до програмової статті Бланки Баранової “Сучасні завдання українського жіноцтва”, адресованої насамперед жінкам і молоді. Автор-чоловік твердо переконаний, що спільна діяльність жінок і чоловіків була б значно

¹⁴³ Одна відповідь (Вп. п. О. Телізі) // Жіноча Доля. – 1938. – Ч.8. – С.9.

¹⁴⁴ Чи справді баламуцтво? // Жіноча Доля. – 1939. – Ч.1-2. – С.4.

¹⁴⁵ Там само.

ефективніша й результативніша: “не було б у нас стільки хрунів, перекинчиків, зрадників, перевертнів; не псували б ми так нашу мову внаслідок чи обмосковлення, чи спольщення, чи під іншими чужими впливами; не калічили б ми нашої пісні, – нашої слави, поганими впливами змосковленого чи спольщеного міста; не нехтували б ми й нашою живописною народньою ношею та не впадали б за ріжними “маринарками” чи “спінжаками”, – взагалі до всього свого ми мали б більшу пошану, якби наші мами, дружини чи наречені були б більше національно-свідомі й до своїх синів, мужів чи наречених ставили суворіші вимоги під оглядом національним та застерігали б від чужих впливів...”¹⁴⁶.

Методологія видання ґрунтувалася на засадах цивілізованих взаємин співпрацівників, які виключали ідейний розбрат, безпредметну полеміку і шельмування опонентів. “Не сміємо давати себе роз’єднувати на старих і молодих та взаємно паралізувати свою працю, – викладала свою позицію О. Кисілевська, обстоюючи чистоту внутрішніх редакційних стосунків. – Не є це згідне з інтересами народу. Не сміємо сваритися публічно живим, а тим паче друкованим словом, що йде в маси і маси читають про те, що в проводі народу не гаразд діється”¹⁴⁷.

Редакція прагнула до усунення всяких непорозумінь між членами, як і “між цілим громадянством”, і закликала свідомих посестер впливати на свою громаду, щоби в ній партійна боротьба не переходила певної межі й не шкодила загальній національній справі. “Взаємне обкидування себе болотом, це проклята традиція черні, природний відрух одиниць, що свідомі власної підлости, не спроможні вірити в шляхетність інших. Шляхетна людина не соромиться шляхетного ворога”¹⁴⁸, – писала інша співавторка “Жіночої Долі” – Дарія Віконська. Тому “Нам треба спільними силами поборювати рабство,

¹⁴⁶ Складач Х. Примітка складача // Жіноча Доля. – 1926. – Ч.6. – С.5.

¹⁴⁷ Кисілевська О. “Колись” і “Сьогодні” // Жіноча Доля. – 1936. – Ч.7-8. – С.3.

¹⁴⁸ Віконська Дарія. Психіка ресинтменту (*З книги “За силу й перемогу”*) // Жіноча Доля. – 1939. – Ч.6. – С.5.

хрунівство, темноту. Треба всім, як один, боротися за наші права, за мову, за кожду п'ядь землі, за кожду ділянку праці, з якої нас стараються зіпхнути.

А що вже релігійні справи, то це діло совісти кожної людини. Отже треба старатися так робити, щоб зайві боротьби на цім полі не розвалювали нам одного національного фронту”¹⁴⁹.

Читачка С. Пуцентело з Канади розцінила випадки журналу “Жінка” проти “Жіночої Долі” і “Жіночої Волі” як брутальний удар проти редакції і персонально О. Кисілевської і як найшкідливішу “генетичну” ознаку ментальності українців, що дуже часто стає причиною краху багатьох національних зусиль. Замість підтримки “наших славних людей” ми, українці, у “теперішню пору пригнічення, зневіри, упадку духа” забуваємо або гудимо “тих, що можуть підкріпити нас духово, збільшити наші сили і віру в перемогу добра над злом”¹⁵⁰.

Порівнюючи українську пресу з англійською, де кожен із часописів має свою ідеологію, напрям праці, який захищає цілісно і аргументовано, але ніколи не нападає на інші видання, читачка приходять до невтішного висновку: “Здавалось би, що й мови не повинно бути, про те, щоб поборювати себе взаємно. А проте, на жаль, так воно не є. Не кажучи вже про дописувачів деяких часописів, які потрапляють лаяти себе взаємно, як перекупки на ринку!”¹⁵¹

Найбільше вразив читачку некоректний до злорадності тон публікації щодо О. Кисілевської, яка часто витрачала власні кошти на покриття видатків, віддавала свій талант і сили для розвитку самосвідомості нації, і не заслуговувала на таку огуду. Те, що “Жіноча Доля” і “Жіноча Воля” перші вказали шлях українському жіноцтву, “прищепили любов до рідного слова і науки серед неосвіченої і затурканої його частини і стали дороговказом для інших жіночих часописів – факт незаперечний і увійде в історію”¹⁵², – пророчила дописувачка й не помилилася.

¹⁴⁹ Кисілевська О. “Колись” і “Сьогодні” // Жіноча Доля. – 1936. – Ч.7-8. – С.3.

¹⁵⁰ Шануймо пам’ять наших славних людей // Жіноча Доля. – 1927. – Ч.4. – С.2.

¹⁵¹ Пуцентело С. Не поборюймо себе взаємно // Жіноча Доля. – 1938. – Ч.6-7. – С.14.

¹⁵² Там само.

Назва часопису повністю відповідала концептуальній спрямованості “Жіночої Доля”, що стала своєрідною енциклопедією українського феміністичного руху 20-30-х рр. ХХ ст. Співпрацівники журналу не тільки постійно інформували читацьку аудиторію про діяльність українського активного жіноцтва в обстоюванні національних інтересів та прав, а й самі були учасниками різних національно-визвольних, культурно-політичних процесів. Відрадно, що їх діяльність не обмежувалася ні часом, ні простором, ні видавничою справою, ні формами чи методами реалізації своїх ідей.

“Жіноча Доля” постійно знайомила читацький загаль із політичною ситуацією не лише на рідних теренах Галичини, а й на землях Полісся, Волині, Буковини, Закарпаття, Східної України, СРСР, Європи і світу. Вона інформувала про важливі чинники розвитку національної культури: фольклору, етнографії, музеєзнавства, літератури, мистецтва, живопису та про їхнє взаємозбагачення через зв'язки із європейською та світовою культурами.

Складні обставини в суспільстві вимагали різноманітних методів діяльності, до яких “Жіноча Доля” вдавалася й обіцяла вдаватися, залежно від суспільно-політичної ситуації. Часопис постійно інформував читацьку аудиторію про активну діяльність співпрацівниць “Жіночої Доля” в обстоюванні національних інтересів на високому міжнародному рівні – від року заснування до його заборони.

1925-го року на Конгресі Миру, що проходив у Парижі, сенатор О. Левчанівська виступила з протестом проти утисків культурного життя українців з боку польської влади.

1926-го року на Жіночому з'їзді в Парижі О. Гузар засудила політику переслідування українців у різних сферах культурного життя. “Жіноча Доля” назвала її виступ “першим голосом мужньої українки від часу румунської окупації”¹⁵³.

¹⁵³ Мужні виступи жіноцтва // Жіноча Доля. – 1926. – Ч.1. – С.15.

1926-го року на конгресі Ліги в Дубліні (*Ірландія*) члени української жіночої секції подали в Президію матеріали доповіді з резолюціями про політико-економічний та культурно-освітній стан українського суспільства, яке перебувало під владою Польщі.

Копії цієї доповіді отримали ірландська, англійська, німецька, шведська, швейцарська делегації.

У вересні 1928-го року в Берліні член української делегації Б. Баранова зустрілася з німецькими жінками із секції Ліги. Вона ознайомила їх з тогочасним становищем українського народу, водночас налагодила стосунки із українською громадською діячкою Ю. Зеленецькою, мешканкою Берліна, з якою співпрацювала в українській секції Ліги, а відтак і в “Жіночій Долі”.

1929-го року члени української секції надіслали повідомлення до Ліги Націй про листопадові події 1928-го року у Львові: погроми польською молоддю українських інституцій – друкарні “Діла”, палітурні “Просвіти”, “Ставропігії”, магазинів “Маслосоюзу”, знищення українських вивісок, скандал в Українському академічному Домі та ін.¹⁵⁴

1929-го року українська делегація в складі М. Рудницької, О. Шепарович, І. Макух-Павликівської, О. Федак, О. Островської брала участь у другому Конгресі Міжнародного Союзу з питань громадянських прав жінки в Берліні, де з успіхом виступила М. Рудницька з доповіддю про працю жінки посла недержавної нації¹⁵⁵.

1929-го року, виступаючи на конгресі Міжнародної Ліги Миру і Свободи в Празі, посол М. Рудницька зупинилися на висвітленні національного питання, його мирному вирішенні, яке полягало в наданні недержавним народам права на самовизначення¹⁵⁶.

¹⁵⁴ З міжнародних зв'язків // Жіноча Доля. – 1929. – Ч.7. – С.5-6.

¹⁵⁵ II Конгрес „Міжнародного Союзу для громадянських прав жінки” в Берліні // Жіноча Доля. – 1929. – Ч.13. – С.12.

¹⁵⁶ Конгрес Міжнародної Ліги Миру і Свободи в Празі // Жіноча Доля. – 1929. – Ч.19. – С.3.

1932-го року серед порушених питань на МЖК (*Міжнародний Жіночий Конгрес*) у Греноблі С. Русова зупинилася на становищі української спільноти в Радянській Україні, Румунії, Чехословаччині і т. зв. етнічних меншин, які проживали на землях Галичини. Вона звернула увагу на пасивність Ліги щодо зухвалої політики радянського уряду, назвавши його урядом терору та насильства над українцями. С. Русова відзначила працю сенатора О. Кисілевської серед простого українського люду.

Х. Кононенко наголосила на становищі політичних в'язнів у Радянському Союзі, їхньому переслідуванні та гнобленні¹⁵⁷.

В одній із резолюцій Українського Жіночого Конгресу (1934) у Станіславі порушено проблему нечуваного політичного терору, національного поневолення, винищення голодом. Особливо наголошувалося на умовах, у яких перебувало українське жіноцтво, позбавлене прав на релігію, на знання справжньої, несфальсифікованої історії, народних традицій, на виховання національно-свідомого покоління¹⁵⁸ тощо.

На різних форумах Європи, Канади й Америки виступала О. Кисілевська, про що повідомляла “Жіноча Доля”. Її промову на з'їзді чеських господинь проф. Омельченко назвала “акцією вповні широкого значіння”, а “Жіночу Долю”, примірники якої роздавала редактор учасницям з'їзду, оцінила як один із кращих не тільки “слов'янських, а взагалі жіночих часописів, призначених для широких верств населення”¹⁵⁹.

О. Кисілевській також “приємно було бачити ознайомленість з українською історією й літературою і зацікавлення питанням нашого народу в минулому й сучасному, яке воно має”¹⁶⁰ у слов'янському світі.

¹⁵⁷ VII Міжнародний Конгрес Жіночої Ліги Мира та Свободи в Греноблі // Жіноча Доля. – 1932. – Ч.20. – С.8.

¹⁵⁸ У справі положення українського народу на великій Україні”: Резолюції Українського Жіночого Конгресу, ухвалені в Станіславові 27 червня ц. р. // Жіноча Доля. – 1934. – Ч.15-16. – С.15-17.

¹⁵⁹ Омельченко М. Шлях до зближення // Жіноча Доля. – 1928. – Ч.17. – С.6.

¹⁶⁰ Екскурсантка. День серед чеського жіноцтва в Празі // Жіноча Доля. – Ч.10. – С.4.

Виступи українок на міжнародній арені ознайомлювали світову спільноту з Україною, її змаганнями в національній, політичній, соціально-культурній сферах. Вони представляли свою Батьківщину не маргіналом Росії, Польщі чи Австро-Угорщини, а як тимчасово окуповану сусідами європейську державу з багатомільйонним самобутнім, талановитим і самодостатнім народом, що має свою мову, культуру й історію.

Поїздки, виступи, зустрічі із земляками, взаємообмін інформацією не лише зміцнювали вимушено розірвані стосунки з українською еміграцією, а й мали важливе значення для “національної справи”. “Як це добре, – ділилася враженнями М. Омельченко, – що хтось з представників рідного краю оглянув життя й працю української еміграції та через часопис ознайомив із цим широкі верстви українського суспільства в Краю й Америці...”¹⁶¹.

Одержимі одною метою, жінки не шкодували своїх сил у сприянні розвиткові національного руху, національної ідентичності українського жіноцтва. З номера в номер публікувалися статті, розвідки з історії національно-визвольних рухів, етнографії, фольклору, мови, з питань шкільної народної освіти; літературно-художні, публіцистичні та критичні матеріали в контексті української дійсності та політичних перспектив, з твердими переконаннями про неможливість “зігнути” націю.

Журнал кристалізував “громадський і національний отос”; скріплював етику й мораль; поборював усі розкладові і пагубні напрями. Формував лицарство українського духу; виробляв правдивий критицизм, орієнтував читачів у сучасних українських та європейських літературних науках та мистецьких напрямках, став “необхідним підручником біжучої української літератури та науки!”¹⁶². Такий дискурс розуміння змісту, мети і завдання журналу в національно-визвольному русі висловила редактор “Жіночої Долі” Олена Кисілевська.

¹⁶¹ Омельченко М. Шлях до зближення // Жіноча Доля. – 1928. – Ч.17. – С.6.

¹⁶² Літературно Науковий Журнал “Дзвони” // Жіноча Доля. – 1934. – Ч.11. – С.16.

Отже, в цьому розділі ми проаналізували передумови та причини виникнення журналу “Жіноча доля”, формування, становлення, тематично-проблемні напрями його змісту й суспільно-громадські наслідки діяльності, позначеної широтою інформаційної тематики через багатоаспектні зв’язки із вітчизняною та закордонними читацькими аудиторіями, визначили літературно-естетичну позицію співпрацівників редакції часопису “Жіноча Доля”.

Розділ II

“Жіноча Доля” в контексті літературного процесу доби

2.1. Нація і жінка в рецепції публіцистів “Жіночої Долі”

Публіцистика журналу надзвичайно важлива концептуальною цілісністю й глибиною аналізу порушених проблем; безкомпромісністю, послідовністю, протистоянням будь-чийм спробам “ополячити” чи “омоскалити” українців; титанічними інтелектуально-художніми потугами в царині української справи; намаганням по-своєму “витворити з величезної етнічної маси українського народу українську націю, суцільний культурний організм, здібний до самостійного культурного й політичного життя, відпорний на асиміляційну роботу інших націй, відки б вона не йшла, та при тім податний на присвоювання собі в якнайширшій мірі і в якнайшвидшім темпі загальнолюдських культурних здобутків, без яких сьогодні жодна нація і жодна, хоч і як сильна держава, не може остоятися”¹.

Формуванням жінки нового типу, підготовкою її до громадянського чину на користь нації “Жіноча Доля” (*найчастіше устами блискучої публіцистки О.Кисілевської*) займалася впродовж усього існування, намагаючись зацікавити читачок життям свого народу, його історією, культурою, мовою; виховати патріотичний дух українки, поглибити, поширити, зміцнити, активізувати усвідомлення жінкою своєї вартості, своїх сил, своїх досягнень, але найбільше – своєї відповідальності за долю народу й майбутнє України.

Загалом же публіцистика “Жіночої Долі” і, зокрібно, її редактора О. Кисілевської – феноменальний материк, що відбиває тематичне, жанрове, характерологічне (*втілення ідеалу української жінки-патріотки*) і стилістичне (*сугестія, узагальнюючі образи, мовні шари, раніше не “олітературнені”*) оновлення національної традиції. Для О. Кисілевської журналістика – “чудова

¹ Франко І. З остатніх десятиліть ХІХ віку // Зібрання творів у 50 т. – К., 1984. – Т. 41. – С. 501-502.

школа гнучкості, швидкості, точної орієнтації в світі”², самовіддане служіння на благо українського національного відродження, а “Жіноча Доля” – запорука втілення в життя ідеї соборності України, духовного й культурного поступу її народу. У публіцистичному дискурсі журналу Україна, як доля-воля рідного краю, уособлена в образі народу, втрачала характер абстракції чи гадки. “Європеїзм” народу як якість, як елемент культури, ставав частиною живої плоти світового розвитку й набував природної життєвої цілісності: “тяжко здобутим досвідом Бог благословляє нас, щоб ми стали знову гідними давньої, славної традиції та великих предків своїх, – писала Дарія Віконська – Вони жили європейською культурою, коли Москва була зборищем жорстоких, необтесаних варварів. Нам не вільно вагатись, чи йти за Європою, чи ні, бо ми самі є Європою, є органічною частиною її, і хотіти йти проти неї ... спроневеритись найсвятішій живій традиції нашого народу”³.

Квінтесенцією національно-політичної й освітньо-культурницької програми журналу була теза про національні права українського народу, що має свою територію, історію, культуру, літературу, мову й мусить мати всі умови для свого дальшого самостійного розвитку. Ця програма визначила характер статей, розвідок з історії України, етнографії, фольклору, мови, шкільної народної освіти та виховання, а також досить солідного публіцистичного, літературно-художнього та науково-критичного масиву журналу.

Громадянська позиція О. Кисілевської-публіцистки є зразком високого шляхетного патріотизму. Новим для публіцистики О. Кисілевської був сплав автобіографічного (*всі її публіцистичні праці – це рефлексії від побаченого, почутого, пережитого під час подорожей на Тернопілля, Буковину, Покуття, Гуцульщину, Бойківщину, Волинь, Причорномор'я, Лемківщину, Станіславщину, Львівщину; відвідин Чехії, Словаччини, Болгарії, Польщі, Австрії, Швейцарії, Канади, Англії, Америки, Бельгії, Румунії та ін.*), громадсько-виховного (*в полі*

² Мы искали и нашли себя: Худ. Публицистика. – М., 1984. – С.128-129.

³ Віконська Дарія. Європа і ми // Жіноча Доля. – 1939. – Ч.7-8. – С.5.

зору публіцистики незмінно перебував український жіночий рух в усіх його проявах – в Україні і за кордоном – всюди, де живуть і працюють українці) й художньо-пошукового (подорожні нариси, нотатки, новели, мініатюри; національно-політичні, дидактичні статті, послання, листи, спогади, літературно-критичні статті та огляди, філософські медитації, науково-господарські поради й реклами, політичні інвективи тощо). Праці редактора “Жіночої Долі”, особливо нова книжка про Швейцарію, мали багато захоплених відгуків, де їх трактовано як дорогоцінний внесок у нашу доволі бідну літературу подорожей та описів чужих країв. “Книжка написана з великою пошаною та любов’ю до культурно-національних і соціально-політичних основ того краю, що його мешканці у вічній боротьбі з твердою природою зуміли виплекати в себе безпримірний героїзм і посвяту в обороні своєї волі, а рівночасно закріпили в себе високі принципи індивідуальної та соціальної етики, яких і по нинішній день не стрічаємо в жадній європейській та позаєвропейській країні”, – писала “Нова Хата” й рекомендувала її всім, хто любить красу природи й працю людських рук, а особливо підростаючому поколінню, яке “своєю силою молодого – візьметься втілювати недосяжні мрії в дійсність”⁴.

Тверезий аналіз моральної та соціальної атмосфери в контексті української дійсності та політичної перспективи, високий ідеалізм і незнищений гуманізм редактора збагатили національну публіцистичну модель, визначили напрям публіцистичних пошуків і в наступні десятиліття. Її публіцистика охоплює складність і реальність українського життя, вникає в той індивідуалізм, ту орієнтацію на екзистенційні мотиви, що наростали в європейській культурі, мистецтві, літературі, філософії, зіставляючи їх зі споконвічним потягом до екзистенційного бачення, притаманного українській національній ментальності.

Під керуванням Кисілевської журнал став трибуною вільного слова та думки, який відповідав європейським вимогам – за змістом, і мостом єднання

⁴ “Нова Хата”(про Швейцарію) // Жіноча Доля. – 1934. – Ч.12-13. – С.23.

українського жіноцтва розчленованої імперіями України – за ідеологією. Не випадково її працю як видавця і публіциста високо оцінили сучасники: “Ви поклали на неї немало Ваших сил, Вашого широкого літературного досвіду, – писали С. Русова, О. Галаган, О. Леонтович, М. Омельченко, М. Макаренко (*Прага*). – В дуже важких умовах, майже без всякої матеріальної підтримки зовні, Ви поставили “Жіночу Долю” на певний громадський ґрунт, зробили його органом культурної й моральної організованості українського жіноцтва. Ваш журнал ... збудив свідомість української жінки, покликав її до активної праці і в родинному, і в громадському житті на ґрунті національно-культурному... Ваша невтомна праця допоможе українській жінці високо тримати свій національний прапор і свідомо працювати на щастя своїй Батьківщині”⁵.

Відрадно, що буквально з першого числа журналу редакція подбала про те, щоб “Жіноча Доля” як часопис набула рис всеукраїнського, а не локального, галицького характеру. Зміст кожної книжки редактори намагалися робити однаково цікавим для читачок усіх українських земель і української діаспори Європи та Америки. Для останніх журнал ставав впливовим фактором у справі формування національної свідомості.

Пробуджена суспільними катаклізмами ХХ ст., національна думка, з одного боку, викристалізувалась у систему ідей під впливом потужних визвольних змагань, з іншого – поразка революції породила сумніви, розчарування, зневіру, роз’єднаність національних політичних сил та принципову розбіжність у поглядах на майбутній розвиток суспільства, що негативно позначилося як на культурному житті галичан, так і на їхньому економічному становищі. “Здавалося б, – писала О. Кисілевська, – що з моментом, коли ми всі від революційного до консервативного елементу в нашій народі прийшли до остаточного переконання, що наша сила тільки в нас самих і що ніхто нам не допоможе, як ми самі собі не дамо ради, – що з цим моментом повинен би зачатись новий період внутрішнього об’єднання. І то не

⁵ Від У. Ж. Н. Р. в Ч.С.Р. // Жіноча Доля. – 1934. – Ч.22. – С.6.

тільки... у рамцях українських земель в одній державі, але почерез кордони, почерез Карпати, почерез Дністер”⁶.

Проте нічого подібного не сталося. Бо лише поодинокі українські жінки (*письменниці, учительки та громадські діячки*) брали активну участь у національному русі, в громадському житті та вносили свою частку в будівництво української культури й державності. Загал же жіноцтво продовжував вегетативне існування у закутках свого помешкання.

У складний час, в умовах гніту, індиферентності, роз’єднаності суспільства потужним об’єднавчим фактором завжди була преса. “Жіноча Доля” не стала винятком, об’єднавши навколо себе інтелектуальні жіночі сили для вироблення національної програми в нових суспільно-політичних умовах. Тривалий період бездержавності України призвів до полонізації та русифікації української інтелігенції, проте якраз здорові національні корені допомогли вижити і культурі, і нації взагалі, гідно вижити, не розчинившись у чужих культурах, не втративши своєї національної самобутності. Дякуючи слову, “Україну не поглинув морок небуття, збереглася її етноментальна ідентичність та перспектива виходу з глухих кутів хворобливої “відсутньої присутності” на магістралі повноцінного життєдіяння”⁷.

Обираючи головні напрями публіцистичного висвітлення життя в нових історичних умовах, “Жіноча Доля” виходила з методологічної засади про роль друкованого слова як організатора, провідника й ідейного натхненника цілої нації у боротьбі за державну незалежність, про його здатність піднятися до висот європейської і світової культур.

Даючи характеристику на сторінках часопису цінності преси для людства, автори статей наводили статистичні відомості про кількість друкованих видань на душу населення тої чи іншої країни – Чехії, Словенії, Польщі, Японії, Фінляндії, Америки, Канади та ін. Зокрема якщо в євреїв на

⁶ О.К. [Кисілевська О.] Ми вже не ті, що колись //Жіноча Доля.–1938.– Ч.5.– С.2.

⁷ Ковалів Ю. Літературознавчі осяяння Романа Рахманного // СіЧ. – 1999. – №4-5. – С.73.

кожну другу сім'ю припадав один щоденний часопис, то в нас – один на 150 сімей; у Чехії виходило 85 жіночих журналів; 60 часописів і стільки ж друкарень на 100 тис. населення мала Ісландія; поважні традиції у виданні жіночої преси були в Словенії, Польщі, Німеччині тощо. “Нас , українців, є 40 мільйонів, а ми маємо лише 5-6 жіночих часописів – та й то в дуже малім накладі”⁸, – із сумом констатувала М. Омельченко. Що ж діється?, – впливало логічне запитання з редакційної статті “Місяць жовтень скінчився”⁹ до українських жінок, що, ігноруючи свою, українську, пресу, передплачували чужу, яка відводила багато місця “еротичним романам, преріжним цікавим історіям, модам і різним сенсаціям”, тимчасом як українській читачці така преса завдавала шкоди: “Безперечно, – визнає редакція, – що коли б ми в ряді своїх передплатниць мали тих всіх українок, що передплачують чи читають жіночі чеські, польські, німецькі, англійські, ба навіть румунські жіночі журнали – то ми сьогодні були б безпечні за майбутнє своєї газети. Але, як кажемо, не йде тут тільки про матеріальні користи. Моральні шкоди, що їх приносять з собою ті чужі газети для нашого загалу, багато більші”¹⁰. “Віддихаючи атмосферою чужої преси, ми поволі перестаємо по-українськи, в політичній розумінні, думати”¹¹, притлумлюємо в українки “чуйність на те, що діється в її народі”. Ось чому редакція, анонсує “Жіночу Долю” передплатницям, висловила своє занепокоєння тим, як діють українські жінки і чим годують свої душі “всі, що знаходяться поза родиною при українських жіночих часописах, а зокрема поза нашою родиною “Жіночої Долі”?”¹² Адже вміння користати з доброї газети, книжки є найціннішим здобутком цивілізації. “Доки наше жіноцтво цього не навчиться, доти про поступ на всіх ділянках життя нема що й говорити. Неможливо ж, як це часто буває і серед інтелігенції,

⁸ Омельченко М. Жіноча преса в Чехословаччині // Жіноча Доля. – 1928. – Ч.24. – С.3.

⁹ Місяць жовтень скінчився. // Жіноча Доля. – 1932. – Ч.27. – С.3-4.

¹⁰ Де ви? // Жіноча Доля. – 1938. – Ч.24. – С.2.

¹¹ Там само.

¹² Там само.

щоб людина не була в курсі справ, серед яких живе. Чи це буде політика, господарство, наука чи гарне письменство та мистецтво – хто хоче бути дійсно культурною людиною, мусить читати й слідкувати за кожною новиною, у всіх справах орієнтуватися. В житті сьогодні треба підхоплювати кожную нагоду в пору, а не тоді, коли вона проминула і на її місце прийшла нова хвиля”¹³, – вважала О. Кисілевська.

Приймаючи розуміння нації як найвищої органічної людської спільноти, редактор “Жіночої Долі” наголошує на культурних відмінностях, спертих на віковій еволюції в різних умовах суспільного розвитку. У статті “Європа і ми” Дарія Віконська порушила цікаве й пекуче питання: що й як можуть і мусять засвоїти собі українці “з чужого поля” (*із збереженням власного національного характеру, почавши від літератури, музики, мистецтва аж до політичних питань та ідеологій*): “Не всяка одиниця й не всякий організм спроможний засвоювати собі чуже, – писала вона. – Щоб засвоїти собі якусь річ, треба передовсім мати своє власне “я”, ясно означений характер, який з ріжного матеріалу вибирає собі для дальшої розбудови власної особовости те, що підходить до його потреб, а відкидає що для нього нездатне”¹⁴. Для цього треба вчитися і від своїх і від чужих. “Без засвоювання собі чужих здобутків не можемо сьогодні й думати про культурний розвиток у культурних ділянках життя, бо ми самі досі не мали змоги закласти свого власного варстату модерної техніки та науки”¹⁵.

З нею солідарна й О. Кисілевська. “Європеїзм” української преси лежить у традиції українства. Проте це не значить, що ми маємо свою духовність підпорядковувати чужині, недбало ставитися до всього свого, особливо до рідного слова. Рідну мову часопис вважав одним із вагомих виявів самобутності, майбутнього української нації. Українське слово зробило Україну об’єктом зацікавлення інших народів, зв’язало почуттям єдності

¹³ Кисілевська О. З чим іти на села // Жіноча Доля. – 1934. – Ч.19. – С.3.

¹⁴ Віконська Дарія. Європа і ми // Жіноча Доля. – 1939. – Ч.7-8. – С.5.

¹⁵ Там само.

розділені українські землі, наближало інтелігенцію до простих народних мас, позбавлених державних, культурних і національних традицій. Цим пояснюється посилений інтерес журналу до рідного слова, яке він розглядав у контексті всієї історичної еволюції народу.

У “Жіночій Долі” постійно проводилася думка, що мова є першою і найживотворнішою ниткою між інтелігенцією та народом. Вона є не тільки засобом розмови, а й всенародним витвором нації, в якому, як у дзеркалі, відбита його душа, думки й погляди. “Адже мова – частинка нашої душі, нашого людського я, – нагадує О. Кисілевська. – Заміна цієї частинки на чужу – приведе до повної деградації національної гордості і приналежності”¹⁶.

Вітаючи бажання І. Огієнка видавати журнал “Рідна мова”, “Жіноча Доля” висловлювала надію, що він (*журнал. — Л. К.*) “стане навчителем і керманичем для членкинь жіночих гуртків у культурно-освітній праці, а також духовним просвітителем українського народу”¹⁷. Згодом на сторінках часопису читаємо анонс про вихід у Варшаві в січні 1933 року місячника “Рідна мова”, що його редагував і видавав Іван Огієнко¹⁸.

В умовах, коли українці були недержавним народом на своїй споконвічній землі, редакція, услід за М. Драгомановим, стверджувала, що “... кожне слово, сказане не по-українському, є видатком з української скарбниці... який при теперішніх порядках не звернеться в неї навіки”¹⁹.

Питання рідної мови журнал розглядав як загальногромадську і національну проблему. Така позиція була підтверджена високим зібранням Українського Жіночого Конгресу (27 червня 1934): “У справі жіночої преси і видавництва УЖК стверджує необхідність видання поважного жіночого

¹⁶ О. К. [Кисілевська О.] Рідна мова // Жіноча Доля. — 1932. — Ч.24. — С.3.

¹⁷ Мандюкова Я. Як маємо дбати про нашу рідну мову? // Жіноча Доля. — 1932. — Ч.26. — С.9.

¹⁸ Зубенко І. Нові книжки і журнали: Рідна мова // Жіноча Доля. — 1933. — Ч.2. — С.15.

¹⁹ Заповідь нашої хвилі // Жіноча Доля. — 1925. — Ч.2. — С.3.

журналу на засадах, устійнених УЖК для поглиблення ідеології та консолідації українських жіночих сил.

У справі плекання рідної мови: шанувати рідну мову прилюдно й дома та навчити того своїх дітей; плекати й поширювати в своєму оточенні одну літературну мову в слові і письмі.

В тій цілі УЖ Конгрес зазиває українське жіноцтво закладати скрізь “Гуртки плекання рідної мови”.

УЖ Конгрес зазиває всі українські видавництва вживати чистої літературної мови й одного правопису”²⁰.

Важливим позитивним моментом освітньої програми журналу була боротьба за шкільне навчання рідною мовою. Матері, які не досягають цього, не матимуть морального права “називатися українськими матерями”²¹.

Проблема навчання українською мовою знаходила своє логічне продовження і в обороні “Рідної школи”, з діяльністю якої пов’язувалися “продовження буття українського народу”, надія на те, що “через неї заясніє заграва світанку, яка осяє безкраї простори від Карпат по Кубань, настане сподіваний день, в якому народиться сім’я вольна, нова”²².

Виховання майбутнього покоління неможливе без “Рідної школи”. Журнал підтримував ідею “Рідної школи” статтями, оповіданнями, практичними діями й порадами, широкою пропагандою важливості українського шкільництва, пригнічуваного державою. На місце скасованих шкіл з українською мовою викладання журнал радить “закладати шкільки “Рідної школи”, ... зав’язати комітет батьків, винайти українця учителя й завести приватну науку по кількоро дітей в одній хаті”²³.

²⁰ Резолюції Українського Жіночого Конгресу, ухвалені в Станиславові дня 27 червня ц. р. // Жіноча Доля. – 1934. – Ч.15-16. – С.16.

²¹ Кисілевська О. Що жіноцтву робити в кружках // Жіноча Доля. – 1928. – Ч.13-14. – С. 2.

²² Янів Б. та інші. Українська Громадо! // Жіноча Доля. – 1926. – Ч.1. – С.2.

²³ Під увагу жіночим кружкам // Жіноча Доля. – 1928. – Ч.12. – С.4.

У центрі практичної діяльності “Жіночої Долі” були питання, зв’язані з освітою та культурним розвитком української жінки взагалі і жінки-матері зокрема. Власне, усі практичні заходи журналу були підпорядковані цьому. Знадобилося кілька літ після більшовицької революції, щоб українці поступово почали “позбуватись наївної віри в те, що, наприклад, москалі, близькі нам по географічній границі – “брати”; що вони ніколи нам братами не були й не будуть. Не були ними навіть тоді, коли присягали на Бога й усе святе, що відноситись будуть до нас як рівний до рівного”²⁴.

У час відчуження, хаосу й суспільної індиферентності феміністичний, політико-літературний журнал “Жіноча Доля” зробив вагомий внесок у розвиток жіночого руху, національного самопізнання українки. Він допоміг усвідомити, “чого хочемо ми, сучасне українське жіноцтво, від громадянства і чого хочемо ми, жінки, від себе”²⁵.

Журнал надихнув українське жіноцтво усього світу на усвідомлення того, що всі вони мають досягнути одної мети – вийти з темноти, з байдужості, з тісного домашнього закутку на широкий шлях, “що веде до поступу до розкріпачення духа і тіла”²⁶.

Анонсуєчи “Жіночу Долю” на ювілейний (1935) рік, редакція запевняла читачів про намір і далі дотримуватися обраного курсу: ширити серед жіноцтва національну свідомість, закликати до організації й помагати в цій справі своїм досвідом і практичними порадами; подавати новини науки, суспільно-культурного життя і господарства. “Маємо щирих давніх приятельок, прихильниць не тільки на нашій рідній землі, але в усіх частинах світу. Тому, – запевняла редакція, – як і досі, будемо лучником (*зв’язківцем, мостом.* – Л. К.) між українським жіноцтвом, де б воно не жило...”²⁷.

Журнал висвітлював історію змагань української жінки за емансипацію як в Галичині, так і на Великій Україні; роз’яснював, за що і як боролася

²⁴ Ми вже не ті, що колись // Жіноча Доля.– 1938.– Ч.5.– С.2.

²⁵ Рудницька М. Жінка і нація //Жінка.– 1935.– Ч.1.– С.1.

²⁶ Перша річниця // Жіноча Доля.– 1926.– Ч.9.– С.2.

²⁷ “Жіноча Доля” // Жіноча Доля.– 1934.–Ч.22.– С.5.

українська жінка, як збільшувалося число жінок, які поступово перетворювалися в новий тип національно свідомої жінки-громадянки; служив об'єднавчим фактором усіх українських жіночих сил. Консолідація українок, незалежно від місця проживання, належності до партії чи віросповідання, виховання національної самосвідомості – проблема проблем, яку гідно вирішував журнал і яка визначала його зрілість і міжнародну вагу. Такого кровного зв'язку з жіноцтвом Європи і світу і такого всеохопного впливу на свідомість жіноцтва не мав жодний тодішній жіночий часопис.

Під впливом “Жіночої Долі” зроста й зміцнилася насамперед національна свідомість жінок-емігранток, примусово розкиданих по чужині, далеко від рідного краю, загострилося почуття національної єдності, зміцнилось “інстинктивне прагнення до об'єднання, щоб не розпорозитися, не потонути в чужому морі національному, все наше національне єство відчуло себе в рідній стихії, серед рідного народу, на рідному ґрунті. Ця жага пекельна, що мучила нас впродовж 15 років еміграції, туга за національним оточенням, за рідною культурою, була задоволена, насичена й створила всередині нас духове свято, піднесений настрій від почуття тої духової соборності, що до неї ми завжди прагнули”²⁸.

У журналі широко представлено основні положення феміністичної теорії початку ХХ століття, а також специфічне побутування феміністичних ідей в українському культурному просторі, висвітлено проблеми жіночого руху, діяльності жіночих організацій і товариств, зокрема осередків Союзу українок та їх філій і кружків як у нас, так і за кордоном, на основі яких можна було б написати історію вітчизняного фемінізму.

Та попри чільну увагу редакції до феміністичних проблем головними напрямками роботи “Жіночої Долі” все ж були культурно-освітній, економічний і політичний, що висвітлювали змагання українського жіноцтва за повернення України до історично сформованого становища незалежної держави, за

²⁸ Мірна З. Вразіння з Українського Жіночого Конгресу в Станиславові // Жіноча Доля. – 934. – Ч.15-16. – С.3.

розвиток усіх сфер духовного, політичного, культурного й соціально-економічного життя української нації.

Ідеологія націотворчої концепції редакції “Жіночої Долі” була спрямована на те, щоб вказати місце і завдання українки в усіх галузях національного життя, де вона може і мусить прикласти свої сили “для розвитку й поширення національної культури, освіти, розвитку життя економічного, для народнього здоровля, суспільної опіки й т. п.”²⁹.

Згідно з історичними традиціями нашого народу, українська жінка ніколи не мала такого пониженого безправного становища, як жінка латинського походження; не зазнала такої родинної неволі, як московська жінка, “зате мусіла нести важкий хрест терпінь, яких не щадила їй трагічна доля України” – від світанку нашої історії (*Ярославна, що в Путивлі на досвітку ллє гіркі сльози за князем Ігорем*),³⁰ козацької доби (*жінки-бранки, що караються в турецькій і татарській неволі, жінки-невільниці, що відбувають тяжку паницину*) аж до наших днів. “Скільки жінок проплакало, стративши свій самотній вік, стративши мужа й синів на війні! Скільки душевної сили треба було, щоби перенести на собі таку добу “Руїни”, щоби заселити, загосподарити, до розцвіту привести спустошену, – Богом і людьми забуту, – здавалося, країну”!³¹

У тих безмірних стражданнях формувався тип української вольової жінки – мужньої, сильної і цільної особистості – “мужчини у жіночій статі”, за влучним спостереженням Є. Маланюка, – як княгиня Ольга; жінки – “активної, лицарської вдачі”, що в бою з ворогом лишала “в тіні козацьких полковників та отаманів”, ще й вела козаків за собою³², за О.Кисілевською, – як сотничиха, що під час облоги Буші злетіла в повітря разом з бочкою пороху; полковниця Паліїха, що замінила свого чоловіка, командуючи військом; як представниці київської шляхти, які, на відміну від чоловіків, вперто дотримувалися

²⁹ Мірна З. Вражіння з Українського Жіночого Конгресу в Станиславові // Жіноча Доля. – 1934. – Ч.15-16. – С. 4.

³⁰ Рани гоїти...// Жіноча Доля. – 1927. – Ч.5. – С.4.

³¹ Там само.

³² Там само.

української мови, виявляючи при цьому, крім властивого жінці консерватизму, і певний героїзм. А скільки болю і страхіть винесли українські жінки – сестри-жалібниці, хорунжі, сотнички – у бойових рядах першої світової війни! “Коли в інших народів героїчні чи мужні жінки лише трапляються, то у нас поява їх має якийсь систематичний, у всій неприродності своїй, майже природній характер, – писав Є. Маланюк. – Бо навіть і ті жінки, що залишаються жінками, як владолюбна Ганна, королева французька, як жорстока Ганна Острозька, нарешті, як мстива Любов Кочубеєва, – ця українська Леді Макбет – всі вони вражають чисто мужеською жадобою до влади, до слави; всі вони відчують патос героїзму, всі вражають чисто мужеською волею до панування, до агресії, до боротьби”³³.

По війні українська жінка не тільки заправляла господарськими справами, а й брала діяльну участь “в допомозі жертвам нашої визвольної війни, інвалідам Української Галицької Армії. В тій пекучій справі – гоєнні кривавих ран у тілі нашого народу”³⁴.

В унікальному контрасті української жінки з українським чоловіком Є. Маланюк визнає не лише перевагу в основнім жіночій українським типі елементів М над Ж, а й “взаємне переміщення цих елементів”, природну тенденцію до “втілення майже абсолютного мужчини в жіночій формі” в українській “спецієс”, прагнення жінки і чоловіка психічно обмінятися своїми місцями³⁵. Та попри все тривалий час лише окремі одиниці (*переважно письменниці та громадські діячки*) брали активну участь в національному русі, у громадському житті, “вносили свою частку в будівництво української культури й державності”³⁶. Загал же виявляв подиву гідну індиферентність до національно-громадської справи.

Відзначимо мудрість і далекоглядність редакції “Жіночої Долі”, зокрема О. Кисілевської, яка з перших днів функціонування журналу залучала до

³³ Маланюк Є. Жіноча мужність // Нова хата. – 1931. – Ч.12. – С.3.

³⁴ Рани гоїти...// Жіноча Доля. – 1927. – Ч.5. – С.4.

³⁵ Маланюк Є. Жіноча мужність // Нова хата. – 1931. – Ч.12. – С.3.

³⁶ Чикаленко Г.Фемінізм і криза демократії//Жіноча Доля.–1934.–Ч.12-13.– С.15.

активної громадської справи, крім інтелігенції, селянське жіноцтво – найбільш консервативне, темне й беззахисно вразливе. У статті “З чим іти на села” вона справедливо зазначає, що від уміння орієнтуватися в політичній, господарській, науковій чи літературній інформації залежить найцінніший здобуток – поступ. “Спробуйте, шановні пані, – звертається до інтелігенції, – заохотити сільське жіноцтво до того, щоб воно читало, навчіть його цього, не дайтеся знеохотити першими труднощами, а побачите, що тоді слова ваші не пропадатимуть марно, а принесуть таку користь, якої сподіваєтеся, й усяка організаційна, господарська й громадська робота піде куди скоріше, краще, легше, як це досі бувало. Тоді доля кружка й цілого села не буде залежна від того, чи є хтось такий, щоб вів його за руку, бо люди вже вивчаються самостійно думати й чинити”³⁷.

По всій Європі жіночий рух набрав великої ваги, по всьому світу жіночі організації розвиваються й поширюються, але ніде в Європі, за спостереженням З. Мірної, жіночий рух не приходить у селянські маси, не знаходить в них співчуття. “Якраз протилежне ми бачимо в українському жіночому русі в Галичині. Там інтелігентське жіноцтво лише дає провід в цій справі, а головним елементом, на якому базується жіночий український рух, є селянське жіноцтво”³⁸.

Кожне число “Жіночої Долі” навіяне сестринською турботою про національну свідомість, фізичне й моральне здоров’я, господарський добробут і громадянське вироблення української селянки. У статті “Є праця – нема рук до неї” О. Кисілевська застерігає від легковажного погляду на село охочих повчати селянок, не маючи для того “доброї фахової підготовки! Треба перейти відповідний вишкіл, як не у фахових школах, то на господарсько-організаційних чи кооперативно-господарських курсах. Треба доповнити теоретичну науку практикою. Треба постійно читати, вчитися.

³⁷ Кисілевська О. З чим іти на села // Жіноча Доля. – 1934. – Ч.19. – С.3.

³⁸ Мірна З. Вражіння з Українського Жіночого Конгресу в Станиславові // Жіноча Доля. – 1934. – Ч.15-16. – С.3.

Треба також почувати себе українками й дивитися на працю над селом не тільки під кутом хліба, але водночас почувати себе громадянином – робітником, що помагає будувати народові кращу його долю”³⁹ (*підкреслення наше. – Л. К.*).

Журнал розвивав національну свідомість, підвищував моральний і культурний рівень жінки, готуючи її до того, щоб “в ім’я доброї слави української родини, що має колись стати підвалиною будови всенародного храму...навіть коштом власних неvigід і жертв особистої свободи заміжньої жінки бути взірцевими матерями-спартанками й вірними дружинами”, здатними вже “з свого дому зробити твердиню здорової національної моралі”⁴⁰.

Серед першорядних і найважливіших завдань жінки-матері є виховання дитини в українському національному дусі. Подолавши заскорузлість поняття про місце жінки на кухні, а не в політиці, жінка вийшла з тісного хатнього закутка і глянула на світ іншими, зрячими очима, а відтак гостріше відчула високе покликання матері у вихованні своїх дітей у патріотичному дусі.

Проте виховати патріота може тільки мати-патріотка. Тільки мати-патріотка пояснить своїм дітям, що там, на Великій Україні, завжди кипіла жива боротьба проти чужинців-москалів; переконає їх, що інстинкт свободи українців не приглушений червоним нападником і “що часи зриву Мазепи такі ще недалекі... такі недалекі, що вистане рукою сягнути, щоб їх дістати”⁴¹. Тільки мати-патріотка поведе їх на стрілецькі могили й розкаже, “що значить так любити свою Батьківщину, щоб аж життя свого не пожаліти для Неї”⁴².

Журнал доклав чимало сил і уваги до розвитку національної освіти, пам’ятаючи, що ні історичні розвідки, ні художні твори не можуть відіграти в

³⁹ Кисілевська О. Є праця – нема рук до неї // Жіноча Доля. – 1938. – Ч.4. – С.5.

⁴⁰ Полотнюк Д. Особиста й родинна мораль жінки, як підстава громадської моралі (*Реферат, прочитаний на У.Ж.К.*) // Жіноча Доля. – 1934. – Ч.19. – С.5.

⁴¹ Щоб туга за власним домом не розгублювалася//Жін. Доля.–1934.–Ч.21.– С.2.

⁴² Там само.

цьому тієї ролі, яку покликана відіграти школа⁴³. “Пам’ятаймо, що наша українська школа виховає нам свідоме національне покоління, від якого залежить будучність нашого народу!” Тому кожна національно свідомо жінка мусить постаратися, щоби в кожному селі чи містечку заснувати “Жіночий Кружок” – чи то при читальні, чи при кооперативі, чи самостійний кружок⁴⁴; має передплачувати єдиний популярний жіночий часопис “Жіноча Доля”, в якому знайде “різні цікаві й повчаючі речі, що діється в світі, домашні та господарські поради, як жінки в світі працюють і т. д... В цей спосіб жінка стане свідомою матір’ю-громадянкою, а вона знову виховає сильне національне духом молоде покоління, якого ніяка ворожа сила не потрафить зломати”⁴⁵.

“Жіноча Доля” надавала практичну допомогу “Рідній школі” не лише у заснуванні дитячих садків, а й здійснювала нагляд над тим, щоб праця в дитячих садках була якнайкраща. Стежила за тим, щоб підготувати матерів, здатних “справу вихови діток далі по лінії садка повести”, без огляду на те, “чи почин до організації дитячого садка дала “Р.Ш.” чи “С.У.”, або й інша наша організація”⁴⁶.

“Жіноча Доля” широко поставила справу вивчення характеру української мови, її історії. Вона підсумувала розвиток української мови за попередній час і порушила проблему дальшого збагачення української мови, створення науково-популярної, публіцистичної літератури рідною мовою, розгорнувши конкретну програму практичних дій, пов’язаних з освітою та культурним розвитком народу.

Журнал широко висвітлював роботу читалень “Просвіти”, “Сільського господаря”, “Лугів”, “Соколів”; інформував читачок про закладання дитячих

⁴³ Баранова Б. Сучасні завдання укр. жіноцтва // Жіноча Доля. – 1926. – Ч.6. – С.4.

⁴⁴ Там само. – С.5.

⁴⁵ Там само. – С.4-5.

⁴⁶ О.К. [Кисілевська О.] Треба співпраці на всіх ділянках // Жіноча Доля. – 1938. – Ч.9. – С.4.

садків, народних шкіл, розбудову “Рідної школи”, стан української мови в тодішніх навчальних закладах і в суспільстві загалом.

Упродовж 1925-1939 рр. у “Жіночій Доля” опубліковано велику кількість матеріалів, заміток, статей, звернень, повідомлень, реклами, художніх творів на теми шкільного життя й освіти: О. Кисілевська “Беріть уділ в громадському житті” (1928. – Ч.16. – С.); О. Кисілевська “З моїх мандрівок: На зеленій Буковині” (1928. – Ч.20. – С.3-4); “Ріжне”: “За рідною мовою і школою на Буковині” (1928.– Ч. 21.– С. 14); “Що маємо робити в зимові вечори” (1928. – Ч.22. – С.2); “Діти й школа” (1934. – Ч.17. – С.3); “Виховання нації”: (Реферат, який був прочитаний на УЖК в Станіславі) (Жіноча Доля. – 1934. – Ч.22. – С.8-9; Ч. 23. – С.3-4); “Вчора і сьогодні в традиції: Про Першу Українську Педагогічну Виставу” (Жіноча Доля. – 1938. – Ч.9. – С.9-10); анонс книги І. Герасимовича “Основи української нації zagrożені”, в якій проаналізовано стан тогочасного українського шкільництва та способи відстоювання прав української школи і українського вчителя (Жіноча Доля. – 1929.– Ч.14. – С.15) та ін.

Природно, що за цих умов з усією повнотою постала проблема учительських кадрів для шкіл, мови викладання, виховання, підготовки вчителів, підручників та літератури з різних галузей знань тощо. В умовах національного гніту ці проблеми були гостро актуальні, перебували в органічному зв’язку з боротьбою за національні права українців, що її розгорнула “Жіноча Доля”.

Підпорядкувавши питання національне (*а отже, і лінгвістичне*) загальнодемократичному рухові, завданням покращання економічного й політичного становища народу, журнал ставив функціональний статус української мови у залежність від політичної свободи нації. Вважаючи українську мову не етнічним, а культурним спадком, репрезентанткою надбань цивілізації, журнал бачив її в історичній перспективі та у вселюдському контексті. Характерним з цього погляду є висловлювання В. Сіменовича: “Наша мова ще в стані розвитку свого, була вже так популярна, що нею

говорили по многих дворах королівських, як мовою висококультурною. А двори польських й литовських уживали нашої мови в урядуванні – значить як мову державну”⁴⁷.

Злободенні проблеми мовної політики в Україні журнал пов’язує з соціальним побутом, моральним здоров’ям і довголіттям нації. Зі зникненням мови зникає й нація, щезає те, що називаємо національною самоідентичністю – такий публіцистичний дискурс редакції журналу.

Вважаючи українську мову не етнічним, а культурним спадком, репрезентанткою надбань цивілізації, журнал намагався відкрити очі громадськості на фатальні наслідки відмови від рідної мови, що сприяло загрозливому розвитковій процесу “ополячення” і “змоскалювання”, а відтак і національної деградації народу. Народу, який “перейшов цілу еволюцію свого духовного розвою: став з етнографічної маси народом у високім розумінні цього слова, зацпив собі духа соборности, знайшов у собі досить відваги і бунту на те, щоб зробити революцію по віках неволі, здобув свою державність і – втративши її, навчився думати і відчувати подержавницьки”⁴⁸; спромігся “на прегарний величезний акт соборности в дні 22 січня 1919 р.” і, здавалося б, позбувся почуття меншовартості і рабських прикмет.

Проте “багато з нас, признаючи високу мистецьку вартість нашої мови, й досі, коли на п’ять українців знайдеться один чужинець (*який в додатку розуміє нашу мову*) – з чемности переходять на чужу мову. Ще й досі багато з нас не мають нічого проти, коли чужинець візьме їх за німця; чи румуна. Ще й досі в нас трапляються такі дивовижі, що два українці, які місяцями приязнять між собою на чужині, наприкінці свого побуту випадково довідуються, що вони обидва українці”⁴⁹.

Публіцисти “Жіночої Долі” відчували наслідки такої мовно-етнічної парадигми, коли для мільйонів населення України українська мова існувала

⁴⁷ Сіменович. В. Чого нам потрібно. // Жіноча Доля. – 1930. – Ч.3. – С.8.

⁴⁸ Кобзареві в поклоні... // Жіноча Доля. – 1939. – Ч.6. – С.2.

⁴⁹ Думки в Лесині дні // Жіноча Доля. – 1938. – Ч.4. – С.2-3.

(та й зараз існує) десь на периферії мовної свідомості. Довголітня політична залежність зробила те, що “все наше товариське життя, не зважаючи на голосну балачку про українізацію в пресі, досі є нічим іншим як підміною того, що мають наші сусіди. Ще й досі є між нами такі, що по-українськи не промовлять й слова, доки не оглянуться наліво й направо. Ще й досі є такі серед нас, що ради того, щоб не разити ласкавого вуха своїх зверхників, називають себе “Русинами”⁵⁰.

Питання мови в Україні – це питання національної безпеки і національної перспективи, і кожен мусить усвідомити свою особисту відповідальність і визначити своє особисте місце в тому змаганні, що точиться навколо питання “бути чи не бути” Українській державі: “Мусить поставити справу рубом: ніхто з українців, а зокрема з українських жінок, що хоче мати право на назву “українка”, не сміє усуватись від важних всенародніх справ, – переконана О. Кисілевська. – Мусить вже раз вирішити: або ми є дійсними українками й не стоїмо на вогні з заложеними руками, або ми не варті цього імени і тоді будуть нас зачисляти до тих, що приносять шкоду й ганьбу своїй нації”⁵¹.

Журнал систематично наголошував, що “питання незалежності й економічного забезпечення жінки в усій своїй наготі – це “проблема здоровля душі й тіла всієї суспільности”⁵²; що в час трагічного змагання нації в боротьбі за самостійність України жінка зобов’язана мобілізувати в собі “ті прикмети, які необхідні для добра нації”⁵³, щоб стати на чинну службу своєї батьківщини.

Апелюючи до українського жіноцтва, редакція підкреслювала важливу духовну місію української жінки – матері і громадянки – у збагаченні культурними цінностями свого Духу, введення в суспільне життя свого розуміння добра, краси і справедливості. “Ми віримо, – писала лідер Союзу

⁵⁰ Думки в Лесині дні // Жіноча Доля. – 1938. – Ч.4. – С.2-3.

⁵¹ О.К. [Кисілевська О.] Погляньмо, що кругом нас діється // Жіноча Доля. – 1938. – Ч.5. – С. 4.

⁵² Полотнюк Д. Особиста й родинна мораль жінки, як підстава громадської моралі (Реферат, прочитаний на У.Ж.К.)//Жіноча Доля.–1934.– Ч.15-16.– С.6.

⁵³ Віконська Дарія. Степ // Жіноча Доля. – 1939. – Ч.4. – С.5.

українок, співробітниця “Жіночої Долі” Мілена Рудницька, – що почування, досвіди і воля української жінки – це органічна складова частина скарбу народної душі та що її думка, її рада, її чин так само потрібні, так само необхідні і незаступні для розвитку і визволення Нації, як сили мужеського духа”⁵⁴.

Поява жінки нового типу: вченої, діяльної парламентаристки, популярної лікарки, відомої “спортової змагунки” – не було вже дивиною в середині 20-х рр. Не меншу перемену бачимо “в тих жінок-фахівців, яким не можна відібрати їхньої праці, не порушуючи їх духової рівноваги”. Змінилася психологія і в “хатніх жінок”, які відчують “свою ізольованість, відірваність від бігу суспільної машини” і прикладають свої сили “у якій-небудь громадській діяльності”⁵⁵, перейняті палким бажанням об’єднати свої зусилля для національно-визвольної боротьби.

Редакція провадила постійний діалог з читачками, підкреслюючи важливість їх чину у визвольних змаганнях нації, прищеплюючи їм почуття особистої відповідальності за свою бездіяльність, слабкість, пасивність перед народом, перед родиною і дітьми. Почуття відповідальності стало життєвою необхідністю української жінки в нових умовах життя і праці. “Почуття відповідальності: це є саме те, на чому спирається духовна незалежність. Тому можна б сказати, що переміна жіночої психіки йде в напрямі духовного унезалежнення жінки, в напрямі формування жіночих особистостей, – вважала М Струтинська. – Особистостей, в яких загальнолюдські риси характеру доповнюють і підкреслюють специфічні жіночі духові прикмети, зв’язані з материнством та його духовними переживаннями, що у свідомості себе жінки стають ще глибші”⁵⁶.

Становище, в якому опинився народ після поразки української революції, ускладнило проблему взаємозв’язку жінки із суспільством, нацією, державою,

⁵⁴ Рудницька М. Жінка і нація // Жінка. – 1935. – Ч.1. – С.1.

⁵⁵ Струтинська М. На шляху розбудови особистості // Жінка. – 1935. – Ч.2. – С.1.

⁵⁶ Там само.

потрясло сумління, вивело її з кола егоїстичних родинних інтересів та поєднало “у почуваннях болю і сорому, тривоги і бунту з цілістю Нації”; примусило задуматися: “Невже ми, українські жінки, не є громадянством, не є народом, невже ми ще ним не є? Невже ми находимося ще тільки на периферії змагань і боротьби Нації і ціла наша роля в житті зводиться тільки до біологічної функції приведення на світ і вигодування дітей (*при чому лиш наші сини будуть носіями національних цінностей, а наші дочки будуть знову не більш як засобом до продовження фізичного існування Народу*)?”⁵⁷

Журнал послідовно відкриває читачкам очі на дійсний стан речей, спонукає до активних дій, вказує на найболючіші проблеми хворої і роз’єднаної нації, нагадує про обов’язки й відповідальність жінки за долю народу. “Що робиш, щоби замирити розсварених синів, братів та привернути між ними почуття живої єдності нації, сильнішої над усі внутрішні противенства? Що робиш, щоби врятувати неоцінені скарби національної енергії, яка марнується в нас на взаємне поборювання і партійні та особисті колотнечі, – щоби довести до національної консолідації? Що робиш, щоби утримати єдність через кордони, соборність Духа Нації? Як протиставишся занепадові моралі у внутрішніх громадянських відносинах? Чи не бачиш, що в душі Твоїх чоловіків вкрадається зневіра, що ломляться ряди, ідуть у розтіч щораз більші гурти? Як протиставишся втомі і дезерції, що охоплюють громадянство? Як можеш інших виховати у гарті Духа, коли ти сама слаба і розбита?”⁵⁸

Політичні процеси і голодомор на підбільшовицькій Україні зняли полуду з очей і не тільки відкрили інший світ, а й розвіяли ілюзії українців про нове життя в “Союзі Народів”, “українізацію” на Великій Україні тощо. Вони надихнули значну частину інтелігенції, зокрема молодь, національною ідеєю, підтвердивши слова Лесі Українки: „Переможений може бути й переможцем”, а “раби, оці бунтарі з блискучими від гніву очима, мають крім кайдан на руках

⁵⁷ Рудницька М. Жінка і нація // Жінка. – 1935. – Ч.1. – С.1.

⁵⁸ Там само.

ще й великий творчий гнів у серці. Вони горять від святого вогню пімсти. Тілом закуті, вони душевно вільні”⁵⁹. У цьому зв’язку особливо важлива роль матері як виховательки молодого покоління. Щоправда, обов’язки матері в нових умовах значно складніші від турбот попередниці, котра не цікавилася нічим за межами дому і дбала тільки про тіло своєї дитини, душу ж лишала на поталу долі. “Треба творити тип новітньої матері, яка слідкуватиме за всіма проявами зовнішнього життя, за всім, з чим може її дитина стрінутися поза домом, – вважала співпрацівниця журналу Ольга Дучимінська. – Сьогодні це належить до обов’язків материнських. Добра мати не та, що кидає дітям модерні кличі, а та, яка їх підготує прийняти ці кличі світа, й вони не заведуть їх на манівці. Вона мусить це завдання зрозуміти і себе перевиховати. Сучасна мати має випосажити (*відвінувати*. – Л. К.) дитину в скарби, з якими вона може йти в світ між чужинців і знайде між ними повне признание за свої духові цінності”⁶⁰.

Не менш достойний і тяжкий обов’язок будівничого родини лежить на українській матері. “Під теперішню пору, – продовжує Ольга Дучимінська, – коли життя родини є так захитане в своїх в’язаннях і дуже zagrożене, коли нездорові течії так руйнуюче впливають на домашнє огнище”, тільки жінка-мати своїм серцем і любов’ю, і розумом може “зберегти родину, яка дасть сильні й тривкі підвалини великій, спільній Родині”⁶¹, що стануть ґрунтом для загальнонаціональних цінностей і здоровим цим розсадником усіх чеснот українського народу.

Звідси – треба розвинути до найдалших можливих меж почуття єдності – родинної, а за нею й національної – в душах наших дітей; “утворити один ланцюг національної єдності й відповідальності такий сильний, щоб ніяка сила

⁵⁹ Думки в Лесині дні // Жіноча Доля. – 1938. – Ч.4. – С.3.

⁶⁰ Дучимінська О. Матерям у день їхнього свята // Жіноча Доля. – 1934. – Ч.10. – С.3.

⁶¹ Там само.

не розірвала його. Головну працю при скріпленні кілець цього ланцюга має українська жінка”⁶².

Завдання родини, на переконання редакції, – з останніх сил стягнутися на високу освіту своїх дітей. І хай дипломи не зразу дадуть хліба українським дітям, “хай хлопці з інженерськими та професорськими дипломами ідуть на продавців до skleпу”, все ж хай це не буде причиною відмови від української школи. “Тому: до школи дітей. До української школи! Це найперша умова.

Не кривім душею дитини. Не вчім її вже за ранньої молодости подвійної життєвої бухгалтерії. Хай школа й дім творять одно й служать одному!

Не осмішуймо себе думкою, що дитина з чужої школи скорше (*коли?*) діб’ється посади, чи – що обставина ця заважить на лояльності батьків.

Не хилім спин нижче, як доля примушує нас хилити.

Ще одна на всякий випадок заввага: ради Бога, не давайте дітей на чужі станції! (*квартири. – Л. К.*) Не лакомтеся на чужі “добрі доми”, на “панські звички” по чужих домах, бо не віджалуєте опісля свого нерозважного кроку!

Пам’ятайте: українську дитину до української, в першу чергу до “Рідної Школи” і до української родини, чи бурси”⁶³, – кинула “Жіноча Доля” клич, який так би знадобився сьогоднішній матері-українці!

На долю редакції випала безпосередня участь у соціально-історичних катаклізмах ХХ ст. Формування і становлення журналу відбувалось у складний суспільно-політичний час національного терору, мовного геноциду, політичних переслідувань. Сторінки “Жіночої Долі” рясніли повідомленнями про антиукраїнські діяння польських властей т. зв. пацифікацію, судові розправи в Галичині над свідомо налаштованими українськими патріотами, здебільшого учнівсько-студентською молоддю. Більшість із них мали політичне забарвлення. Їм інкримінували: шкідництво, підпали, розбійні напади, терористичні дії, вбивства високопоставлених урядників, належність

⁶² Жінка – на сторожі! (*Завдання жінки в ділянці культури*) // Жіноча Доля. – 1934. – Ч.20. – С.6.

⁶³ Діти й школа // Жіноча Доля. – 1934. – Ч.17. – С.3.

до різних антидержавних організацій і товариств, таких як Українська Військова Організація (УВО), Організація Українських Націоналістів (ОУН), Т-во “Пласт”, участь у листопадових подіях 1928 року у Львові та ін.

“В Станиславові в великому процесі 16 українців засуджено всіх на кару від 6 до 14 років важкої тюрми”⁶⁴; “Великий політичний процес відбувся в м.Крем’янці на Волині й закінчився дня 20 грудня присудом, яким засуджено за приналежність до Т-ва “Юнак”: С. Пшеничного на 6 років в’язниці, І. Шубського – на 5; С. Закидальського – 4 р. Інші обвинувачені дістали меншу кару... від 2 р. тюрми до 1 року дому поправи. Всі засуджені позбавлені на певний час громадянських прав і засуджені на заплату великих судових коштів. Серед засуджених є кілька панночок: А. Ратинська, О. Табінська, В. Ключинська, О. Баглаївна, Р. Зелінська (*кожну засуджено на 1,5 року в’язниці*); Є. Трачуківна, Г. Козубська, В. Шереметівна і Т. Сагайдаківська (*дістали по 1 року дому поправи*)”⁶⁵; “В Горохові на Волині покарано молодих людей... за ношення українських вишиваних сорочок з тризубом, а Федора Рудика за кольпортаж часопису “Наше здоров’я”, що видавався цілком легально у Львові”⁶⁶.

“В Золочеві 28 січня ц. р. розпочався великий політичний процес 55-ох молодих українців з Радехівщини за приналежність до тайної організації Українських Націоналістів. Процес розписаний на 6 тижнів. Підсудні відкликали перед судом усі свої зізнання, бо їх наче б мала поліція вимусити биттям. Один з присутніх признався у приналежності до ОУН. Підсудних боронять визначні українські адвокати зо Львова і Золочева”⁶⁷.

Не залишились поза увагою “Жіночої Долі” жахливі події, що відбувалися на землях Радянської України: про їх страхітливі наслідки йшлося в резолюції Українського Жіночого Конгресу (1934) “У справі положення українського народу на Великій Україні”:

⁶⁴ Новинки. Політичні процеси // Жіноча Доля. – 1934. – Ч.15-16. – С.20.

⁶⁵ Новинки. Великий політичний процес // Жіноча Доля. – 1934. – Ч.1. – С.15.

⁶⁶ Новинки // Жіноча Доля. – 1938. – Ч.4. – С.16.

⁶⁷ Новинки. Великий політичний процес // Жіноча Доля. – 1938. – Ч.4. – С.16.

“1) Українське жіноцтво слідкує з найбільшим жахом за подіями на Радянській Україні. Нечувані в історії людства політичний терор і національне поневолення, прийняли в останніх роках форму жорстокого винищування голодом, витвореним свідомо й організовано, як метою, що має на цілі не тільки здушити прояви національно-державницьких змагань Народу, але й привести його до фізичної погибелі. Большевицька влада виселює примусово українську людність із великих просторів рідної землі та колонізує наші землі чужонаціональним елементом.

2) При такій системі, суперечній усім божим і людським правам найбільше страждає українська жінка, якій більшовицька влада намагається відібрати усі первні її душі: історичну традицію, народній побут і вплив на формування душі нових українських поколінь...

3) Український Жіночий Конгрес висловлює сестрам-страдницям з Великої України найглибше співчуття в їх горю та клоняє голову перед їхнім гартom духа....”⁶⁸

Резолюції Конгресу про становище на Східній Україні О. Кисілевська виклала у статті “У гостині в стрілецькій читальні в Ужгороді (Жіноча Доля. – 1934.–Ч.14.– С.10). “Конгрес різко й одногolosно виступив проти совітської влади на Великій Україні, що своєю жорстокістю винищила голодом мільйони українців, – писала вона. – Багато жінок мають за совітським кордоном рідню і знають, дуже добре знають про її терпіння. Страхіття совітського панування і загальне обурення проти нього серед населення на польській Україні спричинили те, що комуністична партія змаліла до горстки, а жіноцтво під час Конгресу висказало свій настрій в палких промовах та резолюціях”⁶⁹.

“Жіноча Доля”, із незалежних від неї причин, не завжди мала можливості діставати інформацію про голод на Великій Україні безпосередньо, тому використовувала передрук із закордонних газет, як, наприклад, стаття

⁶⁸ Резолюції Українського Жіночого Конгресу, ухвалені в Станиславові дня 27 червня ц. р. // Жіноча Доля. – 1934. – Ч.15-16. – С.15.

⁶⁹ О.К. [Кисілевська О.] У гостині в стрілецькій читальні в Ужгороді // Жіноча Доля. – 1934. – Ч.14. – С.10.

Гвайтінга Вільямса “Американський журналіст про голод на Україні”, опубліковану в лондонському тижневику “Ансерс” (*Відповіді*) за 1934 р. (*Жіноча Доля.*–1934.–Ч.7.– С.14). У ній ідеться про повний провал колективізації: “Колективні господарства – це повна невдача. Кулаки не були зовсім багатіями: вони були тільки найкращими господарями по селах і, зрозуміло, найбільш працьовитими. Коли їм відібрано землю і вислано на заслання, висота рільництва, яка й так не була доброю, впала до решти. Колективні господарства не могли нічого вдіяти, щоб знов піднести його рівень”⁷⁰. Журналіст бачив погниле збіжжя і не міг збагнути, “чому не робиться жадних заходів, щоб врятувати від голодової смерті мільйонів людей? Чому радянська влада не допускає, щоб світ знав про ту страшну нужду населення? Я ж певен цього, що світ прийшов би з допомогою”⁷¹.

“Жіноча Доля” широко інформувала громадськість про судові процеси над українськими письменниками за антирадянське спрямування, і начебто належність до Спілки Визволення України (*СВУ*, 1930 р.), переслідування громадян за релігійні та національні переконання, нечуваний політичний терор, національне поневолення тощо. 1 грудня 1934 року було вбито С. М. Кірова, що дало привід Сталінові розпочати терор проти інакодумців та “ідейно ущербних”, насамперед творчих інтелігентів. Через кілька днів після вбивства заарештовано Є. Плужника, 17 грудня розстріляно як “ворогів народу” Г. Косинку, Д. Фальківського, К. Буревія, О. Влизька; у січні 1935 р. заарештовано Б. Антоненка-Давидовича, Г. Епіка та ін.

Англійська газета “Морнінг Пост” писала про “чистку” у вищих партійних ешалонах України: “10 тис. комуністів із загального числа 60 тис. членів комуністичної партії України виключено з партії та притягнуто до відповідальності за приналежність до українських національних і самостійницьких течій у Києві та Харкові. Такий звіт подала офіційна комуністична перевірна комісія”.

⁷⁰ Американський журналіст про голод на Україні // *Жіноча Доля.*–1934.–Ч.7. – С.14.

⁷¹ Там само.

“Еверімен” подає під заголовком “Контрреволюція”: “Товариш Косьор, секретар КПУ і член міжсоюзного політбюро викликав неабияку сенсацію своєю промовою, яку він виголосив на довірочному засіданні партії і яку щойно пізніше проголошено в пресі. У тій промові дає він живий образ національної і протидержавної змови... У всіх змовах, щоби відірватися від Радянського Союзу, в останніх часах, – твердить Косьор, – головну роль відігравали ті комуністи, які займали відповідальні позиції в уряді Радянської України. Це найнебезпечніші вороги, найбільша надія й підпора можливої чужинецької інвазії, вони мають на меті привернути капіталізм”⁷².

Широкого резонансу у світовій пресі набув процес політичного судилища над комуністичними урядовцями і військовими діячами Радянського Союзу, про хід якого також повідомляла “Жіноча Доля” своїх читачок: “Не пройшло і 9 місяців від останнього кошмарного політичного процесу в Москві, а вже маємо новий. Той процес серед 9 місяців, в якому засудили на смерть найсильніших вождів, творців теперішніх Сівітів, заграниця назвала “процес-страхіття”. Не встигла світова суспільність опам’ятатися від попередніх розправ над інтелігенцією, чекаючи на хоч якесь пояснення Сталіна. Але видно, що червоному диктаторові зовсім не залежить на тім, що про нього думатиме світ. Він хоче позбутися всіх, хто б тільки міг суперничати з ним за владу, всіх невігідних осіб, хоч би ті люди були такі особистості в сівітському світі, як Бухарін, Риков... аси Сівітів: Ягода, Крестінський, Чаковський, Голова уряду на Україні і амбасадор в Парижі та ін. Їм закидують шпигунство, терор, провокування війни, намагання відірвати від СССР землі України, Білорусії, Вірменії та Азербайджану”⁷³.

Сенсаційну правду про політичне становище на Наддніпрянській Україні сповістила редакція в “Новинках”: дипломатичний представник у Румунії Бутенко, “який недавно тому зник в нев’яснений спосіб з Букарешту”, в

⁷² Звідомлення Українського Бюро в Лондоні: “Чистка” комуністичної партії і протидержавної змови // Жіноча Доля. – 1934. – Ч.1. – С.14.

⁷³ Процес-страхіття // Жіноча Доля. – 1938. – Ч.6-7. – С.17.

інтерв'ю журналістам закордонних газет “немилосердно демаскує більшовиків. Каже між іншим, що совіти держаться тільки терором, а в дійсності всередині в них панує страшенний провал. Між армією і робітництвом та селянством панує завзята, глуха ненависть”⁷⁴.

Армія без проводу, бо всіх генералів розстріляно; зростає ненависть до більшовиків. “Я з відразою віддалився від більшовиків, – признався Бутенко. Не знаючи, як приховати цю немилу для себе пригоду, більшовики скликали до себе заграничних журналістів і заявили, що фашисти схопили Бутенка й терором та катуванням вимушують від нього такі зізнання. Очевидно, що в такі байки ніхто не вірить. Між іншим Бутенко подав себе ніби-то за українця й каже, що буде працювати ... для України. Поживемо – побачимо”⁷⁵.

Оглядаючись на героїчне минуле українського народу, журнал з гордістю заявляв, що всупереч заборонам, ненависті до всього українського, ніяка оскаженілість наших ворогів, ніяка поліція у світі не в силі зупинити „наше змагання до самостійного життя... що може задовольнитися тільки позитивним його розв’язанням”⁷⁶.

Серед інших проблем, що хвилювали редакцію, назвемо осмислення жіноцтва як фактору соціального і національно-визвольного руху, роздуми про покликання і роль жінки-дружини, жінки-матері, жінки-громадянки в суспільстві. Пріоритетною була національна ідея, ментальні особливості українського народу. Символом, уособленням національної ідеї для редакції і О. Кисілевської були козацтво і Т. Шевченко, його невмирущий культ предків, до авторитету яких завжди зверталися нащадки, щоб освятити нову справу і почин: оборону віри, законодавство, звичаї тощо.

Як публіцистка О. Кисілевська не тільки використовує цікаві факти з історичного минулого і сучасного життя, а й логічно та переконливо коментує

⁷⁴ Новинки // Жіноча Доля. – 1938. – Ч.5. – С.15.

⁷⁵ Там само.

⁷⁶ Музей визвольної боротьби України // Жіноча Доля. – 1934. – Ч.21. – С.5.

їх, виявляючи до них своє ставлення під кутом зору свідомого патріотизму. Так, закликаючи матерів виховувати своїх дітей в українському дусі, настійно радить не ігнорувати таким ефективним виховним засобом, як рідна мова. Бо всі патріотичні декламації нашого жіноцтва кануть у Лету, якщо в рідній хаті рідної мови не чути дитина. А насправді тільки мати-селянка виховує дитину українською мовою. Вона, селянка, чи не єдина зберегла цей великий скарб народу, “без якого нема існування нації”⁷⁷.

На жаль, таке діється на всіх українських землях і до сьогодні. “Москаль, – робить екскурс в минуле редактор „Жіночої Долі”, – що від віків тримав у кайданах наше рідне слово, вириває нам душу й нині, dokonує того, що його предки зачали. Мадяр сотні літ грабував наш народ, гальмував його вільний розвиток. Але послухайте, якою мовою говорять наші патріоти між собою на Волині, Поліссі, Холмщині й інших бувших під москалем землях! Послухайте домашню мову наших патріотів на Закарпатті, а станете здумілі. Там не тільки старші між собою, а, що вже просто злочин народний, й до діточок вживають мови того самого зненавидженого ворога, гнобителя. Чи є де нація, щоб упала так низько, – щоб не мала стільки гордості національної й почуття відповідальності перед майбутнім поколінням? Та це ж дитина, яку в такий спосіб виховують батьки, а то й рідна мама, – **мусить або відмахнутися в дальшому житті від рідного народу, або зрозуміти гріх батьків, що зробили супроти своєї честі й добра нації, й матиме до них жаль, а то й погорду замість пошани й любови**”⁷⁸ (*підкреслення наше. – Л. К.*).

Найгірше становище з цього огляду на більшовицькій Україні, бо, ставить риторичне запитання О. Кисілевська: “Хіба ж там, де люди вигибають з голоду, де панує духовна найстрашніша неволя, може бути мова про науку? При тому ж більшовики, як і на всіх ділянках життя, так і тут роблять різні досліди, не оглядаючись на те, які вони будуть мати наслідки для предмету своїх спроб. Хоч мова в школі більшовицькій на Україні донедавно була

⁷⁷ Кисілевська О. Виховання нації // Жіноча Доля. – 1934. – Ч.24. – С.8.

⁷⁸ Там само. – С. 9.

українська... то одначе дух її нам зовсім чужий, ворожий і виховання в ньому молоді робить нам більше шкоди, як користь. Це ж учитись там нехтувати всім рідним, святим для нас. Не маємо, на жаль, жадних зв'язків і не можемо паралізувати ці впливи, підтримати наших сестер у їхній боротьбі за душу дитини. Одначе, хоч зв'язків нема, хоч ділять нас, здавалось би, непрохідні кордони, то все ж таки, як стверджують більшовицькі провідники, те, чим ми тут живемо, має вплив на уформовання душі молодого покоління й на Великій Україні”⁷⁹.

Подорожні нариси О. Кисілевської з поїздок по Америці, Бельгії, Канаді, Швейцарії, Чехії та ін. Мали на меті: 1) на фоні вільного світу вирізнити аномалії підневільного життя українців; 2) ознайомити українців з вільною думкою європейців і світових демократій, їхньою гордістю за свою батьківщину і готовністю захищати її честь і свободу. “Ця прекрасна книжка, оздоблена численними фотографіями, – писала С. Русова про “Швейцарію” О. Кисілевської, – є дуже цінним вкладом в нашу науково-популярну літературу. Написана легкою мовою, захоплює читача та дає ґрунтовне знайомство з цією привабливою країною.

Авторка дає не тільки описи чарівної природи, ілюструючи її малюнками, але знайомить також із життям населення, з його працею, з його формою самоврядування в одній державі трьох націй на підставі вільної, правної федерації”⁸⁰.

У статті “Виховання нації” вона нагадує жіноцтву про те, що Галичина за Австрії здобула собі конституційне право на рідну школу і рідне вчительство, підтверджуючи сказане цифрами: “Українське держання народніх шкіл було в нас до 2,5 тис. В часі короткої нашої державності число те ще зросло, бо прибуло 453 школи на Волині, 22 на Поліссі. Після упадку нашої держави положення стає просто трагічне. Число українських шкіл з року в рік зменшується. Доходить до того, що під цю пору число українських народніх

⁷⁹ Кисілевська О. Виховання нації // Жіноча Доля. – 1934. – Ч.22. – С.9.

⁸⁰ Русова С. “Швейцарія” О. Кисілевської // Жіноча Доля. – 1934. – Ч.12-13. – С.23.

шкіл мало що переходить пів тисячки. Рівночасно школи наші чимраз більше дістають чуже національно вчительство. Навіть старі педагогічні сили, з огляду на “добро школи”, йдуть учити чужі діти на Заході”⁸¹.

І на Буковині “інтереси нашого народу на шкільній ділянці дуже невідрадні. З українських шкіл на Буковині не стало й сліду. Всюди заведено школи з румунською викладовою мовою, якої дитина зовсім не розуміє. Жадання науки рідної мови, хоч би як предмету, не зважаючи на обіцянки в часі виборів, майже не переводиться в життя”⁸².

Державно-політичне становище в теперішньому часі редактор “Жіночої Долі” співвідносила з минулим і як вчена, і публіцистка прогнозувала майбутню Україну, наповнену новим змістом. Традиційний для української поетичної думки образ України в О. Кисілевської має свої особливості, найвиразнішою з яких є відсутність узагальнено-трагічного сприйняття її як частини всесвіту. У статті “Святкуймо й світлі менти з нашої історії” вона писала: “Сумна історія нашої минувшини вплинула на те, що в нашій народі глибоко вкоренився культ мучеництва. Майже кожне національне свято присвячене тим, що терпіли і мучились за справу, за Україну. Правда, це є доказом великого пієтизму в нашій народі до його героїв-мучеників; але чи тільки такі свята, тільки в честь героїв мучеників добре впливають на молоде покоління, чи тільки вони виховні для маси? (*Між іншим і при вшануванні великих людей ми беремо чомусь для святкування все сумну дату смерті, а не світлий день народження славної людини. Чому це так?*). Навіть таке світле і повне тріумфу свято, як 1 листопада – свято нашої державности! – згодом перемінюється в нас у свято померлих.

⁸¹ Кисілевська О. Виховання нації // Жіноча Доля. – 1934. – Ч.23. – С.3.

⁸² Там само.

А проте в нашій історії, хоч і небагато, а все ж були такі менти, де наші герої виходили переможцями. Такі менти треба нам виловлювати, висвітлювати їх відповідно й робити їх культ масовим”⁸³.

До таких моментів авторка зачисляла не тільки “Базар”, “Крути”, “Свято полеглих”, а й здобуття Арсеналу в Києві Головним Отаманом Петлюрою 4 лютого 1918 р. як першу перемогу української зброї в боротьбі з червоною Москвою; здобуття Києва 31 серпня 1918 року, зимовий похід 6 грудня 1919 р. – 6 травня 1920 р. та ін.

У її рецепції Україна – форма ідеального демократичного, незалежного існування – “в кштальті козацького”, її історія – реальний шлях становлення, в якому нація відкривала, втілювала й удосконалювала себе. Нація, народ, за Кисілевською, – це певна духовна цілість. Морально-розумова, психічна “збірнота”. І водночас найбільш дійсна, реальна річ на світі.

Вирішувати національне питання журнал пропонував різними шляхами: у процесі загальнодемократичного руху, покращання економічного й політичного становища народу, змінюючи функціональний статус української мови – проте остаточно його розв’язати можна тільки здобувши політичну свободу нації.

Висновки та узагальнення О. Кисілевської вирізняються сміливістю, самобутністю та оригінальністю думки. Сперті на логіку доказів, вони позитивно впливали на читача, змушували замислитися над тим чи іншим питанням, сприяли формуванню нового світогляду, базованого на історичних та національних традиціях українського народу. “Довголітня неволя притупила в народі посмак волі,— нагадувала вона у статті “А колесо історії крутиться... ”. – Ми зуміли забути, що й ми колись вільними були. Може й не дивота. Зложилися на цей стан душі народу цілі століття. Не дивно, що й великих подій 1918 року не дооцінив наш народ. Не зумів задержати в бігу щасливе колесо долі. Дав йому обернутися, взяти себе знову під спід. Та чи минув цей великий час для нашого народу без наслідків?

⁸³ Святкуймо й світлі менти з нашої історії // Жіноча Доля. – 1938. – С.3.

Ні! Коли століть треба було на те, щоб приспати в нашому народі інстинкт волі, то тверда наука, що її дало нам життя за прогайнування рокової хвили, зуміла збудити той інстинкт до найдалших границь свідомості й хотіння.

Щойно тепер відчув наш народ на всіх своїх землях, до чого довела його давня байдужість”⁸⁴.

Авторка “Виховання нації” вірила в майбутнє України, її народу і її мови, підтверджуючи ту віру практичною діяльністю, що сприяла утвердженню її батьківщини у європейській спільноті, виведенню української мови в усі сфери духовного, політичного, культурного й соціально-економічного життя.

2.2. “Жіноча Доля”: формування нового літературно-естетичного простору

2.2.1. Поетична спадщина “Жіночої Долі” і літературний розвиток доби

Питання розвитку літератури й літературної критики займали поважне місце в часописі О. Кисілевської. Вище вже йшлося про залучення чільних літераторів і критиків до співпраці та про популяризацію літературно-класичної спадщини з урахуванням поточного моменту та вимог часу і певних ідеологічних спрямувань редакції часопису.

Протягом усього існування і діяльності “Жіноча Доля” друкувала твори Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки. Домінантою їх поезій була національно-патріотична тематика, як невіддільна складова частина ідейної орієнтації часопису. Небезпідставною і вмотивованою була поява на початку заснування журналу гуморесок класиків української літератури Є. Гребінки та С. Руданського. Адже їхня поезія, закорінена у фольклор, відтворювала звичаї, традиції, ментальність народу.

⁸⁴ А колесо історії крутиться...(В 20 роковини світової війни)// Жіноча Доля. – 1934.–Ч.18.– С.4.

Поезію, як правило, друкували кожного числа на першій (включно до 1937 р.) або на другій сторінці в кількості одного-двох віршів, одного, рідше двох, авторів.

Спрямування часопису не мало літературно-мистецького характеру. Тому художні твори на його сторінках можемо розглядати як виховний мистецько-пізнавальний чинник. Ілюстрацією до сказаного слугують анотації із листування редакції. “Вп. П.В.Г. Землеорець (*Монтреаль*), ...як відчуває в собі охоту до пера, то пишіть ... редакція застерігає собі право зміни і поправки відповідно до рівня і напрямку газети. Ми на жаль у своїй газеті можемо найменше присвятити місця поезії”⁸⁵.

Подібні рефлексії в часописі із натяком на неможливість публікації віршів через потребу друкувати важливішу інформацію трапляються неодноразово (див. *Жіноча Доля*. – 1936. – Ч.10. – С.15). І все-таки за весь період діяльності журналу на його сторінках публікувалося достатньо поетичних творів, аналіз яких дає яскраву картину розвитку віршованого слова в досліджуваний період.

Найбільше поетичних творів з’являлося за авторством відомих галицьких поетес серед яких: **Уляна Кравченко [Юлія Юліївна Шнайдер (18.IV.1860-31.III.1947)]**, одна із засновниць жіночого феміністичного руху в Галичині передвоєнного періоду, авторка поетичних збірок “*Prima vera*”(1885), “На новий шлях”(1891), “В житті є щось”(1929), “Вибрані поезії” (1941); кількох збірок поезій для дітей та юнацтва. Коломийський професор Д. Николишин характеризував її творчість як таку, що позначена впливом М. Драгоманова, І. Франка, М. Павлика та інших майстрів слова і є “...для жіноцтва дороговказом на довгий шлях: шлях до визволення жінки з пут пересудів, які відсували її від суспільної, громадської праці...”⁸⁶.

“Поетка дбає про те, щоб і дальшому поколінню не забракло її поради. Як бджілка, безкорисно, для добра інших збирає мід, так пані Уляна збирає

⁸⁵ Листування редакції // *Жіноча Доля*. – 1936. – Ч.10. – С.15.

⁸⁶ Николишин Д. Уляна Кравченко // *Жіноча Доля*. – 1930. – Ч.19. – С.2.

докупи свої розсипані перли й власним коштом, відриваючи собі від уст, вирікаючися всякої приємності на старі літа, дає нам збірку за збіркою своїх поезій... – ділилася враженнями від відвідин “сеньорки” української поезії, авторки “Гімну Союзу українок” Олена Кисілевська... – Так, так, дорога співробітнице наша. Твої пісні збудили тисячі байдужих, сплячих! Розбудовуємося! Ростемо! Співай нам далше, дорога співачко! Вплитай у сіре сумне життя золоті промінчики своєї віри в краще завтра... Йди далше цим шляхом і живи многії літа!”⁸⁷.

Марійка Підгірянка [Марія Омелянівна Ленерт-Домбровська (29.III.1881 – 20.V.1963)], поезії якої відповідали програмі журналу, привносили в українську літературну скарбницю елементи гуманізму, реалізму й народності. Різні за тематикою, вони здебільшого тяжіли до поезій виразного громадянського звучання.

Крім кількох пейзажних поезій, пройнятих ліризмом, громадянськістю “Журчанням срібних струменів бистро пливе...” (1929. – Ч.9-10. – С.3), “Весна” (1937. – Ч.10. – С.2), у вірші-триптиху “Зима” (1928. – Ч.4. – С.3), **Климентина Карлівна Попович-Боярська (3.II.1863 – 7.V.1945)** писала про злиденне животіння української родини в тогочасному безправному суспільстві. Її твори являють собою згусток трагічної долі жінки-матері, зумовленої свавіллям і жорстокістю панських чиновників (“Ілюзії”, “Мушии умерти” та ін.).

Віра Лебедова [Константина Іванівна Малицька (03.02.1872 – 27.01.1947)], авторка низки стрілецьких пісень: “Гей, на нашій Україні”, “Поставали козаченьки”, “У Січі, у Січі...”, “В Січ ставай!” та ін. – представлена в часописі тільки одним віршем – “На Єнісею” (1927. – Ч.24. – С.1), датованим 14. IX.1918 р. Це час заслання в Росію, куди її було вивезено на п’ять років під час Першої світової війни. Поетичні рядки твору сповнені жагою до пориву, неспокою, перемоги світла над темрявою. Лейтмотив “Я

⁸⁷ О. К. [Кисілевська О.] У сеніорки наших поеток // Жіноча Доля. – 1934. – Ч.1. – С.11.

ранка жду, Побіди сонця жду над тьмою” засвідчує глибину почуття й переживання ліричної героїні.

Журнал радо друкував поеток-початківців із народу:

Олю Бондарукову, поезія якої – данина народницько-просвітницьким ідеалам праці для співвітчизників: “Ще не пізно й тепер, лише кожний із нас нехай грядку свою сам скопає” *“Дні осінні прозорі і ясні прийшли”* (1927. – Ч.19. – С.1), поезію твердої дикції і віри в завтрашній день *“Волине, рви кайдани темноти”* (1930. – Ч.41. – С.1).

Волинянку Олену (очевидно, псевдонім, справжнє прізвище невідоме. – Л. К.).

Віру Вериківську, у поезії якої простежується своєрідна еволюція від мотивів праці і боротьби *“Спішім, ще поки світить сонце”* (1929. – Ч.42. – С.1), ліричних сентиментів *“Перші квіти”* (1930. – Ч.12. – С.1), до бадьоро переконливого заклику до молоді стати на шлях боротьби і перемоги *“Молодість”* (1931. – Ч.28. – С.1).

Поезіям **Олени Журливої [Олена Костянтинівна Пашинківна-Котова (24.VI.1898 – 10.VI.1971)]** властива мелодика й образність, за допомогою яких передається радість від приходу весни *“Розбігся з гір весняний шум”* (1929. – Ч.12. – С.1), прагнення людського щастя і долі *“Мимоволі хочу долі”* (1929. – Ч.17. – С.2), швидкоплинність життя, спонукання до праці й добра для людського загалу *“Життя не жде”* (1929. – Ч.22. – С.1) та ін.

Тільки одним, уже помертним, віршем представлена поезія **Дніпрові Чайки [Людмила Олексіївна Березіна-Василевська (20.X.1861 – 13.III.1927)]**. Її *“Безщасна”* (1928. – Ч.7. – С.1) – вірш, повний смутку і болю за долю покривдженої української селянки, що в’яне “без щастя і без діла”; у віршах **Христини Олексіївни Алчевської (16.III.1882 – 27.X.1931)** домінує настроєвість, гра уяви та думок *“До збуджених надій”* (1933. – Ч.4. – С.1), сум за красою та нерозділеним коханням *“Пісні лелії”* (там само).

Понад п’ятдесят поетів, прозаїків, літературних критиків, перекладачів друкувалися в “Жіночій Долі”. Журнал був центром жіночих літературних сил

усієї України та української діаспори, особливо письменниць Празької школи, поеток-емігранток зі США та Канади. *Вірші “Спустили ліси”* (1927. – Ч.11. – С.1), *“Спи, моя донечко”, “Дідок”* (1938. – Ч.12. – С.2) та ін. **Галі Мазуренко (25.XII.1901 – 27.V.2000)**, чії твори раннього періоду “...тяжіють до українських неокласиків, у пізніших домінують модерні пошуки, властиві європейській поезії, переважають сюрреалістичні тенденції”⁸⁸; поезія **Наталії Лівницької-Холодної (15.VI.1902 – 26.III.2004)**, як і більшості поетес-емігранток, сповнена любов’ю до рідного краю *“Цілує сонце білий слід”* (1937. – Ч.24. – С.2), передчуттям майбутньої героїки народу, згадкою про рідну землю *“О, земле, Богом і людьми забута”* (1938.–Ч.1-2.– С.2), болем і стражданням за тогочасне підневільне становище України *“Там де суворі береги”* (1938. – Ч.11. – С.2) та ін.

У творчості **Ірини Наріжної** наявні екзистенційні переживання політичної емігрантки, де переважають мотиви меланхолії, туги за рідною Україною, самотність, тривога матері за національно-патріотичну орієнтацію донечки, яка росте на чужині *“На еміграції”* (1933. – Ч.20. – С.1), туга за рідною Ворсклою, вітчизною, батьківським домом *“Над Берункою”* (1934. – Ч.14. – С.1), *“І наче казка давніх давніх літ”* (1935. – Ч.19. – С.1), бажання руху, неспокою на тлі сонливої тиші *“Будні”* (1936. – Ч.4. – С.1) та ін.

На сторінках “Жіночої Долі” друкувалися й поетки-початківці з діаспори. Не завжди поетично досконалі за технікою віршування та вишуканістю форми, їхні твори сповнені глибоким почуттям ностальгії і самоти. **Тетяна Кройтер (Канада)**, переймаючись долею України, акцентує на українському менталітеті, вічному невдоволенні життям, постійному “скиглінні” *“Чому?”* (1927. – Ч.13. – С.1), а **Т. Шевчук (Канада)** своє бачення жіночої долі на еміграції інтерпретує через алегоричний образ жінки-веслярки, яка пливе по бурхливій річці *“Сон”* (1929. – Ч.19. – С.1), *“Обітниця”* (1929. – Ч.13. – С.1). Твори інших авторок аналогічні за назвами і тематикою: **К. Випрук (Канада)** *“Туга за рідним краєм”* (1930. – Ч.8. – С.1), **Т. Дяковська (Канада)** *“Туга”* (1930. –

⁸⁸ Міщенко Л. 40 українських поетес: Антологія. – Львів, 2002. – С.315.

Ч.47. – С.1), **А. Желехівська (США)** “Туга за рідним краєм” (1931. – Ч.22. – С.1), **А. Рибаків (США)** “Я сконаю на чужині” (1935. – Ч.21. – С.10 – 11).

Представник пізнього символізму **Юрій Шкрумеляк** висловлює думки про самозбереження і самоутвердження народу через усвідомлення його власної відповідальності за стан суспільства “Осіння думка” (1926. – Ч.11. – С.2). В іншому вірші “Третий день” (1927.–Ч.8.– С.9) наводить паралель між радістю Матері Божої, Христовим Воскресінням, надією на воскресіння правди і слави українських жінок, які зазнали болю й страждань у горнилі воєн.

Вірші **Богдана-Ігоря Антонича** – представника українського імажинізму – засвідчують непересічну індивідуальність поетичного таланту автора. Він схоплює і майстерно відтворює мить із життя поета “Літній вечір” (1937. –Ч.15-16. – С.2), жагу пізнання і неспокою, продиктовану юністю “Дороги” (1937. – Ч.17. – С.2), стверджує вічність пам’яті загиблих за волю народу “Слово до розстріляних” (1937. – Ч.19. – С.2), виказує незгасність почувань і доленосність власного вибору “Слово про полк піхоти (1937. – Ч.19. – С.2).

Характерними для поезії **Анатолія Курдидика** є релігійно-філософські мотиви душевної туги емігранта за близьким оточенням та оптимістичною проекцією майбутнього “З чужини” (1928.–Ч.9.– С.3), “Свят Вечір” (1930.– Ч.1-2.– С.2-3), “В ту ніч” (1931.– Ч.1-2.– С.2) та ін.

Поезія **Богдана Лепкого (Польща)**, який близько стояв біля творчості модерністів, – це ліричний голос із чужини про віру в майбутнє своєї держави, яке бачиться в праці, єднанні, любові і волі до життя “О, стріхи мої низькі” (1932. – Ч.28. – С.1). Поезія **Степана Савицького (Бразилія)** – це відгомін пам’яті часів боротьби за вільну Україну “Світлий спомин” (1928.–Ч.1-2.– С.10-11). Своєрідна інтерпретація національно-визвольних почувань, лірична привабливість пейзажних мотивів притаманна поезії “Пісню заспіваймо” (1930. – Ч.23. – С.1), “На блакитному просторі” (1930. – Ч.20. – С.1).

У журналі чимало першодруків таких чільних письменниць, як Ольга Кобилянська, Уляна Кравченко, Марійка Підгірянка, Ірина Вільде, Наталена Королева, Миколая Божук та багато інших. Журнал надавав публічну трибуну

авторам, праці яких виявляли зразки особистісних рис національного характеру – “відвагу думання, завзяття та волю, володіючи якими нація могла встояти серед розбурханої стихії новітньої епохи, не розчинившись у ній, не втративши ідеалів і високих моральних орієнтирів”⁸⁹, авторам, здатним об’єднати навколо пропагованих ідей свідомих українців на всіх теренах, без поділу і пріоритетів окремих партій, угруповань; авторам, “котрим дороге наше рідне слово, хто вірить в будучину нашої нації”⁹⁰. Серед когорти саме таких авторів скромне місце належить поетесі Миколаї Божук, дописувачці “Жіночої Доля”, “маленькій приятельці” редактора часопису О. Кисілевської.

2.2.2. Миколая Божук і часопис “Жіноча Доля”: творчі взаємини

Божук Миколая народилася 3 січня 1907 року в с. Великий Бичків на Закарпатті неподалік кордону з Галичиною в багатодітній селянській родині⁹¹. Справжнє ім’я дівчинки – Василина. У її двоюрідної сестри, яка навчалася разом з нею в одному класі, було таке ж ім’я і прізвище. Щоб уникнути плутанини, майбутня поетеса назвалася батьковим іменем – Миколая.

Родичі Василини усвідомлювали значення та роль освіти, та тоді прийнято було дбати насамперед про хлопців. Зрештою, у той час навіть міщанка середнього достатку не могла мріяти про школу, не те що селянка. Та дівчинка, всупереч волі батьків, вчепилася до воза, на якому їхали брати в місто, і “силою виборола собі рівне з братами місце на возі і... право до науки”⁹².

⁸⁹ Шаповал Ю. Літературно-науковий вістник (1898-1932): Творення державницької ідеології українства. – Львів, 2000. – С.222.

⁹⁰ Запросини до передплати на четвертий річник “Літературно-Наукового Вістника” // ЛНВ. –1900. – Т.12. – Кн.12. – С.2.

⁹¹ У процесі дослідження життєвого і творчого шляху Миколаї Божук ми виявили деякі біографічні неточності. Зокрема укладач анотованого каталогу української жіночої періодики Галичини В. Передирій повідомляє: “Божуківна Миколая (*правильно: Божук – Штефуца Василина Миколаївна*); 03. 01. 1907, с. Малі – Бичкові” (*правильно: Великий Бичків*).

⁹² О.К. [Кисілевська О.] На цвинтарі в Рахові // Жіноча Доля.–1938.– Ч.24.– С.6.

У кінці шкільного 1924/1925 року вступила до дівочої учительської семінарії в м. Ужгороді, і закінчила її на рік швидше, склавши екстерном іспити за другий клас, подолавши типовий шлях сільської дитини, як І. Франко, В. Стефаник, Марко Черемшина, Лесь Мартович та десятки інших. “В інтернаті, – ділиться спогадами двоюрідна сестра Миколаї, – всі були настроєні проти нас. Завинило наше селянське походження. Правда, приховані були їх антипатії, та все ж таки ми боляче відчували їх відношення до нас. Що ж! Товаришки: або попадянки, або учителів чи урядовців дочки, а професори майже всі походили з священничих родин”⁹³.

Ще на третьому курсі Миколая закохується, пише потай від дівчат листи своєму хлопцеві, щось записує в товстий зшиток. Це був зошит любовних поезій, присвячених своєму “ідеалові”. “Вірші нам дуже подобались. Ще ж би ні! Кожна з нас мала свого “ідеала”, кожна була закохана, а Миколая писала про нещасну дівчину, кохання, красу... Вірші були довгі, декотрі на кілька сторінок. Підписувалась під ними “Миколая Божук”⁹⁴. Невдовзі про зацікавлення Миколаї дізнався професор української мови Приходько, а також професор і поет Борис Мартинович, чий вірш “Зима” свого часу надруковано в “Жіночій Долі”⁹⁵. За їхньою порадою юна поетка почала писати 4-5 стофові вірші. “Сама мені говорила: “Так порадили” Краще виходить, коли не розкидаю думки на кільканадцять сторін”⁹⁶.

1927 року в часописі для молоді й селянства “Пчілка” з’являються її перші друковані поетичні твори, а згодом її вірші друкують “Наш рідний край” за редакцією О. Маркуша, “Свобода”, “Літературний листок” та інші.

Приблизно в цей час вона знайомиться із редактором “Жіночої Долі” Оленою Кисілевською. “Колись, уже досить давно, – згадувала Кисілевська, –

⁹³ В. Б. [Божук В.] Життя в Срібній Країні через призму життя одної людини // Жіноча Доля. – 1939. – Ч.3. – С.6.

⁹⁴ Там само.

⁹⁵ Мартинович Б. Зима // Жіноча Доля. – 1931. – Ч.51-52. – С.1.

⁹⁶ В. Б. [Божук В.] Життя в Срібній Країні через призму життя одної людини. // Жіноча Доля. – 1939. – Ч.3. – С.7.

коли я вперше стала на землі нашої Срібної Країни за Карпатами, на одному святочному вечорі познайомили мене із дуже милим гарним дівчатком.

– Це наша молоденька поетеса Божуківна, семінаристка. Її вірші друкуємо час до часу у “Пчілці”⁹⁷.

Зворушливі слова О. Кисілевської про перше враження від знайомства засвідчують особливе материнське ставлення до молодшої поетеси. “З тої години нав’язалися між нами дивні близькі теплі зносини. Не тільки як редакторки й молоденької початкуючої поетки, – лучило нас щось більше, ближче, сердечніше. Божуківна присилала вірші, просила поради, розповідала про себе”⁹⁸.

Від 1928 року Миколая учителює в селі Драгові. “Люблять мене діти, – пише сестрі. – Бачу, що маю на них великий вплив. Тішусь. Хочеться жертвувати сили для них. Вір, що ніхто не може матеріально відплатити за нашу щирю працю”⁹⁹. Віддає дітям всю повноту любові, щиро захоплюється виховною працею, не покидає й поетичної творчості. 1930 року ужгородське товариство “Просвіта” видає її першу збірку “Поезії”.

Працює до знемоги, часто впроголодь. Перевтома й матеріальний дискомфорт послабили імунітет, відкриваючи дорогу страшній недугі. Молодість і щойно народжене взаємне почуття притлумлюють хворобу. 1933 року виходить заміж за свідомого українця, учителя Михайла Штефуцу. Живуть у мирі і любові. “Обоє молоді, гарні, працюють в одному улюбленому званні. Учителюють”¹⁰⁰. Щастя тривало недовго. Смертельна хвороба невблаганно наближувала кінець. Подружжя робить спробу врятуватися, переїжджаючи до Рахова. Гірське повітря, нове помешкання покращують стан і настрої Миколаї. Не надовго. Хвороба (*туберкульоз легень*) катастрофічно швидко прогресує. 3 січня Миколаї виповнився 31 рік. Вона вже відчувала

⁹⁷ О.К. [Кисілевська О.] На цвинтарі в Рахові // Жіноча Доля. – 1938. – Ч.24. – С.6.

⁹⁸ Там само.

⁹⁹ В. Б. [Божук В.] Життя в Срібній Країні через призму життя одної людини // Жіноча Доля. – 1939. – Ч.3. – С.6.

¹⁰⁰ О.К. [Кисілевська О.] На цвинтарі в Рахові // Жіноча Доля. – 1938. – Ч.24. – С.6.

подих смерті. “Тридцять один рік, а я мушу умирати. А мені здається, що тільки сімнадцять маю. Стільки плянів, стільки наміченої праці...”¹⁰¹

4 січня 1938 року Миколая Божук помирає, проживши 1 день після сповнення 31 року від дня народження¹⁰².

“Жіноча Доля” з сумом повістує про смерть Миколаї Божук: “У Рахові на Підкарпатті недалеко від галицької границі непроглядний здвиг народу проводив до могили свою молоду, надійну поетку Миколаю Божук-Штефуцову. Всі українські товариства віддали честь своїй добрій членці”¹⁰³.

Глибокий жаль проймає всю редакцію “Жіночої Долі”, для якої “покійна Василина була не тільки співробітницею ... Була ... щирою приятелькою, що здержувала з нами, як і багато співробітниць, теплі, сердечні зв’язки”¹⁰⁴, – читаємо в некролозі “На свіжу могилу дорогої Миколаї Божук”.

О. Кисілевська відвідує могилу, вплітаючи свою квітку-спогад (“*На цвинтарі в Рахові: На Підкарпатті*”¹⁰⁵) у вінок пам’яті славної українки. У стефаниківському стилі відтворює життя покійної.

Перше знайомство з творчістю поетеси із Закарпаття “Жіноча Доля” розпочала 1931 року: “В короткім часі згадаємо ще й про молоду поетку Миколаю Божуківну, що ясною зіркою починає вже ясніти на підкарпатському небозводі”¹⁰⁶.

Невдовзі журнал друкує біографію Миколаї Божук. “Миколая Божук – молода поетка Підкарпаття”. У цьому ж числі вона дебютувала віршами “Жіночій Долі” та “Присвята сестрі Анні!” Нагадаємо, що її поезії на сторінках часопису з’являлися з певними часовими перервами. Таку непослідовність у

¹⁰¹ В. Б. [Божук В.] Життя в Срібній Країні через призму життя одної людини // Жіноча Доля. – 1939. – Ч.3. – С.6.

¹⁰² Б. Савчук помилково трактує датою її смерті 1937 рік, наголошуючи, що ця “...багатообіцяюча закарпатська письменниця .(1907 – 1937) не встигла розкрити свій непересічний хист...”

¹⁰³ На свіжу могилу дорогої Миколаї Божук // Жіноча Доля. – 1938. – Ч.3. – С.12.

¹⁰⁴ Там само.

¹⁰⁵ О.К. [Кисілевська О.] На цвинтарі в Рахові // Жіноча Доля. – 1938. – Ч.24. – С.6-7.

¹⁰⁶ Ірина Невицька // Жіноча Доля. – 1931. – Ч.7. – С.2.

друкуванні О. Кисілевська пояснює закоханістю Миколаї, що була “не позбавлена деяких трагічних ментів”¹⁰⁷.

Світ поетичних уподобань М. Божук на сторінках часопису “Жіноча Доля” найбільше позначений громадянською лірикою, лірична героїня якої – особистість в суспільно-громадському житті як ідейна та свідомо одиниця, організаторка, наставниця, вболівальниця за долю жінки.

У мистецькій палітрі поетеси вагоме місце відведено естетичному ідеалові, що слугує прикладом для наслідування, довершеності, досягнення мети. Він є не тільки виявом естетичного почуття, що формувалося на тогочасному суспільно-політичному підґрунті через творче наслідування фольклору, класиків української літератури – Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки, а також творчості сучасниць М. Божук – Уляни Кравченко, Марійки Підгірянки, О. Кобилянської та інших авторів, які друкувалися на сторінках “Жіночої Долі”. Світоглядні чинники її творчості зорієнтовані на жіночій особистості в площині етичного пошуку як унормованої поведінки щодо власної індивідуальності, свого оточення, батьківщини. На особу ліричної героїні проектується зростання і формування громадянки, активної учасниці суспільних перетворень серед жіночого загалу.

Неабияку роль у цьому відведено коломийському часописові “Жіноча Доля”. М. Божук усвідомлює вагу видання в тодішньому суспільстві як виховного чинника, що закликає до єднання і згуртування українського жіноцтва. У вірші “Жіночій Долі”¹⁰⁸ її лірична героїня серед тих, хто прислуховується до цих настанов, наслідує і захоплюється їхніми ідеями, що закликають до праці і боротьби за світлі ідеали майбутнього. Заради їхнього втілення в життя вона готова знести “біль, терпіння”, тільки б стати пліч-о-пліч до союзу однопумців¹⁰⁹.

¹⁰⁷ О.К. [Кисілевська О.] На цвинтарі в Рахові //Жіноча Доля.– 1938.– Ч.24.– С.6.

¹⁰⁸ Божук М. Жіночій Долі // Жіноча Доля. – Ч.1931. – Ч.11. – С.2.

¹⁰⁹ Там само.

Своє особисте для поетеси – намагання засвідчити власні переконання і прагнення. Насправді широта її поглядів сягає до загальнолюдського поступу:

Зі мною, сестро, враз назустріч

Коханій нашій Вітчині!

(*“Присвята сестрі Анні!”*)¹¹⁰

Це сформована активна особистість з організаторськими здібностями, що вміє захопити, повести за собою, відчуваючи духовний зв’язок зі спорідненими жіночими долями:

Рушаймо, сестро! Чути голос

І клич народа ось луна!

Та попри все в цьому захопливому пориві наявна одна художня деталь:

І пісня звідкись долітає,

Чогось журлива і сумна.

Вона спонукає до думки, чи може звучати журлива і сумна пісня у вільній країні серед вільного народу? Породжує роздуми про тогочасне суспільне становище, що панувало не тільки на закарпатських землях, а й на теренах усієї України. Усвідомленням цього заклику є творчий неспокій, поетичний пошук себе в ньому як особистості, намагання осмислити і довершити якісно нові зміни в житті через їхнє духовне і фізичне втілення:

І враз до праці, сестро моя,

На втіху, радість Вітчині!¹¹¹

Поетичні кличі М. Божук перегукуються з творчими заспівами класиків української літератури Т. Шевченка, І. Франка, М. Некрасова, поетів-різночинців, народників, які змальовували образ неораного поля, закликали до праці на ньому для майбутньої сівби неминущих надбань людської думки.

Важливість усвідомлення соціальної та національної проблем – одна із пріоритетних у творчості М. Божук на сторінках “Жіночої Долі”.

¹¹⁰ Божук М. Присвята сестрі Анні! // Жіноча Доля. – 1931. – Ч.11. – С.2.

¹¹¹ Там само.

Бадьорість, оптимізм, самоутвердження, активізація суспільної свідомості – переважальні акценти в її ліриці громадянського спрямування.

Романтичні, пафосні рядки за ритмікою звучання нагадують марш, у якому кожне слово несе смислове навантаження, розширюючи діапазон наступного. Це голос молодой енергійної людини, яка вдало виокремлює ідейну спрямованість як формулу мети:

Стань завзято до роботи,
 Смуток в полі розтряси, –
 Під прапором синьо-жовтим
 Славу матері неси!¹¹²

Своїм ідеалам поетеса залишається вірною і в наступних поезіях.

Тема праці в ліриці громадянського звучання М. Божук є своєрідною домінантою, натяком і заохочуванням до активності, рушієм суспільних перетворень і оновлення.

Прощаючись із рідною матусею (*“Прощай, матусю!”*), її лірична героїня пояснює:

Се праця кличе і жене
 У даль мене!¹¹³

Йдеться про вчительську працю М. Божук. Принагідно зауважимо, що лірична героїня її віршів віддзеркалює біографічні штрихи життя і діяльності поетеси. Оптимістично-метафоричні акорди:

Я буду зорі розсівать,
 До тебе вісти посилять¹¹⁴

за своїм піднесенням і висотою звучання налаштовують до творчого пориву.

Любов до рідної землі М. Божук засвідчує у вірші *“Це рідний край!..”*¹¹⁵. Теплота і ніжність рядків посилюють емоційне начало. За ліричними мотивами

¹¹² Божук М. Не лякайся, сестро, бурі! // Жіноча Доля. – 1931. – Ч.13. – С.1.

¹¹³ Божук М. Прощай, матусю! // Жіноча Доля. – 1931. – Ч.32. – С.1.

¹¹⁴ Там само.

відчувається не тільки вміло відтворена краса природи, а дещо більше, значно глибше, осяжніше, суспільне, що не залишає осторонь людську свідомість:

Хочесь пісні розілляти,
Усе міцно обійняти,
Бо це рідний край!¹¹⁶

Цей вірш “Жіноча Доля” друкувала двічі¹¹⁷. В останній публікації в деяких словах наявні незначні фонетичні зміни. Якщо в першій: “Все всміхаєсь, все сміється”¹¹⁸, то в другій – “Все всміхається, сміється”¹¹⁹, або: “Хочесь пісні розілляти”¹²⁰ і “Хочеться пісні розляти”¹²¹.

Притаманне ліриці М. Божук духовне заглиблення в природу через одухотворення з нею спостерігається в поезії “Ні, не співатиму пісень”...¹²² Народно-поетичний образ весни виокремлюється в мотивах соціального звучання як символ чогось нового, рятівної очікуваної надії. Лірична героїня відчуває себе частинкою природи:

Віддам я смуток, холод весь
Привітній радості – весні¹²³,
порівнює її з собою:
І так душа вся розцвіте,
Що стану я сама весною...
Вирішує за неї і говорить від її імені:
І з нею разом здіймемось
Над хмари темні, над ручай,

¹¹⁵ Божук М. Це рідний край! // Жіноча Доля. – 1931. – Ч.18. – С.1.

¹¹⁶ Там само.

¹¹⁷ Божук М. Це рідний край! // Жіноча Доля. – 1933. – Ч.12. – С.1.

¹¹⁸ Божук М. Це рідний край! // Жіноча Доля. – 1931. – Ч.18. – С.1.

¹¹⁹ Божук М. Це рідний край! // Жіноча Доля. – 1933. – Ч.12. – С.1.

¹²⁰ Божук М. Це рідний край! // Жіноча Доля. – 1931. – Ч.18. – С.1.

¹²¹ Божук М. Це рідний край! // Жіноча Доля. – 1933. – Ч.12. – С.1.

¹²² Там само.

¹²³ Там само.

Та звучно скажем, сміючись:

Вітай же, світе! ... Ой, вітай!...¹²⁴

Вірші “Ні, не співатиму пісень”, “Це рідний край!..” за основним змістом тяжіють до громадянської лірики з елементами особистісної.

Один з останніх віршів лірики громадянського звучання, надісланий М. Божук до редакції і надрукований у часописі за 1939 р. із поміткою “З посмертної теки” – “Поети, не смійтесь, що я заспівала...”¹²⁵. Це світлий і щирий голос поетеси, що озивається зізнанням у власному стражданні:

Поети, не смійтесь, бо моє серденько

Зазнало горя, біди!!!¹²⁶.

Але не співчуття потребує лірична героїня, радше розуміння і моральної підтримки, залучення до гурту однодумців як рівної серед рівних, духовно близької людини, бо:

Тепер я приспала нужду ту колишню,

Зів’яло горе сумне,

Душею радію, що пісня ожила...

Прийміть, поети, мене!...¹²⁷

Образ пісні ми усвідомлюємо як поєднання духовного і фізичного, як велич краси і щастя, віри в оновлене майбутнє.

Зворушливі й ніжні поетичні рядки М. Божук, заглиблені у внутрішній світ героїні, відкривають перед нами почуття людини, сповненої коханням до милого, любов’ю до матері, природи. Такою є її інтимна лірика, яка променіє чистотою ліричного струменя, оживає тихим зойком душі у хвилини розлуки з коханим, плаче сльозами прощання з матір’ю, тужить смутком власної неволі, переймається красою рідного краю.

¹²⁴ Божук М. Ні, не співатиму пісень...// Жіноча Доля. – 1933. – Ч.12. – С.1.

¹²⁵ Божук М. Поети, не смійтесь, що я заспівала...//Жіноча Доля.–1939.–Ч.3.– С.9.

¹²⁶ Там само.

¹²⁷ Там само.

Вірш “Ой засвіти, місяченьку!”¹²⁸, є вдалим прикладом використання елементу народної пісні, який повторюється двічі: на початку та в кінці зі зміною рядка.

Ой засвіти, місяченьку,

До рідної хати.

I:

Ой освіти, місяченьку,

Хатину рідненьку¹²⁹.

Гадаємо, що така композиційна схема не випадкова, вона зумовлена переходом до іншої, нової тональності і ритміки, притаманної українській народній пісні, в якій “таке багатство музичних елементів чи мотивів, що їх не мають чужі пісні”¹³⁰. Теплі і зворушливі слова вірша налаштовують на омріяне благополуччя:

Ой освіти, місяченьку,

Хатину рідненьку,

Потіш щастям і промінням

Рідню солоденьку!¹³¹

Вірш “Мені тяжко, матусю, живеться...”¹³² вирізняється довірливим тужливим звучанням, розкриває глибину найпотаємнішої щирості, притаманній близьким, спорідненим душам. Психологічна напруга думки запропонованого твору переповнена глибокою душевною тугою, яка відтворюється у контрастних образах. Ліричну героїню бентежить “Голос туги”. Хоча “Зеленіють веселі луги”, хоча її пригортає “милий”, та вона “Колише у серці матусю”¹³³. Очевидно, такий стан пояснюється болісною зміною життєвих обставин та розлукою з родиною. У цьому вірші знаходимо

¹²⁸ Божук М. Ой засвіти, місяченьку! // Жіноча Доля. – 1931. – Ч.32. – С.1.

¹²⁹ Там само.

¹³⁰ Княжинський А. Українська народна пісня // Жіноча Доля. – 1939. – Ч.7-8. – С.10.

¹³¹ Божук М. Ой засвіти, місяченьку! // Жіноча Доля. – 1931. – Ч.32. – С.1.

¹³² Божук М. Мені тяжко, матусю, живеться... // Жіноча Доля. – 1935. – Ч.11. – С.1.

¹³³ Там само.

співзвучні за змістом рядки із віршем Уляни Кравченко “Голос села”, опублікованого в “Жіночій Долі”¹³⁴

Бо ніхто так не може розважити,

Як зів’ється гадюкою жаль,

– пише М. Божук.¹³⁵

В Уляни Кравченко:

А журба, як та гадюка

В’ється коло серця¹³⁶.

Проте змістова подібність кожного із віршів твориться за допомогою різних засобів контекстуально-синонімічного увиразнення мовлення, таким чином надаючи окремим рядкам емоційної експресивності та виразності. Якщо вище цитовані рядки вірша Уляни Кравченко підсилюються, будучи простим порівнянням, то в М. Божук вони є уособленням. Суттєво, що “серце” знову згадано в цих віршах, хоча змістове наповнення рядків далеке від одномірності. У М. Божук знаходимо аж два рядки зі словом “серце”:

Як заплачу я гірко матусю,

Коли рве моє серце печаль¹³⁷.

І:

Тільки ти зрозуміти зумієш,

Коли серце нещасне болить¹³⁸.

Уляна Кравченко пише:

Серце буцім тихе,

А горить від люті.¹³⁹

¹³⁴ Кравченко Уляна. Голос села // Жіноча Доля. – 1928. – Ч.12. – С.1.

¹³⁵ Божук М. Мені тяжко, матусю, живеться...//Жіноча Доля.–1935.– Ч.11. – С.1.

¹³⁶ Кравченко Уляна. Голос села // Жіноча Доля. – 1928. – Ч.12. – С.1.

¹³⁷ Божук М. Мені тяжко, матусю, живеться...//Жіноча Доля.–1935.– Ч.11. – С.1.

¹³⁸ Там само.

¹³⁹ Кравченко Уляна. Голос села // Жіноча Доля. – 1928. – Ч.12. – С.1.

Можемо говорити про наслідування в поезії М. Божук як неусвідомлене, зумовлене знайомством із творчістю Уляни Кравченко на сторінках “Жіночої Долі”. Йдеться про наявність ремінісценцій із поезії Уляни Кравченко “Голос села”¹⁴⁰ у вірші М. Божук “Мені тяжко, матусю, живеться...”¹⁴¹.

Вірші “Вже сонце післало кохане проміння...” та “О, Тисо!...” “Жіноча Доля” отримала за кілька місяців до смерті молодой поетеси разом із листом “Сердечного повного смутку”, в якому хвора поетеса скаржиться, як нещасна дитина матері... Настрій і зміст листа найкраще ілюструють вірші...”¹⁴².

Поезія “Вже сонце післало кохане проміння...” асоціюється з картиною весни, розквітом природи, людських мрій і сподівань:

Всі радість колишуть і повну надію,

Що розкіш весна принесла¹⁴³.

Тільки лірична героїня дистанціюється від веселих і щасливих, протиставляючи себе, бо ж кожен із них “співає весні на привіт”, а їй “Сумним вже здається цей світ”¹⁴⁴.

На перший погляд, вона фізично ослаблена, хвора людина, яка усвідомлює невідворотність трагічного майбутнього. Окремі рядки промовляють болем і безнадією:

“Мене опустила остання надія”,

“Хвороба вже стука у моє віконце”,

“Сумніші снуються думки”¹⁴⁵.

Трагізм долі М. Божук (у нашому випадку – ліричної героїні запропонованого вірша. – Л. К.) розглядатимемо не в розумінні терміна: *трагічне* як естетичної категорії, що виявляється в боротьбі за своє особисте, а

¹⁴⁰ Кравченко Уляна. Голос села // Жіноча Доля. – 1928. – Ч.12. – С.1.

¹⁴¹ Божук М. Мені тяжко, матусю, живеться...//Жіноча Доля.– 935.– Ч.11. – С.1.

¹⁴² Божук М. На свіжу могилу дорогої Миколаї Божук // Жіноча Доля. – 1938. – Ч.3. – С.12.

¹⁴³ Божук М. Вже сонце післало кохане проміння... //Жіноча Доля.–1938.– Ч. 3. – С.2.

¹⁴⁴ Там само.

¹⁴⁵ Там само.

як трагедійне, зумовлене широтою духовно-соціальних поривань, моральною стійкістю. У найважчі хвилини розпачу вона звертається до поезії, знаходить у ній снагу і розраду, черпає духовні сили:

Хіба полеглає у серці на хвилинку,
Як сум я мережу в рядки¹⁴⁶.

У вірші “О, Тисо!..” лірична героїня звертається до річки, як до істоти, наділеної людськими властивостями: “... яка ж ти весела”, “Як мило жартуєш тепер”, “Ти валом кидаєш безжурно щаслива”¹⁴⁷.

Річка – швидкоплинна, її рухом пояснюється невідворотність очікуваного, як спалах долі. Її води життєдайні, бо ж вона “кохана”, “рідна”, якій можна довірити свої душевні болі. На річку, як рятівницю від недуги, вона покладає всі надії:

Все тут я принесла, що тільки маю,
Щоб в тобі втопити біду¹⁴⁸.

Безсумнівно, подібна за мотивами з “О, Тисо!..” поезія “Ой не сійся, білий снігу...”, в якій мрії і прагнення поетеси виражені єднанням ліричної героїні з природою, бо тільки прихід весни, що знаменує собою животворне оновлення, активізуватиме її вчинки, врятує людське серце від неволі:

Вмиюсь в травах там раненько
Росою, росою,
Ой розсію в чистім полі
Недоленьку свою¹⁴⁹.

Проаналізовані поезії “ Вже сонце післало кохане проміння...”, “О, Тисо!..”, “Ой не сійся, білий снігу...” – різновид інтимної лірики, в яких пейзаж виконує емоційно-психологічну функцію. Він допомагає осяжніше й глибше

¹⁴⁶ Божук М. Вже сонце післало кохане проміння... //Жіноча Доля.–1938.– Ч. 3. – С.2.

¹⁴⁷ Божук М. О, Тисо!..// Жіноча Доля. – 1938. – Ч.3. – С.2.

¹⁴⁸ Там само.

¹⁴⁹ Божук М. Ой не сійся, білий снігу...// Жіноча Доля. – 1939. – Ч.3. – С.9.

усвідомити повноту зображуваного образу, окремих картин, деталей, служить тлом для сприйняття ідейного задуму поетеси.

У пейзажній ліриці картини природи тісно переплітаються з долею ліричної героїні, віддзеркалюють її внутрішній стан, настрій, почуття, мрії. Посилення ліризму, завдяки емоційному малюнкові, духовно зближує з героїнею, спонукає до співучасті та співпереживань. Особливо виразна роль пейзажу у вірші “Ой хочеться жить...”¹⁵⁰.

Поетичні рядки уособлюють в собі згусток радості і щастя від приходу довгожданої весни. Власне, у цю пору:

Заснула глибоко

Туга навісна¹⁵¹.

Поетеса ставить на перший план людських сподівань природу з її похідними одухотворення: цвітінням, кольорами, пахощами. Така композиційна побудова вірша розкриває людські думки з їхніми устремліннями та надіями, естетично обрамлює їх.

Серед лексико-синонімічних засобів увиразнення мовлення певне місце посідають діалектизми, наявність яких, очевидно, виправдана. Вони вдало вплетені у текст, вписуючись в авторський задум, підкреслюють мовний колорит місця та часу написання творів. Здебільшого це такі дієслова, як: “не стрівожеться” (“*Жіночій Долі*”), “жиє” (“*Ой засвіти, місяченьку!*”), “сміхаєсь”, “хочєсь” (“*Це рідний край!*”), “пишаєсь” (“*Мені тяжко, матусю, живеться...*”), “купаєсь” (“*Вже сонце післало кохане проміння...*”), “знущаєсь” (“*О, Тисо!..*”).

Незначна кількість іменників: “нарід” (“*Жіночій Долі*”) та двічі вживаний діалектизм “Вітчині” (“*Присвята сестрі Анні!*”).

Миколая Божук покинула світ, не доспівавши своєї пісні. Сховалась навіки в тіні розкішних дерев у цвинтарній тиші. “З вулиці не доходить жодний

¹⁵⁰ Божук М. Ой хочеться жить... // Жіноча Доля. – 1931. – Ч.18. – С.1.

¹⁵¹ Там само.

голос. Чути тільки щебет пташок у цвинтарному гушакові. Як гармонує ця могила, ці голоси з тою, що тут спочиває сном вічним!..

О мила, мила приятелько, що в подібній пісні твоєї коханої вольної батьківщини не почуємо вже твого жайворонкового щебету!”¹⁵²

Серед молодих і талановитих поеток назвемо Ліду Мак [Лариса Мурович], яка друкувалася на сторінках “Жіночої Долі” протягом 1937-1938рр. Творчість її в наш час майже не вивчена. Прізвище поетеси побіжно згадано в розділі “Поезія вояків УПА” в “Історії української літератури ХХ століття” без посилання на біографічні джерела. Відомо, що вона народилася в Станіславі (*теперішній Івано-Франківськ*).

Вірші Ліди Мак сповнені романтичного захоплення всепоглинаючим вихором боротьби та неспокою, героїкою думок і почувань, одержимістю духу і прагнень: “Вихор” (1937. – Ч.17. – С.2), “Буковина” (1938. – Ч.20. – С.9), “Елегійне” (1938. – Ч.24. – С.9) та інші. На її поезії позначився неоромантичний стиль, що демонструє впевненість, силу й оптимізм, задекларовані у своєрідному маніфесті галицької молоді творчої еліти, яка зібралась навколо “Світу молоді”, що виходив за редакцією О. Кисілевської та Ірини Вільде в 1935-1939 рр. і виражав підсвідомі й свідомі бажання, устремління, пориви, діла, життя молоді. Тієї молоді, для якої мотиви суму та туги ототожнювалися з пасивністю і слабкістю людини, нездатної до життя, коли її душа роздerta жалем та зневірою. “Коли з журналу буде бухтіти жар юности, коли кожна сторінка горітиме вірою в перемогу та красу життя, то буде значити, що українська жіноча молодь це елемент життєрадісний та творчий”¹⁵³.

Довгі століття неволі знищили здоровий інстинкт нації, зробили з колишніх войовничих княжих дружинників кліткових соловейків. Звідси й література наповнилася тьохканням соловейка, вечірніми настроями,

¹⁵² О.К.[Кисілевська О.] На цвинтарі в Рахові // Жіноча Доля. – 1938. – Ч.24. – С.6-7.

¹⁵³ Мурович Л. На маргінесі деяких дописів до “Світу Молоді” // Світ Молоді. – 1935. – Ч.9. – С.2-4.

сердечною тугою, жалем, стогоном та риданням над безталанною долею. Проте силі може протистояти тільки сила, а не скигління. Молодь має ґрунтовно змінитися на основі ідеології – на рівні не тільки світовідчуження, світорозуміння та світосприймання, “але – і внутрішньої сили, що жене ... до творчості нового життя! Повторяймо собі це без втоми, що життю не треба людей сумних і кволих”, а нових людей, що писатимуть “не про осіннє “тяптяпкання”, але про радість життя, доцільність життя та віри в перемогу!”¹⁵⁴

Вітаючи з десятилітнім ювілеєм журнал “Жіноча Доля”, Марія Омельченкова лаконічно, точно й вичерпно висловилася: “Значення “ЖД” величезне... довелося мені проглянути всі річники “Жіночої Долі”. І я переглядаючи дивувалася – яку величезну працю зробила “Жіноча Доля” за ці десять років!.. От пишу про працю галицького жіноцтва – чи ж фактично не є тут найбільше праці “Жіночої Долі”¹⁵⁵.

Вбачаючи свою роль і покликання в тому, щоб усіма доступними засобами (*освітньо-просвітніми, публіцистично-мистецькими*) консолідувати жіночий рух навколо державницьких інтересів, видавці журналу успішно знаходили підтвердження тяглості народних поривань до свободи й незалежності у фактах вітчизняної історії, їх професійному осмисленні й ретроспективній оцінці через відповідну спрямованість творчості Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки, Наталі Кобринської, Ольги Кобилянської та ін.

¹⁵⁴ Мурович Л. На маргінесі деяких дописів до “Світу Молоді” // Світ Молоді. – 1935. – Ч.9. – С.2-4.

¹⁵⁵ Уривок з листа п. проф., Марії Омельченкової // Жіноча Доля. – 1934. – Ч.24. – С.4.

2.3. Літературно-естетичні виступи на сторінках “Жіночої Долі”

2.3.1. Т. Шевченко на сторінках “Жіночої Долі”

Одним із основних завдань “Жіночої Долі” було виховання громадян у дусі любові до своєї землі і народу. Наочним прикладом для цього служила творчість Тараса Шевченка, чиє ім'я не сходило зі сторінок часопису упродовж його існування. Чільне місце посідають матеріали, пов'язані з ім'ям та творчістю Т.Шевченка, зокрема:

а) твори самого Т. Шевченка:

“У наших раї на землі” (1928. – Ч.8), “Юродивий” (1932. – Ч.18), “Мені однаково, чи буду...” (1938. – Ч.5) та ін.

та посвяти йому:

Чайковський А. “На Тарасове свято” (1927. – Ч.5), Блажкевичева І. “З нагоди Шевченківських свят” (1927. – Ч.5), “Шевченківське свято” (1928. – Ч.5), “Кобзареві в поклоні” (1939. – Ч.6) та ін.;

б) спеціальні критичні статті про Т. Шевченка: Кабаровська С. “Тарас Шевченко – сонце України” (1926.–Ч.3), Коб'якова М. “Мати в Шевченкових творах” (1929.– Ч.5), о.н. (псевдонім) “Поетове слово” (1926.– Ч.3), Данильчук І. “Велич Шевченка” (1930.–Ч.10), “Гаряче серце: Як Шевченко любив Україну” (1931.–Ч.10), Русова С. “До 70-х роковин з дня смерті Т. Шевченка” (1932. – Ч.9) та статті, в яких творчість Кобзаря проаналізовано побіжно:

“За що усі народи шанують своїх письменників, поетів” (1925. – Ч.2), Слюзар А. “З Монреалю, Канада (1928.–Ч.8), “На службу народним ідеалам” (1934. – Ч.5), “Що винні ми Шевченковій пам'яті ” (1935. – Ч.6), “Інститут Шевченка” (1926. – Ч.3), “У російському часописі “Відродження Азії” (1935. – Ч.4), Чикаленко Г. “Фемінізм і криза демократії” (1934. – Ч.12-13), Віконська Дарія “Степ” (1938. – Ч.5) та ін.

Зміст матеріалів, присвячених Шевченкові, досить різноманітний. Та “безальтернативним” Шевченко виступав як виразник націотворчих ідей, без яких важко уявити, “Що було би тепер із нашого великого українського народу, чи не був би давно винародився, зіллявся з чужими сусідніми

народами, якби не мали ми Тараса Шевченка, що... огненними устами збудив до нового цілі покоління? Сухий опис історії не зробив би цього ніколи”¹⁵⁶.

На жаль, наше громадянство ще далеке від усвідомлення значущості літературних сил у суспільстві, адже жоден із наших визначних майстрів слова належно не оцінений і не пошанований, бо ж не вистачає в нас ще певного культурного рівня: “Це, дійсно, є прикметою народів культурних – шанувати своїх провідників ще за їхнього життя, – вважала А. Слюзар. – Наша недавня минувшина показувала якраз протилежне. Згадаймо тільки Шевченка, Франка й інших”¹⁵⁷.

Теперішній час вона розуміє як бажання українських громадян “стати в ряд з іншими культурними народами ... піддержати народнього Духа та заохотити тим більше молоде покоління до праці належною пошаною будь-якого культурного діяча ще за його життя”¹⁵⁸.

За Дарією Віконською: “На них (*письменниках*. — Л. К.) лежить обов’язок спрямувати у відповідне русло “бездонне почуття”. Вони то підготовляють ґрунт і кидають слово-засів, що сходитиме в українських душах і принесе жнива”¹⁵⁹. Народження славного поета українського народу Т. Шевченка співпало з часом, “...коли вороги орали найкрасшими синами укр. народа, до повізок їх запрягали. Знеславляли і збиткувалися над його доньками. Знущалися над старцями. ...А нарід мовчав!”¹⁶⁰. Далі авторка відзначає, що згадки ці з’являлися хіба що в жалісних піснях чи думках. Але з’явилося в тій миті над Україною сонце, і ним був великий і славний наш поет – Тарас Шевченко, – такими думками пронизаний есей Северини Кабаровської.

¹⁵⁶ За що усі народи шанують своїх письменників, поетів. //Жіноча Доля. – 1925. – Ч. 2. – С.4.

¹⁵⁷ Слюзар А. З Монтреалу, Канада // Жіноча Доля. – 1928. – Ч.8. – С.8.

¹⁵⁸ Там само.

¹⁵⁹ Віконська Дарія. Степ // Жіноча Доля. – 1939. – Ч.4. – С.5.

¹⁶⁰ Кабаровська С. Тарас Шевченко сонцем України // Жіноча Доля. – 1926. – Ч.3. – С.2.

На думку авторки, поет – “післанець Божого Провидіння”, “живий образок любови до свого народу, до України”¹⁶¹. Він зумів розбудити український народ не могутністю сили чи зброї, загостренням політично-суспільного становища, навіть не силою вчення, а силою своєї великої любові до нього. Схильна до гіперболізації, вона вважає, що навіть природні катаклізми – ніщо в порівнянні з цією любов’ю, бо в ній акумульована невичерпна енергія сонця, яка надихала його до нових звершень і перемог, висвітлюючи святу мету життя: вивільнення власного народу з неволі. Авторка приходить до переконання, що навіть смерть не змогла зупинити триумфу пророчих Шевченкових слів.

Визнаючи скасування кріпацтва після смерті Т. Шевченка як посмертну перемогу його думки і слова, С. Кабаровська ототожнює майбутнє України з постаттю поета, його пророчим і творчим генієм, чия любов злучить серця усіх синів і доньок України, – тоді – “Встане й Україна”¹⁶².

Творчість Т. Шевченка акумулювала у собі ті завдання, які стояли перед жіноцтвом, зокрема жінкою-матір’ю. Адже ніхто так щиро, як Шевченко, не сказав матерям про духовно-виховну місію, яка лежить на їхніх руках. А це: майбутнє народу. Такий основний лейтмотив публіцистичної статті “Поетове слово”, автор якої захований за криптонімом “о.н.”¹⁶³.

Зважаючи на те, що майже половина “Кобзаря” присвячена жіночій долі, стаття характеризує творчу індивідуальність Шевченка як таку, у якій українська жінка побачила справжнього і правдивого вболівальника за її страдницьку долю, незрівнянно високого поетичного співця. Висвітлено взаємини митця і жіночого загалу, які виражаються в любові й пошані останніх за відчуття і поетичне відтворення морально-психологічного аспекту жіночої долі: “...Поет зрозумів глибину їхньої недолі, а вони зрозуміли Поета”¹⁶⁴. Далі

¹⁶¹ Кабаровська С. Тарас Шевченко сонцем України // Жіноча Доля. – 1926. – Ч.3. – С.2.

¹⁶² Там само.

¹⁶³ о.н. Поетове слово // Жіноча Доля. – 1926. – Ч.3. – С.3-4.

¹⁶⁴ Там само. – С.3.

акцентуація статті зміщується на з'ясування суті його філософсько-психологічного феномена як складника світоглядних особливостей творчості. Він першим серед українських поетів досягнув екзистенцію нашої української жінки, збагнув горе скривджених і зганьблених дівчат, заступився за матір, підніс жінку до непізнаних висот усеполющення, виступив проти кріпацтва, що, насамперед, лягало тягарем на беззахисну жінку.

Явно феміністичні нотатки вказують на присутність його світоглядних настанов у творчості інших (*не названих*) поетів: “А коли хто після нього торкнувся тих болячок народного життя, коли кого займала доля українського жіноцтва, коли й хто подумав про те, якби... зрівняти його з мужчинами в родинному та громадському життю, так се він поступав за вказівками великого Поета, хоча частенько навіть несвідомо”¹⁶⁵.

Оцінка творчої і життєвої позиції Кобзаря у натхненних словах і думках, що зачіпали невирішені питання жіночого життя, несли в собі вартісність його розуміння, допомагали і навчали, знаходили відповіді на найболючіші з них: “Досі після Шевченка не знайшлось у нас поета, що так тісно сплів би свою особисту долю з долею рідного краю... пригорнув би до свого серця цілий народ... що терпів би дослівно за мільйони! Не було і – здається – не зараз буде...”¹⁶⁶.

Тодішнє суспільне становище, яке панувало на час написання статті, на думку автора (“*о.н.*”), незрозуміле і заплутане. З кожним днем український жіночий загаль усе більше й більше відхиляється від Шевченкових заповітів, усе менше починає розуміти поета. “Жіноча Доля” дорікає за ігнорування, бо “Не вміємо любити свою славу бувальщину, не вміємо відсіяти в ній зерна від половини й засіяти його на народній ниві для майбутнього жнива”¹⁶⁷.

¹⁶⁵ о.н. Поетове слово // Жіноча Доля. – 1926. – Ч.3. – С.4.

¹⁶⁶ Там само.

¹⁶⁷ Там само.

Вона порушує питання національно-естетичної переорієнтації українського жіноцтва в руслі зближення із заповідями Кобзаря, висуває нові завдання, з яких випливає його вирішення, що тепер, як ніколи, потрібне втручання української жінки, яка здатна злитися душею із заповідними Кобзаревими ідеями, проїнятися їх наслідуванням, навчити українських дітей його мудрих настанов, зробити все можливе для їхнього втілення в життя.

Тільки виконавши це перше завдання, ми зможемо звичайне формальне вшанування поетового свята перетворити на всенародне духовне свято творчої національної праці. Відповідаючи на запитання, яке витікає з логіки мислення: “Що знайшли жінки в поетовому слові?”, – І. Блажкевичева вдається до феміністичної іманентності – насамперед захисника і трибуна, що кликав до рівноправності¹⁶⁸.

День народження і смерті Т. Шевченка – це дні всенародної пам’яті для всіх українців, де б вони не жили, – стверджує А. Чайковський, висуваючи власну концепцію розуміння творчого генія Т. Шевченка як провидця воскресіння України, бо вже багато його провидінь сповнилося. Адже не всіх однаково слухають люди. Хіба що великих світу цього, що завдяки силі можуть заставити народ до послуху. Але щоб слухали кріпака, мужицького сина, та ще з такою любов’ю впивалися кожним його звуком, кожним словом – це дивовижно.

Поеми “Відьма”, “Катерина”, “Наймичка” А. Чайковський трактує як повчальні, бо всі вони сповідають християнську мораль: “Хто без гріха, хай кине на цю жінку каменем” за це, що прелюбодійство поповнила”¹⁶⁹.

Якими далекими й чужими стали для нас поетові мрії про братню любов, національне єднання, його розуміння і трактування уроків славного минулого – такий лейтмотив статті “Шевченківське свято”¹⁷⁰. Вихід із цієї ситуації

¹⁶⁸ Блажкевичева І. З нагоди Шевченківських свят // Жіноча Доля. – 1927. – Ч.5. – С.2-3.

¹⁶⁹ Чайковський А. На Тарасове свято // Жіноча Доля. – 1927. – Ч.5. – С.2.

¹⁷⁰ Шевченківське свято // Жіноча Доля. – 1928. – Ч.5. – С.4.

вбачається в загальнонаціональному примиренні через заглиблення в Шевченкову творчість.

М. Коб'якова на основі літературно-критичного аналізу таких відомих творів, як “Катерина”, поема і повість “Наймичка” висловлює власні спостереження, виділяючи два типи жіночих образів в Шевченка – жінки-матері і дівчини-покритки. Важко підшукати, – зауважує авторка, – темних фарб, щоб передати образ забутої і залишеної на самоті матері. “Трудно знайти у кого-небудь стільки співчуття до її тяжкої долі, як це ми зустрічаємо у Шевченка”¹⁷¹.

На відміну від попередньої авторки, І. Данильчук вбачає велич Т.Шевченка в його простоті. Навіть думки, обрамлені високими словами, ніщо в порівнянні зі звичайними, буденними думками, що їх висловлює він своєю простою і доступною для кожного мовою. Поетові рядки промовляють до нас пафосно й щиро, несучи в собі величний заряд всеохопної непоборної ідеї. “Він, як дійсний Кобзар, грав на Кобзі з чисельними струнами, і тому можна почути різнородні звуки”¹⁷². Щоб їх досягнути, зрозуміти, втілити в життя – потрібний час.

Любов до України і народу простежується в редакційній статті “Гаряче серце: Як Т. Шевченко любив Україну”¹⁷³. У ній дано оцінку творчості поета, зосереджено увагу на визначальних градієнтах засвоєння необхідних складників такої любові через еволюцію свідомості до національного відродження. Підтвердженням таких рефлексій є не тільки геніальна творчість, а й особистий життєвий мученицький шлях:

Неначе лютая змія
Розтоптана в степу здихає ...
От-так-то я тепер терплю ...

¹⁷¹ Коб'якова М. Мати в Шевченкових Творах // Жіноча Доля. – 1929. – Ч.5. – С.5.

¹⁷² Данильчук І. Велич Шевченка // Жіноча Доля. – 1930. – Ч.10. – С.3.

¹⁷³ Гаряче серце: Як Шевченко любив Україну // Жіноча Доля. – 1931. – Ч.10. – С.3-4.

А все-таки її люблю,
Мою Україну широку!¹⁷⁴

Стаття віддзеркалює багатючий характеристичний арсенал неординарної постаті Т. Шевченка, наголошуючи, що попри важкі життєві перипетії: заслання, самотність у царських казематах та родинному житті, втрату здоров'я – він не втратив віри у свої ідеали, а ще більше переконався у власній правді. Україна для нього – щось високе, святе, недосяжне, що здатне зігрівати й морально підтримувати в найважчі часи:

Я й тут чужий, одинокий
І на Україні я сирота...
Та, наче схаменувшись, поет додає:
Одинокий? А Вкраїна,
А степи широкі ?!...¹⁷⁵

Думки про вітчизну, почування до неї замінюють Шевченкові рідних і близьких людей, життєве благополуччя. У нашому розумінні акцентуація статті зміщується на заповіт поета, за яким життя, хай у муках, у стократ вагомніше від смерті. Що ж до “Кобзаря”, то його автора сприймали як “Учителя”, “Будителя”, “Пророка”, який вірить у прийдешність, “коли встане правда, встане воля”¹⁷⁶.

Твори поета видавали і за кордоном. Стаття С. Русової вперше знайомить читачький загал з одним із видань, що вийшло у світ французькою мовою за авторством відомого українського історика Д. Дорошенка: “Chevtchenko Le poete national de Ukraine, Prague 1931” (*Шевченко національний поет України*), з передмовою графа Vanne “До 70-х роковин з дня смерти Т. Шевченка”¹⁷⁷.

¹⁷⁴ Гаряче серце: Як Шевченко любив Україну // Жіноча Доля. – 1931. – Ч.10. – С.3-4.

¹⁷⁵ Там само. – С.4.

¹⁷⁶ Там само.

¹⁷⁷ Русова С. До 70-х роковин з дня смерти Т. Шевченка // Жіноча Доля. – 1932. – Ч. 9. – С. 3-4.

За Д. Дорошенком, – нагадує вона, – “наче зливаються два великих почуття: Любові і Прощення”¹⁷⁸. “Кобзар” воістину є книга любові до людей, своєї землі. В таких поемах як “Москалева криниця”, “Відьма” поет на противагу панській образі змальовує людське прощення. У “Відьмі” скривджена жінка прощає вмираючому панові.

С. Русова, посилаючись на автора, розставляє акценти на часі, що минув після Шевченкової смерті. Усі позитивні зрушення, які відбулися в цьому хронологічному проміжку, поєднуються з іменем поета: “І ми вже достеменно знаємо, що ми українці, і що наша свідомість, наш менталітет і культура – своєрідні і неподібні на інші”¹⁷⁹. Вона відзначає вплив його ідей на світогляд і діяльність І. Франка та М. Драгоманова, зауважуючи, що Дорошенко дорікає їм (*І. Франкові і М. Драгоманову. – Л. К.*) за відсутність природного уміння об’єднуватися, яке було притаманне Т. Шевченкові, бо “Такі генії, як Шевченко, виявляються в народів не часто, а світять їм довго, як світла зірка, що освітлює їм шлях, як зоря ранішня, що віщує майбутній день”¹⁸⁰.

Якщо в “Кобзарі” відбивається душа нашого народу, яку може побачити кожен чужинець, то Т. Шевченко “є для українців символом, гаслом національного почуття і змагань до незалежності”¹⁸¹. Його слава щодень набуває поширення, бо стверджується пророчою силою його заповітів, “просякнутих широким гуманізмом, ідеєю демократизма й свободи”¹⁸². Два заповіді вбачає Д. Дорошенко у творчості поета: “Єднання визволення і служення Правді” та “Вставайте, кайдани порвіте...”¹⁸³.

Тільки їхнє втілення в життя дозволяє нам досягнути поетові ідеали, що не втрачають своїх цінностей у часово-просторовому вимірі: “Переживаються люди, погляди, ідеї ... провідники народу... великі люди так довго живуть, як

¹⁷⁸ Русова С. До 70-х роковин з дня смерті Т. Шевченка // Жіноча Доля. – 1932. – Ч. 9. – С. 3-4.

¹⁷⁹ Там само. – С. 4.

¹⁸⁰ Там само.

¹⁸¹ Там само.

¹⁸² Там само.

¹⁸³ Там само.

довго живуть проповідувані ними ідеї. Але ... Шевченко не завмре... як не може завмерти ніколи в людині гін до волі”¹⁸⁴.

Говорячи про святкування пам’яті Т. Шевченка, журнал водночас із друкуванням позитивних відгуків на такі святкування застерігає: “Чи не привикли ми вже до ідей Шевченка до того ступеня, що вони нам аж збуденіли?”¹⁸⁵

Зводячи Шевченківські дні до простої формальності, ми зводимо до буденності і його настанови, і заповіти. Результат – необдумане механічне вшанування урочистих атрибутів. Не сприймає авторка і другої крайності: адепти форми відкидали поезію Шевченка за надмірний анахронічний, як вони вважали, почуттєвий зміст. У статті якраз наголошено, “що сила його творчості “у його почуваннях”, бо він “...не оперує штучними ефектами при допомозі безлічі красок, недомовок, чужих непорозумілих слів”, не шукає за “модерними сюжетами” з французького бруку, бо ж на його думку:

Нема на світі України,
немає другого Дніпра!¹⁸⁶

Доречно в уявній площині простежити творчість поета (*в нашому випадку поет – як загальна назва. – Л. К.*) залежно від геополітичних обставин, за певних “тепличних умов” і закордонному комфорту, після якої напрошується висновок, “що серед таких обставин і не можна не модерним бути...”¹⁸⁷.

“Жіноча Доля” наголошує на уважнім і вдумливим підході до запозичень з чужого: чи це буде в літературі, мистецтві, чи музиці. Звичайно, вона не задається метою “ширити назадняцтво серед нашого жіноцтва” і не проти того, щоб іти вперед “з духом часу”, але все мусить мати “суто національний зміст”¹⁸⁸. Бо все ж наше рідне, своє, близьке, як ніколи, потрібне зараз.

¹⁸⁴ На службу народнім ідеалам // Жіноча Доля. – 1934. – Ч.5. – С.3.

¹⁸⁵ Там само.

¹⁸⁶ Русова С. До 70-х роковин з дня смерті Т. Шевченка // Жіноча Доля. – 1932. – Ч.9. – С.4.

¹⁸⁷ На службу народнім ідеалам // Жіноча Доля. – 1934. – Ч.5. – С.3.

¹⁸⁸ Там само.

“...тільки твори з таким змістом можуть мати вартість для українського народу і ... тільки автори таких творів можуть числити на зрозуміння і піддержку нашого громадянства”¹⁸⁹. Враховуючи, що в часи написання статті, силою в суспільстві були не тільки армія і зброя, але і слово, журнал закликав боротися за здійснення ідеалів, які заповідав Кобзар.

В іншій статті вказано напрями освітньо-пропагандистської праці в рамках Шевченкіани в селах і передмістях, яка зводиться до висвітлення шляху становлення від бідного хлопчика-сироти до геніального поета, “що став великим чоловіком ..., що горді аристократи ... графи придворні ... браталися з ним. А він ... не відрікся своєї нації, не замінив хохляцької мови “на панівну російську”... Приведіть їм такого Шевченка і порівняйте з усіма відступниками... що забувають за свою національну гідність”¹⁹⁰.

“Шевченківські дні, вічно живе, вічно актуальне Шевченківське слово – повинно примусити нас поважно подумати над тим, як живемо, що робимо для переведення в життя пророчих слів нашого великого Генія”, – пише О. Кисілевська в передмові до статті “З нагоди Шевченківських днів”¹⁹¹. Вона спонукає читачок до роздумів над завданнями, які постають перед ними в ці нелегкі дні. Авторка намагається дохідливо, на прикладах активізації жіноцтва інших країн, показати тогочасне суспільне становище як неспокійне, передвоєнне. Вона розбиває статтю (*для кращого сприйняття і засвоєння. – Л. К.*) на такі заголовки:

Ми й теперішнє завдання; А ми?; Завдання еміграції; Геть незгоди.

Аналізує кожну з тем і підсумовує, що наше світле завтра – тільки в єднанні через змагання, яке досягається в праці, до чого закликав Т. Шевченко: “Роботящим рукам... перелоги орать”¹⁹².

¹⁸⁹ На службу народнім ідеалам // Жіноча Доля. – 1934. – Ч.5. – С.3.

¹⁹⁰ Що винні ми Шевченковій пам’яті // Жіноча Доля. – 1935. – Ч.6. – С.2.

¹⁹¹ Кисілевська О. З нагоди Шевченківських днів // Жіноча Доля. – 1936. – Ч.5. – С.2.

¹⁹² Там само.

У редакційній статті “Кобзареві в поклони” зроблено підсумок Шевченкової діяльності як такої, що передбачила “ходи історії свого народу”¹⁹³, зроблено спробу визначити його “Кобзар” як поєднання душі українського народу в його минулім, сучаснім і майбутнім.

У вирі бурхливих подій, що привели до здобуття власної державності і втрати її, поета сприймають не лише як генія, що відтворив у “Кобзарі” славне минуле народу, але і як Пророка, що побачив, як ніхто до нього, його майбутнє. І. Блажкевичева у статті “З нагоди Шевченківських свят”¹⁹⁴ пропонує згадувати про Т. Шевченка не тільки раз у рік, а щодня; треба домогтися, щоб Кобзареве слово дійшло в найтемніший куток України, “щоби весь наш нарід не лише раз в рік згадував Шевченка менше-більше на однаковий лад, але щоби повсякденно стремів до досягнення вказаних Шевченком ідеалів”¹⁹⁵. Кожна свідома українка повинна подбати, щоб Кобзареві твори “були на столі в кожній хаті. Нехай на словах Кобзаря, сего народного євангелія, вчаться читати наші діти. Нехай першим дарунком для дітей школярів буде книжечка: малий “Кобзар”, вид-ва “Світ дитини”.

Ніхто так, як Шевченко, не скаже нашій дитині, що:

“Слово мама великеє,

Найкращеє слово”.

“Ніхто так, як сей наш Пророк, не повчить наших дітей, що:

“Хто матір забуває,

Того Бог карає,

Чужі люди цураються

В хату не пускають”....

В “Кобзарі” шукаймо потіхи в горю, підйому в зневірі, заохоти до праці, сили до боротьби.

¹⁹³ Кобзареві в поклони // Жіноча доля. – 1939. – Ч.6. – С.2.

¹⁹⁴ Блажкевичева І. З нагоди Шевченківських свят // Жіноча Доля. – 1927. – Ч.5.– С.2.

¹⁹⁵ Там само.

Бо “Кобзар” се скарбниця, в якій є лік – бальзам на кожду душевну недугу.

Вчитуймося ж в сі думки-перлини, приймаймо в серця великі поетові кличі і застосовуймо їх до життя. Лише тим способом приспішимо хвилю, коли сповниться Шевченкове пророцтво: “Встане правда! Встане Воля!”¹⁹⁶.

Через Шевченка відбулася справжня свобода першого свідомого українського індивідуального вибору – жити на волі, втілена в його геніальній творчості.

Журнал неодноразово підкреслював роль Т. Шевченка у відродженні української літератури, яка перебувала в несприятливих політичних умовах, його нерозривний зв'язок з народними витоками, ментальністю, філософією народу. Журнал піддав критиці як надмірний пієтизм до поета під час вшанування пам'яті – аж до шаблону і банальності, так і критиканство форми і змісту його творів. “Ось недавно ми чули з уст одного премійованого поета, мовляв, нам не потрібно форми. А прецінь краса і сила Шевченкового слова тільки в його почуваннях, бо форма в нього зовсім неவிбаглива...”

Усвідомім собі, чим були б твори Шевченка, якби не та, власне безпосередня, проста сила його писань? Що було б Україні з того прийшло, коли б Шевченко, хоч би в найкращій формі описував, наприклад позакулісне життя царських дворів?

Як бачимо, і за Шевченківських часів була мода на чуже, тільки він не дав захопити себе тій модерній струї власне тому, що “...нема на світі другої України...”¹⁹⁷.

Безперечно, тут не йшлося про заклик беззастережно дотримуватися традиційних форм і не допускати нових віянь, але “коли ті образи, ідеї, події, узяті й з чужого життя, то повинні відповідати духовим інтересам нашого народу. Того духу Тарасового, пієтизму до свого рідного, безмежної любови до

¹⁹⁶ Блажкевичева І. З нагоди Шевченківських свят // Жіноча Доля. – 1927. – Ч.5.– С.2.

¹⁹⁷ На службу народнім Ідеалам // Жіноча Доля. – 1934. – Ч.5. – С.3.

своєї хоч і вбогої хати (*“наша хата” – це наш нарід, наше мистецтво, література, мова, ноша – наше життя, наша Україна*) – так потрібно нам, особливо тепер, у ці часи занепаду...”¹⁹⁸. Далі наголошено на консолідації всіх здорових сил суспільства, що є одним зі складників творчості поета: “Візьміть його “Кобзаря” в руки і ще раз прочитайте “тую главу, та читайте од слова до слова.

Не минайте ані титли,
 Ніже тії коми.
 Все розберіть та спитайте
 Тоді себе: хто ми?
 Чиї сини? Яких батьків?
 Ким, за що закуті”...¹⁹⁹

Поезія Т. Шевченка збагатила журнал національно-соціальними мотивами, настроями й образами, що їх підхопили найкращі поети “Жіночої Долі”: Уляна Кравченко, Марійка Підгірянка, Миколая Божук та ін. “Кобзар” – це синтеза душі українського народу в його минулім, сучаснім і майбутнім”²⁰⁰.

Варто назвати й рецензії на шевченкознавчі праці, вміщені на сторінках “Жіночої Долі”, відгук про заснування Інституту Т. Шевченка, в якому давно “назріла необхідність”, як це було в Росії, де діяли “Толстовський музей” і “Пушкинський дім”,²⁰¹ тощо. “Національна вага новітньої Академії лежить у тому, що Академія повинна допомагати зростові української національної самосвідомости та української культури через широке, глибоке, проникливе наукове студіювання минулості та сучасности українського народу, природи обійнятого їми краю...”²⁰².

¹⁹⁸ На службу народнім Ідеалам // Жіноча Доля. – 1934. – Ч.5. – С.3.

¹⁹⁹ Там само. – С.3-4.

²⁰⁰ Кобзареві в поклоні... // Жіноча Доля. – 1939. – Ч.6. – С.2.

²⁰¹ Інститут Шевченка // Жіноча Доля. – 1926. – Ч.3. – С.4.

²⁰² Жулинський М. “Визнати доцільним організацію Шевченківського інституту”. Роздуми з нагоди 75-річчя з дня утворення інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України // СіЧ. – 2001. – №11. – С.9-10.

Отже, творчість Шевченка постійно перебувала в центрі уваги видавців “Жіночої Долі”. Різноманітні за змістом, глибоко аргументовані, науково об’єктивні, праці про Т. Шевченка стали органічною складовою частиною шевченкознавства. Зорієнтовані на національні витoki творчості великого поета, вони значно доповнюють українську філологічну науку про Шевченка.

Перед нашими бібліографами відкривається широке поле роботи, яке сторицею віддячить щедрими здобутками, такими потрібними, щоб скласти надійний джерельний підмурівок шевченкознавчих досліджень, які мають розгорнутися назустріч уже недалекому 200-річному ювілею Шевченка.

30-ми роками замикається певний період розвитку як жіночої поезії, так і жіночої прози, значною мірою породжений і підготовлений “Жіночою Долею”, відбитий у ній, період, який поза “Жіночою Долею” не можна глибоко зрозуміти і вивчити.

2.3.2. Прозова спадщина “Жіночої Долі”

Крім поезії, на сторінках “Жіночої Долі” представлена і проза: малі форми: оповідання Катрі Гриневичевої “Оборона” (1929. – Ч.1-2. – С.11-12), Харитини Кононенко “Мати” (1929. – Ч.1-2. – С.17);

новели Марійки Підгірянки: “Підслухала” (1928. – Ч.7.– С.10), “Марійчин Великдень” (1935.– Ч.8-9.– С.4-6); Марії Крушельницької “Через кури” (1928.– Ч.19.– С.7); “Вдовець” (1928.– Ч.18.– С.9), “Мати” (1933.– Ч.9.– С.5-6) Марії Козоріс-Барилякової та ін.;

легенда Жені Лисогірської (псевдонім, справжнє прізвище невідоме) “Хрестик: великодна легенда” (1938.– Ч.8.– С.4-5); новела “Через Голготу до Воскресіння” (1937.– Ч.8-9.– С.3-5; Ч.10.– С.4-5; Ч.11.– С.5-6) та ін.;

нарис: Северини Кабаровської “Перша спільна просфора” (1927.– Ч.2 – С.5-8); Меланії Нижанківської “Сутінки” (1934. – Ч.24. – С.5-6); Іванни Блажкевич “Найприкріший воєнний спомин Марти” (1930. – Ч.1-2. – С.11), “Як вйтувала Зоська Задорожна” (1930. – Ч.29. – С.5).

Пережитими воєнними спогадами ділиться активна учасниця національно-визвольних змагань Ірина Шмігельська-Климкевич: нарис “Великдень у Жмеринці” (1927.– Ч.8-9. – С.10); оповідання “Дід Опанас” (уривок) (1932.– Ч.27.– С.4-5); “Стріча” (1937.– Ч.21.– С.8) та ін.

Тему національно-патріотичних почувань у часи визвольних змагань порушує Галина Журба в уривку з повісті “Універсал” (1934.– Ч.14.– С.9-10).

Лариса Мурович в оповіданні “Молодці” (1938.– Ч.20.– С.8) розповідає про часи антирадянського опору селян Східної України.

У малій прозі, фрагментах повістей і романів вітчизняної та закордонної літератури здебільшого висвітлювано минуле й тогочасне життя української жінки. Наталя Кобринська, Марко Вовчок, Ольга Кобилянська, Ірина Вільде, Олена Кисілевська, Ольга Дучимінська і багато-багато інших – далеко неповний перелік письменниць, твори яких користувалися популярністю й авторитетом. Їх чекали читачки “Жіночої Долі” не тільки в Україні, а й далеко за її межами. Лист-подяка Кисілевської авторам двотижневика, датованого 1927 р., свідчить про дивовижно багате суцвіття інтелектуально-творчої автури та безпрецедентно широку географію її проживання.

З огляду на значущість листа, цитуємо його з незначними скороченнями. “Складаючи отсю велику подяку нашим найчільнішим робітницям на літературній і науковій ниві, зазначаємо, що це подяка не тільки від редакції “Жіночої Долі”, а від загалу того всього громадянства, в руках якого спиниться ця праця – яку вони, як дар свого духа, дають своїм посестрам, своїй цілій суспільности. Зокрема спеціальну подяку шлемо тим шановним авторкам і авторам, які, навіть віддалені від нас ріжними кордонами, так тісно зв’язані з своєю батьківщиною, що відчули потребу якраз впливати на жіноцтво і підносити його.

Тож складаємо подяку й шлемо низький поклін нашій найбільшій сучасній письменниці-ювілятці Ользі Кобилянській, що суспільности нашій, яка вже давно прагне її великого, теплого слова, подала через наше видавництво княжий дар – новелю “Огрівай, сонце”.

Дякуємо Несторці нашої науки – Софії Русовій за вельми цінну працю на тему націоналізму й інтернаціоналізму у вихованні.

Дякуємо Людмилі Шевченко, що перша з-над Дніпра перекинула місток духовної лучности з сестрами-галичанками – й обдарувала нас дуже цікавою розвідкою на тему положення жінки на Великій Україні.

Щира вдяка наша й п. Наталі Королевій – письменниці, ціненій навіть у високорозвиненій західноєвропейській літературі, яка й до нашого Альманаха докинула свою пахучу екзотичну квітку такої цінної як артистичної, так і змістовної вартости.

Не менше вдячні ми за цінну співпрацю й іншим нашим щирим прихильникам, що самі перебуваючи на еміграції, своїми цінними, змістовними, але безкоштовними працями спричинилися до появи нашого Альманаха, а то: пані М. Омельченковій, Галі Мазуренко, З. Мірній, Д-рові В. Ганьківському, а також Марії Підгірянці з Прикарпатської України.

Окрема подяка нашим приятелям з-за далекого моря, а то: Вп. п. Савелі Стечишин, Т. Кройтор, Д-рові В. Сіменовичу, Д-рові В. Ю. Кисілевському.

З галицьких письменниць висказуємо глибоку подяку найбільшій сучасній поетці Улянці Кравченко, яка від самої появи нашого часопису безкорисно співпрацює з нами й обдаровує нас своїми високохудожніми, сердечними, теплими віршами. Рівно ж і таким заслуженим і поважним нашим письменницям і діячкам: Конст. Малицькій, Катрі Гриневичевій, Марії Донцовій, Кл. Попович-Боярській і Марії Крушельницькій за їх цінні статті й оповідання.

З молодших наших письменниць і публіцисток дякуємо щиро за їх статті й оповідання Вп.п. О. Федак Шепаровичевій, М. Струтинській, І. Шмігельській-Климкевич, О. Федів-Суховерській, М. Козоріс-Баріялковій.

Сердечна подяка належить і Вп. П. Т. Мосорі за таку клопотливу працю, як переклад з німецького розвідки Л. Браун про розвій жіночого руху”²⁰³.

²⁰³ Сердечна подяка! // Жіноча Доля. – 1927. – Ч.21. – С.3.

“Жіноча Доля” була своєрідною кардіограмою інтелектуального життя українських літераторок, які по-різному переймалися долею рідної літератури. Одні творили, примножували художні тексти, інші осмислювали написане, розгортали літературну критику, писали історію української літератури. І всі вдавалися в глибоку ретроспекцію, або (*рідше*) пробували прогнозувати майбутнє, а, в кінцевому підсумку, створили цільний естетично привабливий образ героїні-українки, який еволюціонує від початкових феміністичних домагань рівноправності до виразника інтересів нації. При цьому кожна з них дотримувалася індивідуальних стильових засобів, що позначалось на загальних тенденціях розвитку української літератури

Найбільш помітною серед молодих письменниць була творчість Ірини Вільде – з її проникливим етнопсихологічним відчуттям особистості, умінням відтворити різнобічний спектр філософії людської душі, настроїв, почувань, становлення і норм поведінки в суспільстві *новели*: “Зрада” (1934. – Ч. 3. – С.5-7), “Панна Меля” (1938. – Ч.1-2. – С.16-17); *повісті*: “Злочин д-ра Комарівського” (протягом 1935 року), “Вікна нарозтіж” (1936 – 37 рр.) та інші).

Символістсько-естетичне зображення краси, природи, мистецтв характерне для творчості Дарії Віконської [Ліна Федорович-Малицька], чий поезії в прозі досить вагомо представлено на сторінках часопису: “Вязи” (1934.–Ч.8.– С.7), “Анамітський шаль” (1935.– Ч. 8-9.– С.9), “Імпресіоністичне” (1937. – Ч.23. – С.2) та інші.

Протягом всього часу існування журналу з його сторінок не сходило відоме серед письменників західноєвропейської літератури ім’я Наталени Королевої, яка проживала на еміграції в Чехословаччині. Її творчість позначається історичною та релігійно-філософською тематикою давніх часів: оповідання “І не було їм місця в гостинниці” (1932. – Ч.1-2. – С.2), “Ман-Сальват” (1937.– Ч.8-9. – С.7-10), темою упуцнення національно-патріотичного виховання своїх дітей матір’ю-вірменкою, що проживала в еміграції “Свят-Вечір” (1928. – Ч.1-2. – С.7-9), відступництвом від материнських настанов

“Чайка” (1932.–Ч.28.– С.4-5), ідилічними картинами святкування великодніх свят на чужині “Великодньої ночі” (1928.–Ч.8.– С.2-3) та ін.

Англійська письменниця індійського походження Текагайонуейк [Павлина Джансон] представила легенди, написані на тлі індійського життя, в яких змальовані людські чесноти та гідність “Сім лебедів” (1927.–Ч.5. – С.6-7; Ч.6. – С.5-8; Ч.10. – С.7; Ч.11.– С.9); “Морська змія” (1927. –Ч.10. – С.7; Ч.11. –С.9).

Серед чоловічого загалу письменників Галичини була помітна творчість Івана Зубенка, вихідця зі Східної України. Леонід Бачинський відтворює життєві бувальщини років визвольних змагань оповідання “Гурзуф” (1934.– Ч.22.– С.6-8; Ч.23.– С.4-5), “Свято Мазепи в Києві” (1935.– Ч.19.– С.14), “Хто винен?” (1938.– Ч.13-14. – С.5-7).

Про трагедію сільської жінки, що залишилася без землі, та затурканість і убозтво селянського життя пише Василь Ткачук в новелах “Мати -земля” (1933.– Ч.10.– С.6), “Старосвітські люди” (1938.– Ч.17.– С.4-5).

Для новел Анатолія Курдидика характерні почуття військового обов’язку “Крашанки” (1928.– Ч.9.– С.5), зображення утисків за національно-свідоме переконання “Відозва” (1928.– Ч.15.– С.7), відтворення ідейної зрілості та почуття відповідальності під час виконання професійних обов’язків, що закінчується смертю головної героїні “В поліському лісі” (1929.– Ч.7.– С.6-7).

З гумористичними оповіданнями на теми радянського способу життя виступав Остап Вишня “Підмолоджування” (1928.– Ч.22.– С.7-8), “Підкачала” (1929. –Ч.4.– С.7), “Курячий бунт” (1929.– Ч.9-10.– С. 8-9) та ін.

Юрій Липа, який жив і працював у Польщі, представлений в часописі новелою “Відповідь” (1937.– Ч.15-16. – С.4-6), у якій передає внутрішній психологічний стан нерозділеного кохання, що виник у головного героя після зустрічі з молодою дівчиною.

З російських письменників найпопулярнішими на сторінках часопису були Аркадій Аверченко: “Індійка з каштанами” (1930. – Ч. 1-2. – С. 9-10), “Війна” (1930.–Ч.10.– С.4-5), “Мій дядько” (1931.–Ч. 37-38. – С.7) та інші й

Михайло Зощенко: “Павуки й мухи” (1930.–Ч.23.– С.9), “Пригода” (1932.–Ч.9-10.– С.5-6), “Психологічна історія” (1934.– Ч.6.– С.5) та інші. Вони писали гумористичні оповідання на теми життя й побуту співвітчизників.

Чеський письменник Іозеф Бунята в повісті “В Техасі”, що виходила впродовж 1932 року, відтворює життя земляків-емігрантів у США в першій половині ХХ століття. Творчість фінського письменника Юхані Ахо – філософська інтерпретація мудрості селянина та повчальні рефлексії в розбудові вільної держави *оповідання “Твердиня старого Матті” (1928. – Ч.3.– С.11), “Лісовий гайворон та ластівки” (1928.– Ч.7.– С.5-10), “З піснею” (1928.– Ч.11. – С.7).* Уривок із повісті норвезького письменника Кнута Гамсуна “Благословенна праця”, що виходив у 1932-1933 рр. – зворушлива розповідь про життя і творчу заповзятую працю норвезьких селян.

Проблема рівноправності чоловіків і жінок у вирішенні долі закоханої дівчини знаходить своє вирішення в оповіданні бразилійського письменника Жоржа Іста “Міка” (1937.–Ч.20-21.– С.7-8).

Велика заслуга журналу й особливо його незмінного редактора О. Кисілевської у відкритті й вихованні молодих талантів, як, наприклад, Ірини Вільде, перший твір якої редакція “Жіночої Долі” забракувала. “Хоч редакторка дуже прихильно і з радістю вітає кожную нову появу на літературному полі, – згадує Ірина Вільде, – одначе на цей раз не зробила ведмежої прислуги визначній нині авторці. Не друкувала цієї студентської спроби, тільки звернула авторці увагу, що, щоб бути друкованим, треба багато знати, читати, вчитися...”²⁰⁴.

Журнал перший в особі Ірини Вільде дав справедливую високу оцінку нікому не відомій ще письменниці Наталені Королевій – глибоко віруючій християнці, що “впроваджує нас у цікавий не чужий, а по-правді так мало нам знаний світ – у біблійні, першо-християнські та середньовічні часи. Й обертається вона в тому світі так певно, так сміливо, як може тільки той, хто все те, про що пише, глибоко простудіював і роками приготувався, заки засів

²⁰⁴ Вільде Ірина. Між книжками // Жіноча Доля. – 1936. – Ч.1-2. – С.9.

до письменницького стола; хто всі ці речі віщо пережив і має душу, переповнену тими дивними, давніми світами...

Талановита письменниця, ... дає нам те, чого досі не дав нам жадний український письменник (*взяти під увагу треба не тільки її нариси, не тільки вміщені у збірці “Во дні они”, але розкинені по багатьох видавництвах і виданнях*). Наталя Королева, як і письменник В. Королів-Старий, – щирі приятелі “Жіночої Долі”. Не раз ми вже подавали короткі нариси з-під їх пера, й у цьому числі знайдуть наші читачки початок святкового оповідання “Дідусь”²⁰⁵.

2.3.3. Ольга Кобилянська в дискурсі „Жіночої Долі”

Найвизначнішим явищем у прозі, представлений у “Жіночій Долі”, були твори Ольги Кобилянської. Редакція часопису докладала багато зусиль для того, щоб домогтись активної і плідної участі письменниці в журналі. О. Кобилянську справедливо вважали однією із натхненниць журналу, його гордістю і славою.

Зміст матеріалів, присвячених О. Кобилянській, досить різноманітний. Вбачаючи свою роль і покликання в тому, щоб усіма доступними засобами (*освітньо-просвітніми, публіцистично-мистецькими*) консолідувати жіночий рух навколо державницьких інтересів, видавці журналу успішно використовували авторитет однієї із засновниць українського жіночого руху, найулюбленішої письменниці й непересічної особистості – Ольги Кобилянської.

Трапилося так, що перший рік існування “Жіночої Долі” збігся з роком підготовки всього світу (*без перебільшення*) до 40-річчя літературної праці О. Кобилянської. Редакція винятково серйозно готувалася до кожного ювілею, що являв собою загальнонаціональний інтерес. У рецепції редакції такі ювілеї посилюють народу віру, поглиблюють почуття національної належності і, що головне, мають властивість усіх об’єднати. У відозві з нагоди 950-ліття

²⁰⁵ Вільде Ірина. Між книжками // Жіноча Доля. – 1936. – Ч.1-2. – С.9.

Хрещення “Жіноча Доля” закликала всіх, як в ту сиву давнину, стати “за єдність нашого українського народу. Роковини ці мають стати духовним відродженням для цілого українського народу”²⁰⁶.

У грудні 1926 року, за рік перед ювілеєм, редакція зробила широке повідомлення про свято великої Буковинки: “Товаришки, Сестри! Є з вас хто, кому б чуже було ім’я нашої найбільшої сучасної письменниці Ольги Кобилянської? Певно нема нікого. Це – ж ця, котра перша по Кобринській підняла в своїх творах різкий бунт проти поневолення жінки. Це наш духовий велетень, що сорок років боровся проти морального й матеріяльного порабощення української людини! Це найбільша письменниця зеленої Буковини-України! Це взірцева громадянка, що свій талант, свою душу й тіло віддала своєму народові, цілковито занедбуючи свої особисті інтереси”²⁰⁷.

І ось ця гордість і слава живе “в малих вогких сутеренах, що відбирають її останки здоров’я, без власного спокійного кутка, де б могла даліше творити й збагачувати наше письменство ще многими своїми чудовими творами! Дамо ж їй так на старі літа по старих кутах поневірятися? Ні! Громадянство, а передусім українське жіноцтво не повинно дозволити на це, бо ж це встид і ганьба для нас”²⁰⁸.

“Жіноча Доля” кидає клич до збору грошей, щоб придбати хоч би маленьку хатку нашій письменниці. “Саме під цю пору – лучається в Чернівцях нагода okazійно набути хатку, якраз догідну для нашої письменниці. Для купівлі бракує ще тільки 1000 долярів.

Жінки Старого краю, Америки й Канади! Докажіть, що потрафите гідно оцінити цю, котра ціле життя бореться в ім’я вільної жінки-людини, в ім’я нашого добра! Нехай жодна з вас не відтягнеться зложити відповідну жертву на ювілей О. Кобилянської!

²⁰⁶ Великі роковини // Жіноча Доля. – 1938. – Ч.8. – С.3.

²⁰⁷ Ювілей Ольги Кобилянської // Жіноча Доля. – 1926. – Ч.16. – С.3.

²⁰⁸ Там само.

Докажім, що ми потрафимо бодай у части оцінити труди, покладені для добра і слави нашого народу.

Філіям С. Українок та жіночим гурткам поручаємо гарячо зайнятися цією справою. Гроші просимо надсилати на адресу нашої редакції, – а ми датки будемо оголошувати в “Ж. Доля”.

Час короткий – спішіться!”²⁰⁹

По всьому світі відгукнулися на клич журналу: утворенням осередків, товариств, жіночих організацій ім. О. Кобилянської, проведенням добродійних концертів, академій, читань і вечірок, про що ретельно повідомляла громадськість “Жіноча Доля”: “В грудні 1927 р. відсвяткувало наше товариство 40 літній ювілей нашої письменниці О. Кобилянської, влаштованим в її честь концертом. Портрет Вш. Ювілятки, зроблений спеціально на цю ціль, пишався поміж живими і штучними квітами на задній, килимами прибраній стіні сцени і наче промовляв до всіх жінок: “Ви, цвіт народу, працюйте далі ще шире в його користь, бо тільки від вас залежить добра доля будучих поколінь”. В програму свята входили деклямації, хорові співи дітей і старших, як також відчит Л. Слюзар”²¹⁰.

Вона розповіла про життєвий шлях О. Кобилянської, акцентуючи на пріоритетах її творчості, вмінні порушувати й розв’язувати жіночі питання. Віддзначила, що наш народ намагається не відставати від інших культурних народів. Розуміючи, “що можна підтримати народнього духа та заохотити тим більше молодше покоління до праці належною пошаною будь-якого світлого діяча ще за його життя. Це дійсно, є прикметою народів культурних – шанувати своїх провідників ще за їхнього життя.

Наша недавня минувшина показувала якраз протилежне. Згадаймо тільки Шевченка, Франка. Правда, що громадсько-суспільні обставини серед нашого народу були з огляду політичного виїмкові, та рівночасно правда ще й те, що

²⁰⁹ Ювілей Ольги Кобилянської // Жіноча Доля. – 1926. – Ч.16. – С.3.

²¹⁰ Слюзар А. З Монреалю, Канада // Жіноча Доля. – 1928. – Ч.8. – С.8.

наша суспільність таки дійсно не вміла чи не хотіла віддати пошану своїм духовним проводирям і тоді, коли й могла те зробити...

Чистого приходу з концерту було 15 дол., так що можемо збагатити фонд О. Кобилянської нашою 20 долярвою лептою”²¹¹.

Др. Остап Грицай опублікував статтю “Ольга Кобилянська: З приводу ювілею її сорокалітньої письменницької діяльності”²¹². До 50-літнього творчого ювілею була надрукована редакційна стаття “Національний світогляд Ольги Кобилянської”²¹³ та літературно-критична розвідка Дарії Полотнюк “Елементи краси й гармонії в творах О. Кобилянської”²¹⁴.

Вже в епіграфі до статті др. Остап Грицай цитує витяг із повісті О. Кобилянської “Царівна”, натякаючи на належність її до палких прихильниць “жіночого питання”, що стало лейтмотивом подальшого його викладу: “Найбільше займало мене питання жіноче. Ніхто не відчував так глибоко зависимого нужденного положення жінки, як я. Ніхто, здавалося мені, не думав стільки над рішенням його, як я. Мені снувалися преріжні думки по голові. Я бачила “питання жіноче”, коли приходилося жінці терпіти...”²¹⁵.

Його роздуми про творчість письменниці розпочинаються з коротенького вступу, висвітлення її життєвого шляху, чинників, що привели її на літературні терени. Подвигом великої ваги вважав він суспільну і творчу працю на користь власного народу, яку не завжди належно сприймали й оцінювали сучасники, не завжди вона знаходила їхню підтримку й захоплення. Мало того, перші кроки

²¹¹ Слюзар А. З Монтреалю, Канада // Жіноча Доля. – 1928. – Ч.8. – С.8.

²¹² Грицай О. Ольга Кобилянська: З приводу ювілею її сорокалітньої діяльності // Жіноча Доля. – 1927. – Ч.2. – С.2-4.

²¹³ Національний світогляд Ольги Кобилянської // Жіноча Доля. – 1937. – Ч.22. – С.2-3.

²¹⁴ Полотнюк Д. Елементи краси й гармонії в творах О. Кобилянської // Жіноча Доля. – 1937. – Ч.22. – С.5-6; Ч.23. – С.5-6.

²¹⁵ Грицай О. Ольга Кобилянська: З приводу ювілею її сорокалітньої діяльності // Жіноча Доля. – 1927. – Ч.2. – С.2.

Ольги Кобилянської в літературі породжували “не одну гірку хвилю, не одне болюче відчаровання”²¹⁶.

Вважаючи її творчий доробок надбанням народу, О. Грицай заповідає (*виявляючи цим тестементарно-рустикальний дискурс рефлексії*) майбутнім поколінням: ... багато-багато праці треба на те, аби ми пізнали та й зрозуміли вповні всі провідні думки в творах О. Кобилянської, їх найглибшу суть та красу розмальованих нею картин з нашого життя”²¹⁷.

Автор усвідомлював вагу доробку письменниці, і хоча попереду були ще не написані такі твори, як “Воєнний акорд”(1931), “Туга”(1931), “Спомин”(1931), він акцентує увагу на досягнутому, як завершеному, що потребує глибинного і вдумливого проникнення у світ її творчості.

Дарія Полотнюк мовби підтверджує думки О. Грицяя, цитуючи слова критика (*прізвище якого не вказує*): “... Кобилянська ніде в своїх творах не величає принципу сили, як такої, і ніщо не є так противне її душі, як всяка брутальність”²¹⁸.

Вона розуміє в цих судженнях існування “надлюдини” в галицькому середовищі: “... Бо ж як інакше, ми хоч би й маса, хоч би й без виробленого змислу для краси, могли б терпіти в себе надчоловіка, який би виріс з нашого ґрунту і не дав нічого з себе для скарбниці нашого всенародного духа? Отже не сила для сили, не краса для краси, а обидві ці потуги для добра маси, для добра народу”²¹⁹.

На нашу думку, Дарія Полотнюк статтею про Ольгу Кобилянську заангажувала рефлексуюче жіноцтво Галичини на позицію протистояння “темі сили”, постульованої як “Вісником” Дмитра Донцова, так і “Повстанням мас” іспанського філософа Хосе Ортегі-Гассета. Дарія Полотнюк намагається

²¹⁶ Грицай О. Ольга Кобилянська: З приводу ювілею її сорокалітньої діяльності // Жіноча Доля. – 1927. – Ч.2. – С.2.

²¹⁷ Полотнюк Д. Елементи краси й гармонії в творах О. Кобилянської // Жіноча Доля. – 1937. – Ч.22. – С.5.

²¹⁸ Там само.

²¹⁹ Там само.

залучити Ольгу Кобилянську до операбельної сфери тестаментарно-рустикального дискурсу²²⁰, ігноруючи (*перетлумачуючи*) образ “надлюдини” лише виключно до “служби маси”. Др. О. Грицай оцінює творчість письменниці, розглядаючи такі твори, як “Людина” (1894), “Царівна” (1896), “Битва” (1906), “Земля” (1902), “Вовчиха” (1924), “Ніоба” (1925) та інші.

Найвартіснішими мистецько-філософськими творами він вважає оповідання “Людина” та повість “Царівна”, акцентуючи на моментах, коли на Олену Ляуфер чинять тиск носії “філософії маси” у справі заміжжя (*бо воно, бачите, проти її волі*). Власне, у цій ситуації героїня рефлексує над “затурканістю” та духовним занепадом української жінки кінця XIX століття. Хоч чоловік і кохає Олену, усе ж вона жертва, бо вийшла заміж із матеріальних мотивів. Оповідання “...кинуло клич революційної обнови жіночого життя та вказало дорогу нового розвитку українській жінці”²²¹.

Головна героїня “Царівни”, Наталка Верковичівна, не тільки розмірковує про визволення жінки, яке вбачає в її освітньо-духовному розвитку, але на практиці стверджує свої наміри, вийшовши заміж за Марка: цим актом героїня декларує свою сутність як “...освіченої, вольної та розумної жінки, здібної до життя при власних силах та під власною кермою”²²².

Стаття знайомить нас з різноманітними творчими надбаннями Ольги Кобилянської, трансформуючи характери героїнь крізь призму усвідомлення власного “я” до єдиного і спільного – загострення й поглиблення конфліктів.

Якщо Олена і Наталя все ж одружуються і наче відступають від власних ідей, які вбачали в боротьбі за розвій жінки, то інше ми бачимо в Ганнусі із “Меланхолійного вальсу” (1898), що живе незалежним ні від кого життям, не звертаючи уваги на людські пересуди. Близькими до Ганнусі є героїні з

²²⁰ Плерома: Повернення деміургів: Мала Українська Енциклопедія української літератури / уклад. Ю.Андрухович та ін. – Ів.-Франківськ: Лілея-Н.В., – 1998. – С.108-109, 120-121.

²²¹ Грицай О. Ольга Кобилянська: З приводу ювілею її сорокалітньої діяльності // Жіноча Доля. – 1927. – Ч.2. – С.3.

²²² Там само.– С.4.

оповідання “Природа” (1897) та нарису “Некультурна” (1897). До речі, героїня останнього – Параска – вбачається авторові статті “однією з найкрасших жіночих постатей не тільки у творах Кобилянської, але і всієї нашої літератури”²²³.

Вищезгаданим творам “Людина” та “Царівна”, герої яких перебувають у колі вдаваних ілюзій та обману, протиставлено нарис “Битва” та повість “Земля”. Тут герої поєднані спільними рисами – любов’ю до природи, землі, людей-працелюбів, несхитних у своїй вірі і прагненнях.

Якщо в оповіданні “Вовчиха” зображену боротьбу за землю, то оповідання “В неділю рано зілля копала” (1909) є продовженням теми жіночої боротьби за кращу долю.

Спільними сюжетними лініями поєднані твори “Через кладку” (1902), “Ніоба”, “За ситуаціями” (1913-1914), з яких довідуємося про життєву боротьбу героїнь за свою незалежність. Їхнім переконанням протиставляються людські слабкості: благання, нав’язування волі, гроші. На щастя, не ці чинники є основоположними й визначальними у жіночому прагненні до вселюдського поступу.

Др. Остап Грицай прихильно сприйняв ідеали письменниці, що виражаються в любові до скривдженої та поневоленої жінки. Він вбачає її щастя в дещо іншій, не схожій на радянське потрактування “боротьбі”: “...треба українській жінці боротися проти всякої неволі, невсипущою працею та освітою виблагороднювати свої душевні сили, творити собі нову духовність і підготовлювати ґрунт під нове життя і нове майбутнє”²²⁴. Такої ж думки дотримується і дослідниця жіночого руху Марта Богачевська-Хомяк, розуміючи це як фемінізм письменниці в боротьбі за своє гідне “я”: на прикладі своїх героїнь О. Кобилянська підсилила надію на здійснення жіночих прагнень, “... показала, що жінки можуть удосконалювати себе й суспільство,

²²³ Грицай О. Ольга Кобилянська: З приводу ювілею її сорокалітньої діяльності // Жіноча Доля. – 1927. – Ч.2. – С.4.

²²⁴ Там само.

не поступаючи своєю гідністю та вірою у святість кохання, родини і, звичайно, в Бога”²²⁵.

О. Грицай наводить слова: “Виховуйте своїх доньок так, щоб вони ставали матерями, могли своїм дітям і батька заступити”²²⁶.

У редакційній статті “Національний світогляд Ольги Кобилянської” письменницю охарактеризовано як людину, що живе в центрі феміністичних проблем, які цікавлять жіноцтво не тільки в нас, на Україні, а й у всьому світі. “Жіноча Доля” наголошує на втраті їх актуальності після 50-ліття від початку творчості письменниці. Попри те твори О. Кобилянської ніколи не втратять свого значення, бо були, є і будуть “животворним джерелом, що з нього завжди можна зачерпнути сили й витривалости в хвилини знемоги духу”²²⁷.

Визначаючи в літераторці її індивідуальну майстерність і вміння передати словом повноту, багатогранність і зміст краси, відчуті одиницю в масі, стаття зміщує акцент на притаманному їй умінні підвести нас “до створення національного характеру”²²⁸. Вимоги часу й національна трансформація суспільства потребують не просто мас, а одиниць, здатних піднятися вище від інших, силою власного світобачення й інтелекту повести за собою. Інакше кажучи, потрібні особистості. Роль інтелігенції, за Ольгою Кобилянською, зводиться до служіння своєму народові, але така офіра повинна нести в собі любов, а не милість чи принуку.

Служити народові – це не означає злитися з ним і розтопитися в ньому, зменшитися до рівня мас, а залишатися завжди на видноті, бути свідомим свого призначення. Схожі думки на сторінках “Жіночої Долі” висловлював і

²²⁵ Богачевська-Хомяк М. Білим по білому: Жінки в громадському житті України. 1884–1939. – К.: Либідь, 1995. – С.157.

²²⁶ Грицай О. Ольга Кобилянська: З приводу ювілею її сорокалітньої діяльності // Жіноча Доля. – 1927. – Ч.2. – С.4.

²²⁷ Національний світогляд Ольги Кобилянської // Жіноча Доля. – 1937. – Ч.22. – С.2.

²²⁸ Там само.

Василь Іваненко: “...Звертаємо свої сили на здобуття щастя для одиниць і всього нашого народу і так досягнемо його”²²⁹.

Звернімося знову до образу Наталки Верковичівни, яка пережила зраду, коли близький їй чоловік одружується з іншою. Вона – типова героїня того часу. Та чи типові її душевні муки і переживання? Чи вистоять інші перед зрадою, не опустивши голови?

Розмірковуючи про невірність коханого, вона подумки звертається до минулого свого народу. І в цьому криється світоглядна глибина гордої українки, що невидимими життєдайними коренями з’єднана зі своєю історією.

Наче дві епохи пройшли перед її очима: “Виринула горда козаччина, станула й теперішність”. А в цій “теперішності” вона побачила його, що з колишнього навчителя ненависті до ворогів перетворився на запродавця і зрадника. “Ради становища, ради мамони. Що ж? “Посада це найголовніша причина, що вироблює тепер більше слуг, як людей”... Наче відлунням з козацьких часів сягнула думка: “Ліпше вмерти, як стати перед своїм народом таким п’ятном. Сто раз ліпше вмерти!”²³⁰ За своїм тематичним спрямуванням, проблематикою, сюжетними колізіями, характерами героїв оповідання Олени Дубчук-Звойницької “Орел”²³¹ перегукується із повістю “Царівна”. Воно є логічним продовженням у творчості ідей О. Кобилянської, одним із чинників яких було намагання “до створення національного характеру”²³².

Олена Дубчук-Звойницька жила у Володимирі-Волинському. Постійна читачка й дописувачка “Жіночої Долі”. 1930-го року в “Жіночій Долі” було опубліковане її оповідання “Ніч радості, ніч любови”²³³. Померла передчасно (3 серпня 1932 р.), залишивши чоловіка і єдину десятилітню донечку.

²²⁹ Іваненко В. Більше віри в свої сили // Жіноча Доля. – 1928. – Ч.8. – С. 7.

²³⁰ Національний світогляд Ольги Кобилянської // Жіноча Доля. – 1937. – Ч.22. – С.3.

²³¹ Дубчук-Звойницька О. Орел // Жіноча Доля. – 1929. – Ч.18. – С.6-7.

²³² Національний світогляд Ольги Кобилянської // Жіноча Доля. – 1937. – Ч.22. – С.2-3.

²³³ Дубчук-Звойницька О. Ніч радості, ніч любови // Жіноча Доля. – 1930. – Ч.16 – 17. – С. 5 – 6.

В оповіданні “Орел” йдеться про молоду закохану пару – Романа і Галю. Усе, здається, сприяло їх одруженню. Але в житті кожної людини є обставини, які спонукають до зміни того чи іншого задуму, що з часом виливається в проблему, яка докорінно міняє життя героїв. Стократ важливіші такі обставини, коли йдеться не про своє, індивідуальне, а про вселюдське, загальне, коли десь на грані можливого і неможливого народжується необхідне. І це “необхідне” стає сенсом і змістом життя, диктує поведінку і вчинки, навіть якщо за ним — розлучення двох закоханих.

Роман одружується з іншою, Галя усвідомлює це як жертвність, бо “...нам потрібна багата забезпечена інтелігенція, яка б всеціло могла підтримувати культурне життя. І ми повинні для неї зректися нашого особистого щастя”²³⁴.

Минув час. Перебуваючи в місті, де жив її колишній коханий (*Галя навчалася на курсах ручних робіт*), осяяна передчуттям зустрічі, навідує його. Перші хвилини, здається, перевернули її уяву: “...Говорив боязко, поглядаючи в сторону дверей, у які зайшла дружина: “...Читав, читав. Феміністкою зробилась... І вірші читав. Все по старому ідеалізуєте... Все пхаєте жінок до вільної праці, до вільного кохання”²³⁵.

Після цієї розмови Галя зрозуміла, хто перед нею. Його шепіт: “Ми друзі? Так? Можу тобі тепер чим допомогти...”,²³⁶ викликав співчуття і зневагу. Галя встала, щоб піти, і тут з’являється хлопчик. Авторка змальовує коротеньку зустріч із сином Романа, щоб проникливіше показати стан справ тієї частини інтелігенції, яка, дібравшись до “чину” “...затирає чим раз більше гордість і оригінальність і творить плебейність”²³⁷.

Заради тихого і ситого життя Роман не тільки відрікається від своїх переконань, а й від своєї національної гордості – виховувати рідного сина в українському дусі. Син, вітаючись із Галею російською мовою, почувши у

²³⁴ Дубчук-Звойницька О. Орел // Жіноча Доля. – 1929. – Ч.18. – С.6-7.

²³⁵ Там само.

²³⁶ Там само.

²³⁷ Національний світогляд Ольги Кобилянської // Жіноча Доля. – 1937. – Ч.22. – С.3.

відповідь її українську, називає дівчину “мужичкою”. На що та гордо відповідає: “Я українка, хлопчику, як і ми всі...”²³⁸.

По дорозі Галя подумки повертається до минулого: “... І це він мріяв дати нації здорову, розумну, непохитну інтелігенцію, яка б гордо вміла відректися особистого щастя, яка б не міняла своїх поглядів на затишну оселю і смачні обіди, яка б гарно вміла нести свою назву “я українець”²³⁹.

Чим не спорідненість Галиних думок з думками Наталки Верковичівни, навіть доль? Їх обох зраджують кохані, які так палко проповідували свої ідеї. Обоє одружуються: Орядин – з полькою, Роман – з українкою, яка відрікається рідної мови. Коли Наталка тільки думає, що діти Орядина виростуть чужинцями, то Галя на прикладі Романового життя переконується в цьому.

На образах життя цих двох, у дечому схожих, чоловічих постатей ми спостерігаємо ренегатство, яке часто траплялося в середовищі міської інтелігенції.

Протилежні їм характери Наталки і Галі. Дівчата – взірцеві й мужні патріотки свого народу, а тому дивляться з погордою і презирством на своїх колишніх близьких друзів.

Уже сама назва оповідання Олени Дубчук-Звойницької “Орел” символізує бажання його героїні наслідувати О. Кобилянську: “Я хотіла, щоб усі українці були орлами”²⁴⁰. На жаль, реалії життя ще далекі від намірів письменниці, але здійсненні, бо живуть і борються такі, як Галя, що не вміють і не хочуть пристосовуватися, бути блазнями на рідній землі. Навіть у хвилини розпачу і болю вони здатні піднятися вище від особистого, заховуючи власне “я” за іронічне і погордливе: “І це я його любила. Це мій орел?”²⁴¹

Журнал “Жіноча Доля” подавав повідомлення про нові твори письменниці. 1933-го року на його сторінках опубліковано новелу “Згадка про

²³⁸ Дубчук-Звойницька О. Орел // Жіноча Доля. – 1929. – Ч.18. – С.7.

²³⁹ Там само.

²⁴⁰ Полотнюк Д. Елементи краси й гармонії в торах О. Кобилянської // Жіноча Доля. – 1937. – Ч.22. – С.5.

²⁴¹ Дубчук-Звойницька О. Орел // Жіноча Доля. – 1929. – Ч.18. – С.7.

братів близнюків Тимошів на Б-і”(1933. – Ч.11. – С.5-6; Ч.12. – С.5-6), у якій йдеться про двох братів – Василька і Чічка, вихідців із священичої родини, які намагаються залучити селянську молодь до просвітницької діяльності: участі в церковному хорі. Такому намаганню протиставляється селянська рутинна закостенілість із тяжінням до старосвітських звичаїв. Виникає прихований конфлікт, що переростає в проблему: батьки – діти – селяни. Він закінчується трагічною долею кожного героя новели. Очевидно, така проблема твору породжена тогочасною громадсько-суспільною атмосферою, яка панувала серед інтелігенції на Буковинських землях у першій половині ХХ століття і виявлялася в морально-етичних розбіжностях із селянським укладом життя.

1934-го року виходить “Лист засудженого на смерть вояка до своєї жінки” (1905. – Ч.12. – С.7- 9), 1937 р. – новела “Туга” (1931. – Ч.22. – С.3-4; Ч.23. – С.4-5), з приміткою (*досі не опублікованою*), яку на прохання редакції надіслала О. Кобилянська з нагоди 50-ліття творчої діяльності. Згадані твори написані на матеріалах подій Першої світової війни і мають антивоєнне спрямування.

“Лист засудженого на смерть вояка до своєї жінки” розкриває трагізм долі головного героя Василя Вітки, якого військовий суд засудив до смерті за зраду, бо вояк заснув в окопах і не відступив разом зі своїми. Жодні пояснення не допомогли, бо він не розумів німецької мови, а судді не розуміли української.

У “Тузі” йдеться про солдата Микиту Білого, який самовільно покинув армію, щоб відвідати рідню. Його теж судили, але він, по суті, випросив собі помилування, і був виправданий.

Радянські літературознавці докоряли письменниці за нереальну розв’язку “Тузи”, виключаючи, з одного боку, наявність милосердя до простого солдата з боку австрійських старшин, з іншого – не допускаючи, щоб заради збереження життя солдат принижувався перед цісарськими прислужниками. На думку В. Лесина, в розв’язці новели “Туга” авторка “вступила у протиріччя із своїми

попередніми творами (*“Земля”, “Лист засудженого вояка...”*)”²⁴². Літературознавець ставить під сумнів можливість виправдання вироку Микити Білого. Більше того, оскільки першоджерело новели не збереглося, він вдається до гіпотетичного судження: “можливо, що таке закінчення додане видавцями *“часописі для українського жіноцтва”* – *“Жіноча Доля”*, який видавався у Коломійі і в якому вперше з’явилося це оповідання в кінці 1937 року”²⁴³.

У процесі наукового пошуку нам вдалося встановити, що примітка в *“Жіночій Долі”*, за якою новела *“Туга”* досі ніде не друкувалася, не відповідає дійсності. Насправді вона вперше була опублікована 1932 року із присвятою др. Олександрові Колесі в *“Нових шляхах”*²⁴⁴, які редагував А. Крушельницький.

Зіставлені тексти новели – адекватні. У *“Жіночій Долі”* відсутня присвята. Гадаємо, що В. Лесин керувався недостовірною інформацією про першодрук новели. Хоча, якщо і брати його застереження до уваги, то воно має право на існування, але тільки в межах редакції *“Нові шляхи”*, а не в *“Жіночій долі”*. Як приклад, наведемо витяг із листа письменниці від 11 березня 1932 року до А. Крушельницького, в якому вона *“висловлює невдоволення...”*, що її оповідання *“Путіфара”* надруковане в *“Нових шляхах”*, невдало скорочено. Тому просить надіслати ще надруковані речі назад... *“Не дозволю, щоб те, що пишу, може, вже і в останнє, було покалічено”*²⁴⁵.

Літературно-критичних розвідок на ці твори на сторінках часопису не знаходимо.

На сторінках *“Жіночої Долі”* маємо низку спогадів про письменницю за авторством О. Кисілевської, С. Русової та інших, вірші-посвяти Уляни Кравченко, Б. Лепкого, О. Стефановича.

²⁴² Лесин В. Антивоєнні твори Ольги Кобилянської // Ольга Кобилянська: Статті і матеріали. – Чернівці, 1958. – С.94.

²⁴³ Там само.

²⁴⁴ Кобилянська О. Туга // Нові шляхи. – 1932. – №6-7. – С.237-243.

²⁴⁵ Гузар З. П. О. Кобилянська: Семінарій: Навчальний посібник. К.: Вища школа, 1990. – С.84.

Журнал опублікував лист-відповідь О. Кобилянської на запрошення О.Кисілевської прибути до Коломиї на святкування її 40-літнього творчого ювілею (1927.–Ч.22.– С.2).

1928 року в “Жіночій Долі” з’явилося багато матеріалів, пов’язаних із ювілеєм: “Свято Ольги Кобилянської: Як Коломия святкувала 40-літній ювілей літературної праці Ольги Кобилянської” (1928.– Ч.3.– С.3-5); “Подяка Ольги Кобилянської: всім, хто обходив свято її 40-річного ювілею літературної діяльності”(1928.– Ч.5.– С.3); звернення редакції “Жіночої Долі” до українських газет і журналів Європи, Америки та Канади з проханням передрукувати її подяку; замітка “До вельмишановних редакцій часописів у краю та за границями його” (1928. – Ч.6.– С.11) з нагадуванням про передрук подяки О. Кобилянської на сторінках своїх часописів.

“Жіноча Доля” інформує про статті із портретом письменниці авторства Марії Омельченко в жіночій часописі “Zensky svet” (*Словенія*) за 11 листопада, в болгарському жіночому часописі “Женски гласъ”, що виходив у Софії, в югославському жіночому часописі “Zensky listy” та в деяких чеських жіночих виданнях (1928.– Ч.5.– С.3).

У 1937 році редакція знову широко висвітлює відзначення ювілею О. Кобилянської в усіх куточках світу: “З нагоди ювілею О. Кобилянської” (1937.– Ч.22.– С.6-7); “До ювілею Ольги Кобилянської” (1937.– Ч.23.– С.6-7); “Ювілей О. Кобилянської в Коломиї” (1937.– Ч.23.– С.15) та багато інших. Ці матеріали частково використав проф. В. Полек у радянські часи, із зрозумілих причин не вказавши на джерела цієї інформації. З них довідуємося про урочистості з ретельними повідомленнями про час, місце та програму святкування у Чернівцях, Коломиї і за її межами.

Проаналізовані архівні матеріали по-новому відкрили нам художньо-естетичну спадщину “Жіночої Долі”. З’явилася нарешті можливість наукового осмислити функціонування, вплив журналу у всій визначеності, у повному обсязі, у новому контексті. Цей контекст – подальша історична доля України,

для покращення якої не шкодували свого життя й хисту члени редакції і співпрацівники “Жіночої Долі”.

Художня і публіцистична спадщина “Жіночої Долі” є невичерпним об’єктом для наукового дослідження, завдяки діалогу, який вона проводила зі світом, національній, історіософській спрямованості світогляду її співробітників.

Нова історична доба України більш сприятлива для всебічного дослідження діяльності часопису, його місця і значення в розвитку національної української культури, журналістики і національно-визвольних змаганнях нації взагалі та феміністичного руху зокрема.

Перспектива наукового пошуку, в центрі якого “Жіноча Доля”, триватиме – аж поки існуватиме українська жінка, якій не байдужі майбутня доля України, духовність її народу.

ВИСНОВКИ

Суспільно-політичні умови першої чверті XX століття окупованої польською владою Галичини сприяли активізації найбільш свідомого і освіченого жіноцтва, розбурханого піонеркою жіночого руху Н. Кобринською в останні десятиліття XIX віку. Створення Союзу українок, з його розширеними осередками, впровадження нових ідеологічних та організаційних структур, урізноманітнення діяльності актуальних жіночих сфер – вимагали інформаційного поширення. Як наслідок, протягом 1922 року діяльність Союзу українок висвітлювано на сторінках “Жіночого вістника” і “Жіночого діла” (*додаток до газети “Діло”*). З 1 вересня 1925 року центральним друкованим органом Союзу українок стає “Жіноча Доля”.

На підставі аналізу діяльності літературно-публіцистичних, мемуарно-епістолярних, цензурних і рукописних матеріалів здійснено дослідження феміністичного дискурсу “Жіночої Долі” як фактора консолідації українського жіноцтва навколо державницьких ідеалів, визначено його роль у прилученні українок до скарбів європейської та світової культур; висвітлено аспекти й напрями художньо-публіцистичної діяльності “Жіночої Долі” та її роль у формуванні національної самосвідомості народу .

Утверджуючи самобутність українського народу, “Жіноча Доля” стверджувала право широкого розвитку української національної культури в усіх її сферах і проявах, насамперед – у мовній сфері, що їх журнал розглядав у контексті всієї історичної еволюції народу. Українське слово зв’язало почуттям єдності розділені українські землі, наближало інтелігенцію до простих народних мас, позбавлених державних, культурних і національних традицій.

Проблема навчання українською мовою знаходила своє логічне продовження і в обороні “Рідної школи”, з діяльністю якої пов’язувалося “продовження буття українського народу”, надія на те, що “через неї заясніє заграва світанку, яка осяє безкраї простори від Карпат по Кубань, настане сподіваний день, в якому народиться сім’я вольна, нова” (*Ірина Вільде*).

Підпорядкувавши питання національне (*а отже, і лінгвістичне*) загальнодемократичному рухові, завданням покращання економічного і політичного становища народу, журнал ставив функціональний статус української мови у залежність від політичної свободи нації. Вважаючи українську мову не етнічним, а культурним спадком, репрезентанткою надбань цивілізації, журнал бачив її в історичній перспективі та у вселюдському контексті.

Журнал розробляв основні положення феміністичної теорії початку ХХ століття, специфічне побутування феміністичних ідей в українському літературно-культурному просторі, висвітлював проблеми жіночого руху, діяльності жіночих організацій і товариств, осередків філій і гуртків, як у нас, так і за кордоном.

Та попри чільну увагу редакції до феміністичних проблем головними напрямками роботи “Жіночої Доля” все ж були **культурно-освітній, економічний і політичний, що висвітлювали** змагання українського жіноцтва за повернення України в “підготовлений генетично й утверджений історично статус” незалежної держави, за розвиток усіх сфер духовного, політичного, культурного й соціально-економічного життя української нації.

Приймаючи розуміння нації як найвищої органічної людської спільноти, “Жіноча Доля” продовжувала підносити всезростаючий інтерес серед українського жіноцтва до гендерних проблем, систематично застерігаючи жіноцтво від надмірного захоплення чужим; вона давала слушні практичні поради, як і що брати “з чужого поля”, не втрачаючи при цьому власного національного характеру літератури, музики, мистецтва аж до політичних питань та ідеологій.

Творчі пошуки цілої плеяди поетів, прозаїків, публіцистів об’єдналися навколо концепції “нової” героїні – особистості жінки – дружини, матері, громадянки-патріотки. Поручуючи й активно обстоюючи першорядні проблеми національного розвитку і народності, “Жіноча Доля” цим уже

відіграла неоціненну роль у формуванні національної самосвідомості українського жіноцтва не тільки в Україні, а й далеко за її межами.

З самого початку “Жіноча Доля” стояла на тому, що в ім’я торжества національної програми слід об’єднати навколо журналу всі творчі сили нації, всі її суспільні групи. Журнал пропонував різні шляхи здійснення цієї програми у процесі загальнодемократичного руху, покращання економічного й політичного становища народу, змінюючи функціональний статус української мови, – проте остаточно розв’язати її можна тільки за умови політичної свободи.

“Жіноча Доля” намагалася зробити все, щоб залучити до активної участі в журналі українське жіноцтво Галичини, Східної України, Буковини, Підкарпаття, а також близького й далекого закордону: Польщі, Чехословаччини, Болгарії, Німеччини, Австрії, Бельгії, Англії, Франції, Румунії, Канади, Америки, Китаю, Японії та ін. Вихідними пунктами діяльності часопису була не тільки інформаційно-просвітницька праця в національно-патріотичному дусі, а й безпосередня участь у різних подіях та процесах суспільно-політичного, національно-визвольного, культурно-ідеологічного спрямування.

Члени редакції дбали, щоб читачі видання постійно отримували інформацію про важливі політичні події в Галичині і в регіонах України, Радянського Союзу, інших країн, про стан, розвиток, досягнення національної культури, здобутки в окремих галузях знань, їхнє взаємозбагачення через зближення з європейською і світовою культурами.

У видавничій теці були дописи з Англії, Канади, Америки, Бразилії, Аргентини, Китаю, Манджурії та ін. Сотні листів з усіх кінців світу надійшли в редакцію з нагоди ювілею: від з’їзду Союзу українок за підписом Ольги Бачинської (*Стрий*), О. Сірецької (*Чернівці*), О. Кобилянської (*Димка*), Голови Української Національної Жіночої Ради в Чехословаччині проф. С. Русової (*Прага*), Мар’яни Мельник (*Шанхай*), Л. Бачинського (*Перемишль*), Союзу українок Канади ім. Ольги Бесарабової (*Віндзор*), організаторки Союзу

українок Америки Анастасії Рибаківної, Української Громади в Туреччині, Катерини Забелло (*Царгород*), подружжя Омельченків (*Прага*) та багатьох інших.

Численні мемуарно-публіцистичні та епістолярні матеріали, що стосуються цієї доби (20-30-ті рр. ХХ ст), дають підстави зробити висновок: журнал “Жіноча Доля” – знакове та багатоаспектне літературно-культурне явище. На її сторінках виступив майже весь науковий і літературний актив України, із середовища якого вийшло чимало істориків, етнографів, фольклористів, лінгвістів, літературознавців, письменників. На її сторінках друкувалися твори: Н. Кобринської, О. Кобилянської, Софії Русової, Людмили Шевченко, Наталени Королевої, М. Омельченко, Галі Мазуренко, З. Мірної, Марії Підгірянки, Савели Стечишин, Т. Кройтор, доктора В. Сіменовича, доктора В. Ю. Кисілевського, Уляни Кравченко, Конст. Малицької, Катрі Гриневичевої, Марії Донцової, Кл. Попович-Боярської, Марії Крушельницької, О. Федак-Шепаровичевої, М. Струтинської, І. Шмігельської-Климкевич, О. Федів-Суховерської, М. Козоріс-Барилякової та інших.

Вагомим внеском у вітчизняну публіцистику була діяльність редактора “Жіночої Долі” О. Кисілевської, чії праці синтезували в собі автобіографічні, громадсько-виховні, художньо-пошукові модули як стимули духовної єдності і цілісності суспільства.

Своїми подорожніми нарисами з поїздок по Америці, Бельгії, Канаді, Швейцарії, Чехії та ін. О. Кисілевська знайомила українців з вільною думкою європейців і світових демократій, їхньою готовністю захищати честь і свободу батьківщини, вирізняючи на фоні вільного світу аномалії підневільного життя українців.

Висновкам та узагальненням О. Кисілевської притаманна сміливість, самобутність та оригінальність думки. Сперті на логіку доказів, вони позитивно впливали на читача, сприяли формуванню нового світогляду, базованого на історичних та національних традиціях українського народу.

“Жіноча Доля” була своєрідною кардіограмою інтелектуального життя українських літераторок, які по-різному переймалися долею рідної літератури. Одні творили, примножували художні тексти, інші осмислювали написане, розгортали літературну критику, писали історію української літератури. І всі вдавалися в глибоку ретроспекцію, або (*рідше*) пробували прогнозувати майбутнє, а, в кінцевому підсумку, створили цілісний естетично привабливий образ героїні-українки, який еволюціонує від початкових феміністичних домагань рівноправності до виразника інтересів нації. При цьому кожен із них дотримувався індивідуальних стильових засобів, що позначалося на загальних тенденціях розвитку української літератури.

Редакційна колегія часопису “Жіноча Доля” зуміла об’єднати навколо себе найбільш здорові творчі жіночі сили, що, втілюючи національну проблему в нових суспільно-політичних умовах, протистояли полонізації, русифікації та іншим впливам, зберігши при цьому свою самотутню ідентичність.

Як національний об’єднавчий чинник, журнал висвітлював історію зародження і боротьби української жінки за емансипацію на всіх етнічних землях, причини і способи боротьби, їхнє кількісне, ідейне зростання у формуванні зрілого національно свідомого типу жінки-громадянки, без уваги на місце проживання, політичну та релігійну орієнтацію, а тому здобув авторитет і визнання на міжнародному рівні, не маючи собі подібних за вагомістю впливу на жіночу свідомість та єднання на європейському і світових континентах.

Націотворча система редакційних поглядів видавців “Жіночої Долі” з її базовим феміністичним та супровідними мовно-літературними, культурно-освітніми, політико-економічними господарськими складовими – були вирішальними у визначенні функції і ролі жінки в національних сферах життя.

Спираючись на історичні традиції народу, співпрацівники редакції формували національний світогляд люблячої жінки-матері, берегині українського роду, громадянки мужнього, вольового інтелекту, непохитної вдачі – сильної особистості.

“Жіноча Доля” постійно знайомила читацький загаль із політичною ситуацією не лише на рідних теренах Галичини, а й на тимчасово окупованих землях Полісся, Волині, Буковини, Закарпаття, Східної України; СРСР, Європи і світу.

Вона давала широку інформацію про розвиток національної культури: фольклору, етнографії, музеєзнавства, літератури, мистецтва, живопису – та її збагачення через зв’язки з європейською та світовою культурами.

Складні обставини в суспільстві вимагали різноманітних методів діяльності, до яких “Жіноча Доля” вдавалася й обіцяла вдаватися постійно, залежно від суспільно-політичної ситуації. Часопис постійно інформував читацьку аудиторію про активну діяльність співпрацівниць „Жіночої Долі” в обстоюванні національних інтересів на високому міжнародному рівні: на Конгресі Миру (*Париж, 1925р.*); конгресі Ліги в Дубліні (*Ірландія, 1926р.*); секції Жіночої Ліги (*Берлін, 1928р.*); другому Конгресі Міжнародного Союзу щодо громадянських прав жінки (*Берлін, 1929р.*); конгресі Міжнародної Ліги Миру і Свободи (*Прага, 1929*); на Міжнародному Жіночому Конгресі (*Гренобль, 1932*) та ін.

Виступи українок на міжнародній арені ознайомлювали світову спільноту з Україною, її змаганнями в національній, політичній, соціально-культурній сферах.

Жінки представляли свою Батьківщину не маргіналом Росії, Польщі чи Австро-Угорщини, а як тимчасово окуповану сусідами європейську державу з багатомільйонним самобутнім, талановитим і самодостатнім народом, що має свою мову, культуру й історію.

Усі книги журналу значною мірою становлять цінні, першорядні літературно-художні документи. Власне, весь український літературний процес тієї доби був представлений у “Жіночій Долі”, яка з часу заснування служила “і за буквар, і за політичного інформатора, і за провідника, і дорадника, і практичного помічника” .

Значення “Жіночої Долі” в літературному процесі не обмежується тільки суспільно-літературним резонансом. Являючи собою відбиття певних ідейно-мистецьких особливостей української літератури 20 – 30-х рр. XX ст., “Жіноча Доля” водночас сама впливала на багатьох письменників, на літературний процес першої половини XX століття. Тому найважливіші тогочасні літературно-художні явища в усій їхній своєрідності можна розкрити, тільки всебічно врахувавши практику “Жіночої Долі”.

Бібліографія

1. А колесо історії крутиться... (В 20 роковини світової війни) // Жіноча Доля. – 1934. – Ч.18. – С. 4-5.
2. А. М-ва. “Жіноча Доля” та укр. жіноцтво // Жіноча Доля. – 1927. – Ч .10. – С. 3-4.
3. Агеєва В. Жіночий простір. Феміністичний дискурс українського модернізму. – К.: Факт, 2003. – 320 с.
4. Американський журналіст про голод на Україні // Жіноча Доля. – 1934. – Ч.7. – С. 14.
5. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. – Львів, 1996. – 636 с.
6. Антонич Б. І. Зібр. творів. – Нью-Йорк, 1967. – С. 341-342.
7. Антонович Б. В. Моя сповідь. Вибрані історичні та публіцистичні твори. – К.: Либідь, 1995. – 814 с.
8. Б. Савчук помилково трактує датою її смерті 1937 рік, наголошуючи, що ця „...багатообіцяюча закарпатська письменниця ... (1907– 1937) не встигла розкрити свій непересічний хист...”
9. Багрянний І. Публіцистика. Доповіді, статті, памфлети, рефлексії, есе./ Упор. О. Коновал. – К.: Смолоскип, 1996. – 856 с.
10. Баранова Б. Сучасні завдання українського жіноцтва // Жіноча Доля. – 1926. – Ч. 6. – С.4-5; Ч.8. – С.3.
11. Белегай М. Др. Володимир Сіменович // Жіноча Доля. – 1932. – Ч.23. – С.9-10.
12. Бернштейн М. Журнал “Основа” і український літературний процес 50 – 60-х років ХІХ ст... – К.: Наук. думка,1959. – 216 с.
13. Бернштейн М. Українська літературна критика 50-70-х років ХІХ ст. – К.,1959. – 492 с.
14. Білецький Л. Основи української літературно-наукової критики. – К.: Либідь, 1998. – 406 с.
15. Блажкевичева І. Жінка та політика // Жіноча Доля. – 1927. – Ч. 2. – С.2-3.
16. Блажкевичева І. З нагоди Шевченківських свят // Жіноча Доля. – 1927. – Ч.5. – С.2-3.

17. Блажкевичева І. Роля жінки в суспільстві // Жіноча Доля. – 1927. – Ч. 8-9.- С.4; Ч.11. – С.2; Ч.12. – С.3-4.
18. Бовуар Сімона де. Друга стаття: У 2 т. / 3 фр. – К.: Основи, 1994. – Т.1. – 352 с. ; Т. 2. – 392 с.
19. Богачевська-Хомяк М. Білим по білому. Жінки в громадському житті України. 1884-1939. – К.: Либідь, 1995. – 424 с.
20. Божук М. Вже сонце післало кохане проміння // Жіноча Доля. – 1938. – Ч.3. – С.2.
21. Божук М. Жіночій Долі // Жіноча Доля – 1931. – Ч.11. – С.2.
22. Божук М. Мені тяжко, матусю, живеться... // Жіноча Доля. – 1935. – Ч.11. – С.1.
23. Божук М. Ні, не співатиму пісень... // Жіноча Доля. – 1933. – Ч.12. – С.1.
24. Божук М. Не лякайся, сестро, бурі! // Жіноча Доля. – 1931. Ч.13. – С.1
25. Божук М. О, Тисо!.. // Жіноча Доля. – 1938. – Ч.3. – С.2.
26. Божук М. Ой засвіти, місяченьку! // Жіноча Доля. – 1931. – Ч.32. – С.1.
27. Божук М. Ой не сійся, білий снігу... // Жіноча Доля. – 1939. – Ч.3 – С.9.
28. Божук М. Ой хочеться жить... // Жіноча Доля. – 1931. – Ч.18 – С.1.
29. Божук М. Поети, не смійтесь, що я заспівав // Жіноча Доля. – 1939. – Ч.3. – С.9.
30. Божук М. Присвята сестрі Анні // Жіноча Доля. – 1931. – Ч.11. – С.2.
31. Божук М. Прощай, матусю! // Жіноча Доля. – 1931. – Ч.32. – С.1.
32. Божук М. Це рідний край! // Жіноча Доля. – 1931. – Ч.18. – С.1.
33. Божук М. Це рідний край! // Жіноча Доля. – 1933. – Ч.12. – С.1.
34. Бойко Ю. Вибрані праці. – К.: Медекол, 1992. – 381 с.
35. В. Б. [Божук В.] Життя в Срібній Країні через призму життя одної людини. // Жіноча Доля. – 1939. – Ч.3.– С. 6-7; Ч.4. – С.6-7; Ч.6. – С.6-7.
36. Великі роковини // Жіноча Доля. – 1938. – Ч.8. – С.2-3.
37. Величко І. Наталія Кобринська // Жіноча Доля.– 1928. – Ч.1-2. – С.5-6.
38. Виказ осіб // Жіноча Доля. – 1928.– Ч.21. – С.11.
39. Від редакції // Жіноча Доля. – 1926. – Ч.6. – С. 4.
40. Від редакції // Товариш. Письмо літературно-наукове. – Львів, 1888.–Ч.1.– С.1-2.

41. Від У.Ж.Н.Р. в Ч.С.Р. // Жіноча Доля . – 1934.– Ч.22. – С. 6.
42. Відозва до українського жіноцтва від Товариства Українсько-Канадського жіноцтва з Вінніпегу // Жіноча Доля. – 1932.-Ч. 13. – С.6-8.
43. Відозва Союзу Українок до українського жіноцтва! // Жінка. – 1936.– Ч.4. – С.2.
44. Віконська Дарія. Європа і ми // Жіноча Доля. – 1939. – Ч.7 – 8 – С.5.
45. Віконська Дарія. За доцільність (З книги “За силу й перемогу”) // Жіноча Доля. – 1939. – Ч.9-10. – С.4-5.
46. Віконська Дарія. Психіка ресинтменту (З книги “За силу й перемогу”) // Жіноча Доля. – 1939. – Ч.6. – С. 4-5.
47. Віконська Дарія. Степ // Жіноча Доля. – 1939. – Ч.4. – С.5.
48. Вільде Ірина. Між книжками // Жіноча Доля. – 1936. – Ч. 1-2. – С. 7-9.
49. Вільде Ірина. Нові книжки з-під жіночого пера // Жіноча Доля. – 1937. – Ч.1-2. – С. 19.
50. Гадамер Ганс-Георг. Герменевтика і поетика. // Вибрані твори. – К.: Юніверс. – 2001. – 280 с.
51. Галич О., Назарець В., Васильєв Є. Теорія літератури. Підручник. За науковою редакцією О. Галича.- К.: Либідь, 2001. – 487 с.
52. Гаряче серце: Як Шевченко любив Україну // Жіноча Доля. – 1931. – Ч.10. – С.3-4.
53. Гегель Г. Естетика: В 4 т. – М., 1968. – Т. 1. – С. 301.
54. Гнатюк М. Іван Франко в літературно-естетичних концепціях його часу. – Львів: Каменяр, 1999.-181 с.
55. Гнатюк М. Літературознавчі концепції в Україні другої половини ХІХ – початку ХХ сторіч. – Львів, 2002. – 208 с.
56. Гнідан О. Д. Василь Стефаник. Життя і творчість. – К.: Рад. шк., 1991. – 222 с.
57. Гнідан О.Д., Дем’янівська Л.С. Володимир Винниченко. Життя. Діяльність. Творчість. – К.: Четверта хвиля, 1995. – 256 с.
58. Гнідан О. Євгенія Ярошинська // Ми – в історії.-К.: ЖЦ “Спадщина”. – С.22-41.

59. Гнідан О. Ольга Кобилянська // Історія української літератури кінця ХІХ – поч. ХХ ст. – К.: Вища шк., 1991. – С. 291-332.
60. Гнідан О. Письменниця, діячка, жінка // Ми – в історії. – К.: ЖЦ “Спадщина”. – С.6-21.
61. Голоси наших читачок: Лукачева Софія // Жіноча Доля. – 1929 – Ч.3. – С.11.
62. Голоси наших читачок про діяльність видавництва “Жіноча Доля” // Жіноча Доля. – 1928. – Ч.22. – С.4; Ч.23. – С.12; Ч.24. – С.9-10.
63. Гординський С. Поет “другої генерації” // Назустріч. – 1936. – 15 лютого.
64. Грицай О. Ольга Кобилянська. З приводу ювілею її сорокалітньої письменницької діяльності // Жіноча Доля. – 1927. – Ч. 20. – С.2-4.
65. Грушевський М. Хто такі українці і чого вони хочуть. – К.: Знання, 1991. – 240 с.
66. Гузар З. П. Кобилянська: Семінарій: Навчальний посібник. – К.: Вища школа. 1990. – 166 с.
67. Гуляк А. Олена Пчілка. Нарис життя і творчості. – К., 1996. – 114 с.
68. Гундорова Т. Про-Явлення слова. Дискурсія раннього українського модернізму. Постмодерна інтерпретація. – Львів, 1997. – 296 с.
69. Гундорова Т. *Femine melancholica*: Стаття і культура в гендерній утопії Ольги Кобилянської. – К.: Критика, 2002. – 272 с.
70. Гунчак Т. Україна. Перша половина ХХ століття. Нариси політичної історії. – К., 1993.- 287 с.
71. Данильчук І. Велич Шевченка // Жіноча Доля. – 1930. – Ч.10. – С.3.
72. Два роки // Жіноча Доля. – 1927. – Ч. 17. – С.2.
73. Де ви? // Жіноча Доля. – 1938. – Ч. 24.– С.2
74. Денисюк І. Невичерпність атома. – Львів, 2001. – 318 с.
75. Денисюк І. О. Розвиток української малої прози ХІХ - поч. ХХ ст. – Львів, НВТ Академічний експрес, 1999. – 267 с.
76. Денисюк І., Скрипка Т. Дворянське гніздо Косачів. – Львів, НВТ Академічний експрес, 1999. – 265 с.

77. 10-літній Ювілей товариства Горожанок від 41 „Союзу Українок” Америки в Філадельфії // Жіноча Доля. – 1930. – Ч.1-2. – С.3.
78. Діло. – 1926. – Ч. 148. – 7 липня
79. Діти й школа // Жіноча Доля. – 1934. – Ч. 17. – С.3.
80. До наших Вп. Прихильниць і Читачок. // Жіноча Доля. – 1930. – Ч. 1-2. – С. 3.
81. До наших милих читачок і читачів // Жіноча Доля. – 1928. – Ч. 24 – С. 4.
82. Донцов Д. Дві літератури нашої доби. – Львів, 1991. – 296 с.
83. Донцов Д. Росія чи Європа. – К., 1992. – 44 с.
84. Дороцька-Кулик Е. На дорозі у світ // Коломия і Коломийщина: Збірник споминів і статей про недавнє минуле. – Філадельфія, – 1998. – С.335-342.
85. Другий Конгрес Міжнародного Союзу для громадянських прав жінки в Берліні // Жіноча Доля. – 1929. – Ч.13. – С.12.
86. Дубчук – Звойницька О. Ніч радості, ніч любови // Жіноча Доля.-1930.- Ч.16-17.-С.5-6.
87. Дубчук-Звойницька О. Орел // Жіноча Доля. – 1929. – Ч.18. – С.6-7.
88. Думки в Лесині дні // Жіноча Доля. – 1938. – Ч.4. – С.2-3.
89. Дучимінська О. Матерям у день їхнього свята // Жіноча Доля. – 1934. – Ч. 10. – С. 3.
90. Екскурсантка. День серед чеського жіноцтва в Празі // Жіноча Доля. – 1928. – Ч. 9. – С. 3; Ч.10. – С.16.
91. Євшан М. Куди ми прийшли?.. // Євшан М. Критика. Літературознавство. Естетика.– К.: Основи, 1998. – С. 247-275.
92. Євшан М. Листи з Галичини // Євшан М. Критика. Літературознавство. Естетика.– К.: Основи, 1998. – С.453-471.
93. Євшан М. Українська література в 1910 році // Євшан М. Критика. Літературознавство. Естетика. – К.: Основи, 1998. – С. 239-247.
94. Єфремов С. Вибране. Наукові розвідки. Монографії. – К.: Наук. думка, 2002.– 758 с.
95. Єфремов С. Історія українського письменства. – 3-є. вид.– К., 1917. – 418с.
96. Єфремов С. Щоденники. 1923-1929.– К.: Рада, 1997.– 840 с.

97. Жінка – на сторожі! (Завдання жінки в ділянці культури) // Жіноча Доля.– 1934.– Ч. 20.– С. 5-6.
98. Жінка як текст. Е. Андієвська, С. Павличко, О. Забужко: Фрагменти творчості і контексти. – К.: Факт, 2002.– 207 с.
99. Жіноча видавнича кооператива // Жіноча Доля.– 1934.–Ч. 22. – С. 3.
100. „Жіноча Доля” // Жіноча Доля.– 1934.– Ч.22. – С.5.
101. Жіноча Доля. – 1926. – Ч.10. – С.16.
102. Жіноча Доля. – 1939. – Ч.6. – С. 15.
103. Жулинський М. “Визнати доцільним організацію Шевченківського інституту”. Роздуми з нагоди 75-річчя з дня утворення Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України // СіЧ.– 2001.– №11.– С. 9-10.
104. З думок Б. Расселя про здобуття щастя. Терпіння байронічні // Жіноча Доля. – 1934. – Ч.15-16. – С.7-8.
105. З жіночого руху: Ювілей О. Кобилянської в Жовкві // Жіноча Доля. – 1938.– Ч. 4.– С. 14.
106. З міжнародних зв’язків // Жіноча Доля. – 1929. – Ч.7. – С.5-6.
107. За вірність Церкві, за честь нашого Митрополита – постоїмо ми всі // Жіноча Доля. – 1938. – Ч. 4. – С. 3.
108. За що усі народи шанують своїх письменників, поетів // Жіноча Доля. – 1925. – Ч.2. – С.4
109. Забужко О. Хроніки від Фортінбраса: Вибрана есеїстика 90-х. – К.: Факт, 1999. – 340 с.
110. Забужко О. Шевченків міф України: Спроба філософського аналізу. – К.: Абрис, 1997. – 142 с.
111. Заповідь нашої хвилі // Жіноча Доля. – 1925. – Ч.2 – С.3.
112. Запросини до передплати на четвертий річник “Літературно-Наукового Вістника” // ЛНВ.– 1900. – Т. 12. – Кн. 12. – С. 2.
113. Зборовська Н., Ільницька М. Феміністичні роздуми. На карнавалі мертвих поцілунків. – Львів: Літопис, 1999. – 336 с.

114. Зборовська Н. Психоаналіз і літературознавство. – К.: Академвидав, 2003. – 392 с.
115. Звідомлення Українського Бюро в Лондоні: “Чистка” комуністичної партії і протидержавної змови // Жіноча Доля. – 1934. – Ч.1. – С. 14.
116. Здаймо собі справу // Жіноча Доля. – 1938. – Ч. 3. – С. 5.
117. Здоровега В. Мистецтво публіциста: Літературно-критичний нарис. – К.: Радянський письменник, 1966. – 175 с.
118. Зеров М. Українське письменство. Упор. докт. філ. наук Микола Сулима. – К.: Основи, 2003. – 1302 с.
119. Зубенко І. Арсенал здобутий // Жіноча Доля. – 1938.-Ч.3. – С.3-5.
120. Зубенко І. Нові книжки і журнали: Рідна мова // Жіноча Доля. – 1933. – Ч.2. – С. 15.
121. Іваненко В. Більше віри в свої сили // Жіноча Доля. – 1928. – Ч.8. – С.7.
122. Ільницький М. Поетичні школи в західноукраїнському літературному процесі 20-30-х років ХХ ст. // Записки наукового товариства імені Т. Шевченка. Праці філологічної секції. – Львів, 1990. – Т. ССХХІ. – С.156-170.
123. Ільницький О. Український футуризм 1914-1930. / Пер. Р. Тхорук. – К.: Літопис, 2003. – 454 с.
124. Історія української культури: Зб. матеріалів і документів. / За ред. докт. історичних наук С. М. Клапчука, В. Ф. Остафійчука. – К.: Вища шк., 2000. – 606 с.
125. Історія української літератури: ХХ століття. – К.: Либідь, 1993.– Кн. Перша (1910-1930-ті роки) . За ред. чл.-кор. АН України В. Г. Дончика. – 782 с.
126. Історія української літератури ХІХ століття. 70-90-ті роки: У двох книгах. За ред. проф. Гнідан О.Д. – К.: Вища школа, 2002. – Кн. перша. – 575 с.
127. Історія української літератури ХІХ століття. 70-90-ті роки: У двох книгах. За ред. проф. Гнідан О.Д. – К.: Вища школа, 2003. – Кн. Друга – 440 с.
128. Історія української літератури: У 8 т. – К.: Наук. думка, 1970. – Т.6. Література періоду боротьби за перемогу соціалізму (1917-1932). – 514с.

129. Історія української літератури: У 2 т. – К.: Наук. думка, 1987. – Т. 2. – С. 5-138.
130. Інститут Шевченка // ЖД. – 1926. – Ч. 3. – С. 4.
131. Ірина Невицька // Жіноча Доля. – 1931. – Ч. 7. – С.2.
132. Кабаровська С. Тарас Шевченко сонцем України // Жіноча Доля. – 1926. – Ч.3. – С.2-3.
133. Калениченко Н. Л. Українська література кінця XIX - початку XX ст.: Напрямки, течії. К.: Наук. думка, 1983. – 255 с.
134. Качкан В. А. Українське народознавство в іменах: У 2 ч.– Ч. 1. За ред. А.З. Москаленка.– К.: Либідь, 1994. – 333 с.
135. Качкан В. А. Українське народознавство в іменах: У 2 ч.- Ч. 2. Навч. посібник.– К.: Либідь, 1995. – 288 с., іл.
136. Київські неокласики. Упор. Віра Агеєва. – К.: Факт, 2003. – 351 с.
137. Кисілевська О. Виховання нації // Жіноча Доля. – 1934. – Ч. 22. – С. 9-11; Ч. 23. – С. 3-5; Ч. 24. – С. 8-10.
138. Кисілевська О. Даймо більше поля до творчої праці нашій молоді! // Жіноча Доля.– 1927. – Ч. 5. – С. 3
139. Кисілевська О. Десять літ // Жіноча Доля. – 1935. – Ч. 17 – С. 2-3.
140. Кисілевська О. Є праця – нема рук до неї//Жіноча Доля.– 1938. – Ч. 4. – С.4 – 5.
141. Кисілевська О. З нагоди Шевченківських днів // Жіноча Доля. –1936. – Ч.5. – С. 2-3.
142. Кисілевська О. З моїх мандрівок по рідному краю. Свято в честь Н. Кобринської в Гаях коло Львова // Жіноча Доля.–1934. – Ч. 20. – С. 9-10.
143. Кисілевська О. З чим іти на села // Жіноча Доля. – 1934. – Ч. 19. – С.3-4.
144. Кисілевська О. “Колись” і “Сьогодні” // 1936. – Жіноча Доля. – Ч. 7-8. –С. 2-4.
145. Кисілевська О. Що жіноцтву робити в кружках // Жіноча Доля. – 1928 – Ч.13-14 – С.2-3.
146. Княжинський А. Українська народна пісня // Жіноча Доля. – 1939. – Ч.7-8. – С.10-11; Ч.9-10. – С11-12; Ч.11-12. – С.9-11; Ч.13-14. – С.8-9; Ч.15-16. – С.8-9.
147. Кобзареві в поклоні... // Жіноча Доля. – 1939. – Ч.6. – С.2.

148. Кобилянська О. Згадка про двох братів близнюків Тимошів на Буковині // Жіноча Доля. – 1933. – Ч.11. – С.5-6; Ч.12. – С.5-6.
149. Кобилянська О. Про саму себе // Кобилянська О. Твори: В 5 т. – К., 1963. – Т.5. – С. 28.
150. Кобилянська О. Слова зворушеного серця. Щоденники. Автобіографії. Листи. Статті та спогади. – К., 1982. – С. 203.
151. Кобилянська О. Твори: У 5 т. – К.: Держ. вид-во худ. літ., 1963. – Т.5. – С.406.
152. Кобилянська О. Туга // Нові шляхи. – 1932. – №6-7. – С.237-243.
153. Кобринська Н. Автобіографія // Кобринська Н. Вибрані твори. – К. 1980. – С. 315-323.
154. Кобринська Н. Відповідь на критику жіночого альманаху в “Зорі” з р. 1887 // Кобринська Н. Вибрані твори. К., 1980. – С. 286-297.
155. Кобринська Н. Про “Нору” Ібсена // Кобринська Н. Вибрані твори.– К.: Дніпро, 1980. – С. 328-340.
156. Кобринська Н. Про первісну ціль товариства руських жінок в Станіславові, зав’язаного 1884 р. // Кобринська Н. Вибрані твори.– К., 1980.– С.297-301.
157. Кобринська Н. Руське жіноцтво в Галичині в наших часах // Кобринська Н. Вибрані твори. – К., 1958. – С. 329.
158. Кобринська Н. Руське жіноцтво в Галичині в наших часах // Кобринська Н. Вибрані твори. – К., 1980. – С. 301-315.
159. Кобякова М. Мати в Шевченкових творах // Жіноча Доля. – 1929. – Ч.5. – С.4-5.
160. Ковалів Ю. Літературознавчі осяяння Романа Рахманного // СіЧ. – 1999.– №4-5. – С.72-74.
161. Конгрес Міжнародної Ліги Миру і Свободи в Празі // Жіноча Доля. – 1929. – Ч. 19. – С.3.
162. Кононенко В. Символи української мови. – Івано-Франківськ: Плай, 1996. – 272 с.
163. Кочмарова К. З листів // Жіноча Доля.-1927. – Ч.7. – С.9.

164. Кравченко Уляна. Гимн “Союзу Українок”// Жіноча Доля. – 1934. – Ч.12-13. – С.2.
165. Кульчицький О. Духовий розвиток людини в світлі індивідуальної психології // Жіноча Доля. – 1938. – Ч.17. – С. 5.
166. Л. Б. [Л. Бурачинська] // Жіноча Доля. – 1937. – Ч.1-2. – С19.
167. Л.Б. [Л. Бурачинська] Софія Яблонська гостем у нас // Нова хата. – 1935. – Ч.4. – С. 9.
168. Л.Б. [Л. Бурачинська] У Ярослави Музики // Нова хата.– 1935.– Ч.24.– С. 5 –6.
169. Лазерник Ю. Проблеми літературної майстерності в журналістиці.– К., 1963. – 266 с.
170. Лесин В. Антивоєнні твори Ольги Кобилянської // Ольга Кобилянська: Статті і матеріали. – Чернівці, 1958. – С.87-98.
171. Лесин В. М., Пулинець О. С. Короткий словник літературознавчих термінів. – К.: Рад. школа, 1961. – 369 с.
172. Лист від Ольги Кобилянської від 8/XI. 1927 р. // Жіноча Доля. – 1927. – Ч.22. – С.2.
173. Лист від Українського Жіночого Союзу в Ч.С.Р. До головної редакторки пані Олени Кисілевської, до Редакції та Адміністрації журналу “Жіноча Доля” в Коломиї // Жіноча Доля. – 1934. – Ч. 20. – С.5.
174. Лист до редакції з Аляски // Жіноча Доля. – 1927. – Ч. 4 – С. 8.
175. Листи до редакції „ЖД” // Жіноча Доля. – 1927. – Ч.3. – С.8.
176. Листування редакції // Жіноча Доля. 1936. – Ч. 10. – С.15.
177. Листування з читачами //Жіноча Доля. – 1928. – Ч.15 – С.14.
178. Лисяк-Рудницький І. Українці в Галичині під австрійським пануванням // Лисяк-Рудницький І. Вклад Галичини в українські визвольні змагання // Історичні есе: У 2 т. – К.: Основи, 1994. – Т.2 . – С. 49 – 59.
179. Лисяк-Рудницький І. Формування українського народу і нації (Методологічні зауваги) // Лисяк-Рудницький І. Історичні есе: У 2 т. – К.: Основи, 1994. – Т.І. – С. 11-110.

180. Літературно Науковий Журнал „Дзвони” // Жіноча Доля. – 1934. – Ч.11. – С. 16.
181. Літературознавчий словник-довідник. – К.: Академія, 1997. – 752 с.
182. Луців Л. Ольга Кобилянська (В сторіччя її народин). – Нью-Йорк-Джерсі-Ситі, 1963. – 64 с.
183. Луців Л. Тарас Шевченко – співець української слави і волі. – Нью-Йорк: Джерсі-Ситі, 1964. – 190 с.
184. Маковей О. З життя і письменства: Хрестини “Літературно-Наукового Вістника” // ЛНВ. – 1898. – Т.1. – С. 37.
185. Маланюк Є. Жіноча мужність // Нова хата. – 1931. – Ч.12. – С.2-4.
186. Мандюкова Я. Як маємо дбати про нашу рідну мову? // Жіноча Доля. – 1932. – Ч. 26. – С.9.
187. Мартинович Б. Зима // Жіноча Доля. – 1931. – Ч.51-52. – С.1.
188. Ми вже не ті, що колись // Жіноча Доля. – 1938. – Ч.5. – С. 2-3.
189. Мы искали и нашли себя: Худ. публицистика. – М., 1984. – С. 128-129.
190. Мишанич О. Оновлення літератури (Про літературний рух на Закарпатті 20-30-х років ХХ ст.) // Мишанич О. На переломі. Літературознавчі статті і дослідження. – К.: Основи, 2002. – С. 237-360.
191. Мілет Кейт. Сексуальна політика /Пер. з англ. І. Петятиник, П. Таращук – К.: Основи, 1998. – 619 с.
192. Мірна З. Вражіння з Українського Жіночого Конгресу в Станиславові // Жіноча Доля. – 1934. – Ч.15-16. – С. 3-4.
193. Мірна З. Ювілей “Жіночої Долі” // Жіноча Доля . – 1936 – Ч. 6 – С. 3-4.
194. Місяць жовтень скінчився // 1932. – Ч. 27. – С. 3 - 4.
195. Міщенко Л. 40 українських поетес: Антологія. – Львів, 2002. – С. 315.
196. Моринець В. Народництво-позитивізм-модернізм // Січ.–2000.–№1.– С. 38.
197. Москалець К. Людина на крижині: Літературна критика та есеїстка. – К., 1999. – С. 151.
198. Мужні виступи жіноцтва // Жіноча Доля. – 1926. – Ч.1. – С. 15.
199. Музей визвольної боротьби України // Жіноча Доля. – 1934. – Ч.21. – С.5.

200. Мурович Лариса. На маргінесі деяких дописів до “Світу Молоді” // Світ Молоді. – 1935. – Ч. 9. – С. 2-4.
201. На свіжу могилу // Жіноча Доля. – 1932 – Ч. 19. – С. 6.
202. На свіжу могилу дорогої Миколаї Божук // Жіноча Доля. – 1938. – Ч.3. – С.12.
203. На службу народнім Ідеалам // Жіноча Доля. – 1934. – Ч. 5. – С.3-4.
204. Нариси з поезики української літератури кінця ХІХ – початку ХХ ст. – Івано-Франківськ: Плай, 2000. – 232 с.
205. Націоналізм. Антологія. /Упор. Олег Проценко, Василь Лісовий. – К.: Смолоскип. – 870 с.
206. Національний світогляд Ольги Кобилянської // Жіноча Доля. – 1937. – Ч.22. – С.2-3.
207. Наш Ювілей // Жіноча Доля. – 1934. – Ч.17. – С.6.
208. Неборак В. Українська еміграційна література в есеїстиці Євгена Маланюка (версія з цитатним колажем) // СіЧ. – 1993. – № 11. – С.3-9
209. Неструдженому народньому Робітникові // Жіноча Доля. – 1930. – Ч. 47 – С.6.
210. Николишин Д. Уляна Кравченко // Жіноча Доля. – 1930. – Ч.19. – С.2.
211. Нова жіноча політична організація // Жіноча Доля.– 1938.– Ч.15-16.– С.2-3.
212. „Нова Хата” (про Швейцарію) // Жіноча Доля. – 1934. – Ч.12-13. – С.23.
213. Новинки: Великий політичний процес // Жіноча Доля. – 1934. – Ч.1. – С 15.
214. Новинки. Великий політичний процес // Жіноча Доля. –1938. – Ч. 4. – С.16.
215. Новинки. Політичні процеси // Жіноча Доля. – 1934. – Ч.15-16. – С. 20.
216. Новинки. Що говорить Бутенко // Жіноча Доля. – 1938. – Ч. 5. – С. 15.
217. Новинки // Жіноча Доля. – 1935. – Ч. 7 – С. 16.
218. Огородник І. В., Огородник В. В. Історія філософської думки в Україні: Курс лекцій. – К.: Вища школа; Знання, 1999. – 543 с.
219. О.К. [Кисілевська О.] Ми вже не ті, що колись // Жіноча Доля. – 1938. – Ч.5. – С. 2-3.
220. О.К. [Кисілевська О.] На цвинтарі в Рахові // Жіноча Доля. – 1938. – Ч.24. – С. 6-7.

221. О.К. [Кисілевська О.] Не милостині, а праці! // Жіноча Доля. – 1934. – Ч.8. – С. 3.
222. О.К. [Кисілевська О.] Погляньмо, що кругом нас діється // Жіноча Доля. – 1938. – Ч.5. – С. 3-4.
223. О.К. [Кисілевська О.] Рідна мова // Жіноча Доля. – 1932. – Ч.24. – С.3.
224. О.К. [Кисілевська О.] Треба співпраці на всіх ділянках // Жіноча Доля. – 1938. – Ч. 9. – С. 3-4.
225. О.К. [Кисілевська О.] У гостині в стрілецькій читальні в Ужгороді // Жіноча Доля. – 1934. – Ч.14 – С. 10.
226. О.К. [Кисілевська О.] У сеніорки наших поеток // Жіноча Доля. – 1934. – Ч.1. – С. 11.
227. Одна відповідь (Вп.п. О. Телізі) // Жіноча Доля. – 1938. – Ч. 8. С.7, 9-10.
228. Ольга Кобилянська. Альманах у пам'ятку її сорокалітньої письменницької діяльності (1887-1927). Зладив д-р Лев Когут. – Чернівці, 1928. – С.279.
229. Ольга Кобилянська в критиці та спогадах. – К.: Держлітвидав України, 1963. – С. 89.
230. Омельченко М. Жіноча преса в Чехословаччині // Жіноча Доля. – 1928. – Ч. 24. – С.2-3.
231. Омельченко М. Словінські жінки в Італії // Жіноча Доля. – 1928. – Ч. 1-2. – С.11.
232. Омельченко М. (Шістьдесятіліття заслуженої громадянки й журналістки) // Жіноча Доля. – 1934. – Ч. 17. – С.7.
233. Омельченко М. Шлях до зближення // Жіноча Доля 1928 – Ч. 17 – С. 5-6.
234. о.н. Поетове слово // Жіноча Доля. – 1926. – Ч.3. – С.3-4.
235. Ортинський І. Стрижень українського буття. — Рим: Вид-во О. Салезіян, 1991. – 126 с.
236. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі: Монографія, 2-е вид. перероблене і доповнене. – К.: Либідь, 1999. – 447 с.
237. Павличко С. Націоналізм, сексуальність, орієнталізм. Складний світ Агатангела Кримського. – К., 2000. – 328 с.
238. Павличко С. Теорія літератури. – К.: Основи, 2002. – 680 с.
239. Павличко С. Фемінізм / Передмова В. Агеєвої. – К.: Основи, 2002. – 322 с.

240. Пам'яти заслуженої громадянки-письменниці // Жіноча Доля. – 1927. – Ч.2.– С.3.
241. Передирій В. Від укладача // Українські періодичні видання для жінок в Галичині (1853-1939pp.): Анотований каталог. – Львів, 1996. – С.3-9.
242. Перша річниця // Жіноча Доля – 1926 – Ч. 9. – С. 2.
243. Петлюра С. Статті.: Дніпро, 1993. – 341 с.
244. Під увагу жіночим кружкам // Жіноча Доля. – 1928. – Ч. 12. – С. 4.
245. Плерома: Повернення деміургів: Мала Українська Енциклопедія української літератури / Уклад. Ю.Андрухович та ін. – Івано-Франківськ: Лілея - Н.В., 1998. – С.108-109, 120-121.
246. Політологія. Кінець XIX – перша половина XX ст.: Хрестоматія. /За ред. академіка Семківа О.І. – Львів, 1996. – 800 с.
247. Полотнюк Д. Елементи краси і гармонії в творах О. Кобилянської // Жіноча Доля. – 1937. – Ч.22. – С5-6; Ч.23. – С. 5-6.
248. Полотнюк Д. Особиста й родинна мораль жінки, як підстава громадської моралі (Реферат, прочитаний на У.Ж.К.) // Жіноча Доля. – 1934. – Ч.15-16. – С.4-6; – Ч. 17. – С.4-5; Ч.18. – С.7-8; Ч.19. – С.5-6.
249. Потопаючий бритви хапається, а ми відкидаємо помічну руку // Жіноча Доля. – 1938 – Ч. 13 – 14. – С.4-5.
250. Проф. Огієнко Іван. Українська культура: Коротка історія культурного життя українського народу. – К.: Дніпро, 1992. – 141 с.
251. Процес-страхіння // Жіноча Доля. – 1938.- Ч. 6-7. – С.16-17.
252. Пуцентело С. Не поборюймо себе взаємно // Жіноча Доля. – 1938. – Ч. 6-7. – С.14.
253. Рани гоїти... // Жіноча Доля. – 1927. – Ч. 5. – С. 4.
254. РВ Інституту літератури ім. Т. Шевченка НА України. – Ф. 216. – Лист 557.
255. [Редакційна кореспонденція] // Нова Хата. – 1934. – Ч.4. – С. 2.
256. Редакція “Ж.Д.” Календар-альманах “Жіночої Долі” // Жіноча Доля. – 1926.-Ч. 11. – С. 3.
257. Редакція // Жіноча Доля. – 1926 – Ч. 10 – С. 14.

258. Резолюції Українського Жіночого Конгресу, ухвалені в Станиславові дня 27 червня ц. р. // Жіноча Доля. – 1934. – Ч.15-16. – С. 15; Ч. 17. – С.14-15.
259. Рудницька М. Жінка і нація // Жінка. – 1935. – Ч.1. – С.1.
260. Рудницька М. Новий етап жіночого руху // СіЧ. – 1999. – № 9. – С.71-72.
261. Рудницька М. Софії Русовій. В день її 80-ліття // Жінка. – 1936.– Ч.5.– С. 1.
262. Рудницька М. Статті. Листи. Документи. /Відп. ред. Марта Богачевська-Хомяк. Упор. Мирослава Дадюк.– Львів, 1998.– 844 с.
263. Русова С. День у Чернівцях // Жіноча Доля. – 1934. – Ч. 15-16. – С.8-9.
264. Русова С. До 70-х роковин з дня смерті Т. Шевченка // Жіноча Доля. – 1932. – Ч.9. – С.3-4.
265. Русова С. “Швейцарія” О. Кисілевської // Жіноча Доля. – 1934. – Ч. 12-13. – С. 23.
266. Савчук Б. Жіноцтво в суспільному житті Західної України (остання третина ХІХ ст. – 1939 р.) – Івано-Франківськ: Лілея – НВ, 1998. – 220 с.
267. Світлої пам’яті Наталії Чайковської // Жіноча Доля. – 1938. – Ч. 23. – С. 7.
268. Святкуймо й світлі менти з нашої історії // Жіноча Доля. – 1938. – Ч.3. – С. 3.
269. Сердечна подяка! // Жіноча Доля. – 1927. – Ч. 21. – С. 3.
270. Сіменович В. Слон, що тягне вперед // Жіноча Доля. – 1930 – Ч. 50. – С.6-8.
271. Сіменович В. Чого нам потрібно // Жіноча Доля. – 1930. – Ч. 3. – С.8
272. Сіменович-Кисілевська О. Як то було // Жіноча Доля. – 1934. – Ч. 12-13. – С.11-12.
273. Складач Х. Примітка складача // Жіноча Доля. – 1926. – Ч. 6. – С.5.
274. Скоропадський П. Спогади. Кінець 1917– грудень 1918.–Київ-Філадельфія, 1995.– 494 с.
275. Слово і Час. Систематичний показник змісту (1990-1999). – К.: Стилос, 2002. – 286 с.
276. Слюзар А. З Монреалю, Канада // Жіноча Доля. – 1928. – Ч.8. – С.8.
277. Смолій В. А., Степанков В. С. Українська державна ідея: Проблеми формування, еволюції, реалізації. – К.: Альтернативи. – 368 с.
278. Спільною лавою до одної мети // Жіноча Доля. – 1934. – Ч.6. – С. 3-4.

279. Справа на вістрію меча // Жіноча Доля. – 1938. – Ч.3. – С.2-3.
280. Справа поважна // Жіноча Доля. 1938. – Ч.12. – С.4.
281. Степанів О. Гандзя Дмитерко // Нова хата. – 1932. – Ч.11. – С.1.
282. Струтинська М. На шляху розбудови особистості // Жінка. – 1935. – Ч.2. – С.1.
283. VII Міжнародний Конгрес Жіночої Ліги Мира та Свободи в Греноблі // Жіноча Доля. – 1932. – Ч.20. – С.8.
284. Теліга О. Сліпа вулиця // Теліга О. Збірник. Детройт-Нью-Йорк-Париж, 1977. – С. 79.
285. Ткаченко А. Мистецтво слова. Вступ до літературознавства. – К.: Правда Ярославичів, 1998. – 448 с.
286. Ткачук М. Жанрова структура прози Івана Франка (Бориславський цикл та романи з життя інтелігенції). – Тернопіль, 2003. – 383 с.
287. Ткачук О. Наратологічний словник. – Тернопіль: Астон, 2002. – 173 с.
288. У процесі дослідження життєвого і творчого шляху Миколаї Божук нами виявлено деякі біографічні неточності. Зокрема, укладач анотованого каталогу української жіночої періодики Галичини В. Передирій повідомляє: „Божуківна Миколая (правильно: Божук – Штефуца Василина Миколаївна); 03.01.1907, с. Малі Бичкові” (правильно: Великий Бичків).
289. У справі положення українського народу на великій Україні”: Резолюції Українського жіночого Конгресу, ухвалені в Станиславові 27 червня ц.р. // Жіноча Доля. – 1934. – Ч.15-16. – С. 15-17.
290. Українська Жінко! // Жіноча Доля. – 1934. – Ч.7. – С.2.
291. Уривок з листа п. проф. Марії Омельченкової // Жіноча Доля. – 1934. – Ч. 24. – С. 4
292. Федів-Соколовська Т. Лист до редакції від 1.VIII.1926 р. // Жіноча Доля. – 1926. – Ч. 9. – С.4.
293. Федорович-Малицька І. Форма й зміст у літературі // Жіноча Доля. – 1934. – Ч. 12-13. – С. 9-10.
294. Федченко П. М. Літературна критика на Україні першої половини ХІХ ст. – К. Наук. думка, 1982. – 381 с.

295. Франко І. З остатніх десятиліть ХІХ віку // Зібр. тв.: У 50 т. – К., 1984. – Т.41. – С.471-529.
296. Франко І. Зібрання творів: У 50 т.- К.: Наук. думка, 1986. – Т 41. – 685 с.
297. Франко І. Конкурс “Зорі” // Франко І. Зібрання творів: У 50 т. – К.: Наук. думка, 1980. – Т. 29. – С. 470- 474.
298. Франко І. Українська література за 1899 рік // Зібрання творів: У 50 т. – К.: Наукова думка, 1981. – Т.33. – С.10-17.
299. Чайковський А. На Тарасове свято // Жіноча Доля. – 1927. – Ч.5. – С.2.
300. Чи справді баламуцтво? // Жіноча Доля. – 1939. – Ч.1-2. – С.3-5.
301. Чикаленко Г.Фемінізм і криза демократії // Жіноча Доля. – 1934. – Ч.12-13. – С.14-16.
302. Чому цього року ми спізналися зі своїм календарем – альманахом // Жіноча Доля. – 1930. – Ч. 44. – С. 8.
303. Чужі про “Жіночу Долю” (Домбчевська Ір.) // Жіноча Доля . – 1938 – Ч. 9 – С. 15.
304. Шануймо пам’ять наших славних людей // Жіноча Доля. – 1927. – Ч.4. – С.2.
305. Шаповал Ю. Г. Літературно-науковий вісник (1898-1932): Творення державницької ідеології українства. – Львів, 2000. – 352 с.
306. Шевченківське свято // Жіноча Доля. – 1928. – Ч.5. – С.4.
307. Шевчук В. Поезія не живе на смітнику. Михайло Коцюбинський та його проза // Українська мова й література в середніх школах. – 2002. – № 2. – С.7-24.
308. Шепарович О. Лист до Редактора // Жіноча Доля. – 1925 – Ч.3. – С. 2.
309. Шерех Ю. Пороги і Запоріжжя. Література. Мистецтво. Ідеології: Три томи. – Харків: Фоліо, 1998. – Т. 2. – 367 с.
310. Шерех Ю. Мовознавчі праці // Шерех Юрій. Пороги і Запоріжжя. Література. Мистецтво. Ідеології: Три томи. – Харків: Фоліо, 1998. – Т. 3. – С.201-250.
311. Шехович С. Лист до І. Федорова // Зоря. – 1886. – С. 104.

312. Шехович С. Правила благопристойності й тонкого благонравия // Лада. – 1853. – Ч.2-3. – С. 50-110.
313. Шехович С. Призначение женского пола // Лада. – 1853. – Ч.1. – С. 1-15.
314. Шумило Н. Під знаком національної самобутності. Українська художня проза і літературна критика кінця ХІХ – поч. ХХ ст. – К.: 2003. – 354 с.
315. Ще один маленький ювілей // Жіноча Доля. – 1934. – Ч.12. – 13. – С.22-23.
316. Що винні ми Шевченковій пам'яті (матерям і організаторкам під увагу) // Жіноча Доля. – 1935. – Ч.6. – С.2.
317. Щоб туга за власним домом не розгублювалася // Жіноча Доля. – 1934. – Ч.21. – С.2.
318. Ювілей Ольги Кобилянської // Жіноча Доля. – 1926. – Ч. 16. – С. 3.
319. Яблонська С. Китайські забобони // Нові хата. – 1935. – Ч. 5. – С. 5-6.
320. Янів Б. та інші. Українська Громадо! // 1926. – Ч. 1. – С.2.
321. Яровий О. Нові-старі-вічні стратегії, або Про дух і букву в літературознавстві // СіЧ. – 2001. – № 8. – С. 42.